

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલતમાં

ક્રિમિનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૩૬૧/૨૦૧૦

સાથે

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૧૦૬/૨૦૧૦

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે :

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે?	હા.
૨	પત્રકારને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની યોગ્ય નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા	

	તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ પણ આદેશ અંગે ના.	
	કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	
	રાજ્યના ન્યાયિક અધીકારીઓ વચ્ચે પરિપત્રિત કરો	

=====

જાફર અબ્બાસ રસૂલ મોહમ્મદ મર્યુન્ટ અરજદાર (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧ પ્રતિવાદી (ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રી જી. એમ. જોશી

પ્રતિવાદી નંબર ૨ માટે વકીલ શ્રી અંકિત શાહ,

શ્રી એમ. ટી. એમ. હકીમ, એમિક્સ ક્યુરી તરીકે,

શ્રી કે. એલ. પંડ્યા, પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ માટે એ.પી.પી.

=====

કોરમ:માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારદીવાલા

તારીખ:૦૫/૧૧/૨૦૧૫

સી. એ. વી. સામાન્ય ચુકાદો

૧ બંને શીર્ષકવાળી અરજીઓમાં સામેલ મુદ્દાઓ લગભગ સમાન હોવાથી, તેમની સુનાવણી સમાન રીતે કરવામાં આવી હતી અને આ સામાન્ય ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

• ૨૦૧૦નો ક્રિમિનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન નંબર ૧૪૩૬૧:

૨ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૪૮૨ હેઠળની આ અરજી દ્વારા, અરજદાર-મૂળ આરોપી આ અદાલતની અંતર્ગતની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માંગે છે, અને ભાવનગરના વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં પેનિંગ ૨૦૦૪ના ફોજદારી કેસ નંબર ૭૩૦૭ની કાર્યવાહીને રદ કરવાની વિનંતી કરે છે, જે ભાવનગર મહિલા પોલીસ સ્ટેશનમાં ૨૦૦૪ના સી. આર. નંબર ૧૩ તરીકે નોંધાયેલા પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા કલમ ૪૮૮એ, ૩૨૩, ૫૦૪, ૫૦૬ (૨), ૪૮૪, ૪૦૬, ૪૨૦ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે નોંધાયેલા પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાંથી ઉદ્ભવે છે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૧૪ અને દહેજ પ્રતિબંધ અધિનિયમની કલમ ૩ અને ૭ હેઠળ પણ.

૩ ફરિયાદી પક્ષના કેસનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:

૩.૧ આમાં પ્રતિવાદી નંબર ૨-મૂળ પ્રથમ માહિતી આપનાર, ભાવનગરનો વતની, તેણે ૦૩/૧૨/૧૯૯૭ પર છત્તીસગઢના રાયપુરના રહેવાસી અરજદાર સાથે લગ્ન કર્યા.લગ્નમાં, 'અલૈયા' નામની પુત્રીનો જન્મ ૨૫/૦૮/૨૦૦૧ પર થયો હતો.પ્રથમ માહિતી આપનાર, લગ્ન પછી, તેના વૈવાહિક ઘરમાં સંયુક્ત પરિવારમાં રહેવા લાગ્યો, જેમાં અનુક્રમે તેના સાળા, સાસુ, સસરા અને ભાભીનો સમાવેશ થતો હતો.તે તેણીનો કેસ છે કે લગ્નની તારીખથી લગભગ એક વર્ષના સમયગાળા સુધી તેણીનું વૈવાહિક જીવન સુખી હતું.જોકે, ત્યારબાદ પતિ અને તેના સાસરિયાઓએ તેને શારીરિક અને માનસિક રીતે હેરાન કરવાનું શરૂ કર્યું હતું.આરોપ છે કે પતિ અને તેના સાસરિયાઓએ દહેજ માંગવાનું શરૂ કર્યું હતું.આરોપ છે કે જ્યારે તેણી ગર્ભવતી હતી, ત્યારે પતિ અને તેના પરિવારના સભ્યો દ્વારા તેને નિર્દયતાથી માર મારવામાં આવ્યો હતો.પરિણામે, તેણીને ગર્ભપાતનો સામનો કરવો પડ્યો.તેણીએ એવો પણ આરોપ લગાવ્યો છે કે એકવાર પતિ અને તેના પરિવારના સભ્યોએ તેને કેરોસીન છાંટીને આગ ચાંપીને મારી નાખવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.પ્રથમ માહિતી આપનારના જણાવ્યા અનુસાર, તેણીએ ભાવનગરમાં રહેતા તેના માતા-પિતાને આ વિશે કોઈ ફરિયાદ કર્યા વિના પતિ અને તેના પરિવારના સભ્યોના હાથે પીડા સહન કરવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું.તે તેમનો કેસ છે કે એક દિવસ, અહીં અરજદારે પ્રથમ માહિતી આપનારના ભાઈ મોહમ્મદ રઝાને ફોન કર્યો અને તેને રાયપુર આવવા અને તેની બહેનને, એટલે કે પ્રથમ માહિતી આપનારને તેની સાથે ભાવનગર પાછા લઈ જવા કહ્યું.તે

પહેલી માહિતી આપનારનો કેસ છે કે તે જૂન ૨૦૦૧ માં તેના ભાઈ સાથે ભાવનગર ખાતેના તેના માતાપિતાના ઘરે પરત ફરી હતી.બે મહિના પછી, પ્રથમ માહિતી આપનાર વ્યક્તિએ 'અલૈયા' નામની બાળકીને જન્મ આપ્યો.એવો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે ત્યારબાદ ન તો પતિ કે ન તો પતિના પરિવારના કોઈ સભ્યોએ તેના વિશે કોઈ પૂછપરછ કરી અને ન તો કોઈ તેને છત્તીસગઢના રાયપુરમાં તેના વૈવાહિક ઘરે પાછા લઈ જવા ભાવનગર આવ્યું.તેમનો કેસ એવો છે કે જ્યારે તેઓ ભાવનગરમાં તેમના માતાપિતાના ઘરે હતા, ત્યારે તેમને ખબર પડી કે તેમના પતિ એટલે કે અહીંના અરજદારે તેમની સંમતિ લીધા વિના મુંબઈમાં 'નરગીશ બાનુ' નામની મહિલા સાથે બીજી વખત લગ્ન કર્યા છે.તેમનો કેસ એવો છે કે પ્રથમ લગ્ન નિર્વાહમાં હોવા છતાં, અરજદારે બીજી વખત લગ્ન કર્યા હતા અને બીજા લગ્નમાં એક બાળકનો પણ જન્મ થયો હતો.તદનુસાર, ૨૩/૦૪/૨૦૦૪ પર, ભાવનગરના મહિલા પોલીસ સ્ટેશનમાં પ્રથમ માહિતી આપનાર દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો.તે પ્રથમ માહિતી આપનારનો કેસ છે કે તેના પતિ, એટલે કે અહીં અરજદારે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૪, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૮એ, તેની સાથે ફૂરતા સાથે વ્યવહાર કરવા બદલ, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૨૩, 'સ્ત્રીધન' જાળવી રાખવા માટે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૬ અને ૪૨૦, તેને જીવનની ધમકી આપવા બદલ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૦૪ અને ૫૦૬

(૨) અને દહેજ માંગવા બદલ દહેજ પ્રતિબંધ અધિનિયમની કલમ ૩ અને ૭ હેઠળ દંડનીય બહુપતિનો ગુનો કર્યો છે.

૪ આ અરજીમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુસ્લિમના વ્યક્તિગત કાયદાના જટિલ મુદ્દાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતની સંકલન ખંડપીઠે વિદ્વાન વકીલ શ્રી એમ. ટી. એમ. હકીમને ન્યાયમિત્ર તરીકે અદાલતની મદદ કરવા વિનંતી કરી હતી.

૫ આ કેસની સુનાવણી કરવા માટે ભાવનગર અદાલતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના સંદર્ભમાં નીચેની અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવાદિત આદેશની કાયદેસરતા અને માન્યતા પર સવાલ ઉઠાવતી સંબંધિત વિશેષ ફોજદારી વિવિધ અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અહીં અરજદારે ભાવનગર ખાતે કેસ ચલાવવા માટે અધિકારક્ષેત્રનો મુદ્દો ઉઠાવતી ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ અરજીને પ્રાધાન્ય આપ્યું હતું, કારણ કે અરજદારના જણાવ્યા અનુસાર, કાર્યવાહીના કારણનો કોઈ ભાગ દૂરથી પણ ગુજરાત રાજ્યમાં ઉદ્ભવ્યો હોવાનું કહી શકાય નહીં. હું આ અરજી પર થોડા સમય પછી ચર્ચા કરીશ.

૬ અરજદાર વતી સબમિશન:

૬.૧ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગૌતમ જોશીએ રજૂઆત કરી હતી કે જો ફરિયાદી પક્ષનો સમગ્ર કેસ સાચો માનવામાં આવે તો પણ, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ હેઠળ સજાપાત્ર બહુપત્નીત્વના ગુનાની રચના કરવા માટેના કોઈપણ ઘટકો વર્ણવવામાં આવ્યા નથી.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પક્ષો મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ દ્વારા સંચાલિત થાય છે. પર્સનલ લૉ મુસ્લિમ પતિને ચાર વખત લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એક મુસ્લિમ કાયદેસર રીતે ચાર પત્નીઓ રાખી શકે છે.શ્રી જોશીના જણાવ્યા અનુસાર, આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ એ જોગવાઈ કરે છે કે જે કોઈ પણ વ્યક્તિ, પતિ કે પત્ની હયાત હોય, તે એવા કોઈ પણ કિસ્સામાં લગ્ન કરે છે જેમાં આવા લગ્ન આવા પતિ કે પત્નીના જીવન દરમિયાન થવાના કારણે રદબાતલ થાય છે, તે દ્વિવિવાહના ગુના માટે દોષિત ગણાશે.શ્રી જોશીના જણાવ્યા અનુસાર, બહુપત્નીત્વનો ગુનો ત્યારે જ કરી શકાય છે જ્યારે પ્રથમ લગ્નના નિર્વાહ દરમિયાન બીજા લગ્ન રદબાતલ હોય.શ્રી જોશીના જણાવ્યા અનુસાર, મુસ્લિમ પર્સનલ લૉમાં જોગવાઈ છે કે પતિ ચાર પત્નીઓ રાખી શકે છે.જો કોઈ મુસ્લિમ પતિ બીજી વખત લગ્ન કરે છે, તો આવા લગ્ન રદબાતલ લગ્ન નહીં હોય અને તેથી, આઈપીસીની કલમ ૪૯૪ હેઠળ કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૬.૨ શ્રી જોશીએ તેમની રજૂઆતોના સમર્થનમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નીચેના ત્રણ નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો હતો:

(૧) સરલા મુગડલ, પ્રમુખ, કલ્યાણી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, [૧૯૯૫ (૩) SCC ૬૩૫],

(૨) ચાંદ પટેલ વિરુદ્ધ બિસ્મુદ્દા બેગમ, [૨૦૦૮ (૪) SCC ૭૭૪]

(૩) લિલી થોમસ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૦ (૬) SCC ૨૨૪].

૬.૩ શ્રી જોશીએ અબ્દુલ્લા વિરુદ્ધ નૂરજહાં, [૧૯૮૭ કેરળ લો જર્નલ ૭૮૭] ના કેસમાં કેરળ હાઈકોર્ટના નિર્ણય પર પણ આધાર રાખ્યો હતો.

૭ બીજી બાજુ, પ્રતિવાદી નંબર ૨ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી અંકિત શાહે આ અરજીનો ઉગ્ર વિરોધ કર્યો છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે અહીં અરજદાર દ્વારા બે અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી છે.સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીમાં એકમાત્ર મુદ્દો બહુપત્નીત્વના ગુનાના સંદર્ભમાં ઉઠાવવામાં આવ્યો છે.જ્યારે, અન્ય ગુનાઓનો સંબંધ છે, ત્યારે અરજદારનો કેસ એ છે કે જો ગુનાની રચના કરવા માટે જરૂરી ઘટકો લખવામાં આવે તો પણ, ભાવનગરની અદાલત પાસે કેસ ચલાવવા માટે કોઈ પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્ર નથી.શ્રી શાહના જણાવ્યા અનુસાર, ભાવનગરની અદાલત પાસે

આ કેસની સુનાવણી કરવાનો પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્ર છે અને આઈપીસીની કલમ ૪૯૪ હેઠળ સજાપાત્ર બહુપત્નીત્વનો ગુનો પણ બનાવવામાં આવ્યો હોવાનું કહી શકાય.શ્રી શાહે રજૂઆત કરી હતી કે ભારતીય દંડ સંહિતા મુસ્લિમ આરોપી અને અન્ય કોઈ સમુદાયના આરોપી વચ્ચે તફાવત કરતી નથી.ભારતીય દંડ સંહિતા એક સામાન્ય કાયદો છે જે ચોક્કસ ગુનાની સજાની જોગવાઈ કરે છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આ ક્ષણે એમ ધારીને કે મુસ્લિમનો વ્યક્તિગત કાયદો પતિને ચાર વખત લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે, એટલે કે ચાર પત્નીઓ રાખે છે, મુસ્લિમ કાયદો એવું નથી કહેતો કે પતિ તેની પ્રથમ પત્ની અથવા બીજી પત્ની અથવા ત્રીજી પત્ની સાથે ફૂર વર્તન કરીને અને તેમને વૈવાહિક ઘરમાંથી બહાર કાઢીને બીજી, અથવા ત્રીજી, અથવા ચોથી વાર લગ્ન કરી શકે છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ અંતર્ગતની ફિલસૂફી જે પતિને મહત્તમ ચાર પત્નીઓ રાખવાની જોગવાઈ કરે છે અથવા તેના બદલે મંજૂરી આપે છે તેનો સંપૂર્ણ દુરુપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે અને આ ક્ષેત્રને સંચાલિત કરતા પર્સનલ લૉના નામે, દોષિત પતિ આઈપીસીની કલમ ૪૯૪ હેઠળ આપવામાં આવેલી સજાથી છટકી શકતો નથી.

૮ શ્રી શાહે રજૂઆત કરી હતી કે કેસ ચલાવવા માટે પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના સંદર્ભમાં અરજદાર વતી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા નથી.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે કાયદો અસહાય પત્નીને માત્ર તે જ જગ્યાએ કાર્યવાહી શરૂ

કરવાની અપેક્ષા રાખતો નથી કે કહેતો નથી જ્યાં તેનું વૈવાહિક ઘર આવેલું છે.તેણે રજૂઆત કરી હતી કે વર્તમાન કેસમાં, જ્યારે તેણી ગર્ભવતી હતી ત્યારે તેના ક્લાયન્ટને તેના વૈવાહિક ઘરમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવી હતી.તેણીને ભાવનગરમાં તેના માતાપિતાના ઘરે પરત ફરવાની ફરજ પડી હતી.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે બંને રાજ્યો સંપૂર્ણપણે અલગ છે.વૈવાહિક ઘર છત્તીસગઢમાં છે, જ્યારે માતાપિતાનું ઘર ગુજરાતમાં છે.કાયદો કેવી રીતે એક અસહાય મહિલાની અપેક્ષા રાખી શકે છે કે તે છત્તીસગઢ રાજ્યમાં કાર્યવાહી શરૂ કરે અને ચાલુ રાખે, જ્યાં તેણી પાસે તેણીનો પોતાનો અથવા તેણીના કોઈ સંબંધીનો આશ્રય નથી?કાયદો તેની પાસેથી તપાસ અને સુનાવણીના હેતુથી ગુજરાતથી છત્તીસગઢ સુધીની મુસાફરીની અપેક્ષા રાખતો નથી.શ્રી શાહે રજૂઆત કરી હતી કે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૮૮એ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનો સતત ચાલુ રહેલો ગુનો છે, અને જો કોઈ પત્નીને હેરાન કરવામાં આવે અને તેના વૈવાહિક ઘરમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવે અને તેને તેના માતાપિતાના ઘરે પરત ફરવાની ફરજ પાડવામાં આવે, તો ફૂરતાના કૃત્યોનું પરિણામ તેના માતાપિતાના ઘરે થયું હોવાનું કહી શકાય.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પતિના ફૂરતાના કૃત્યનું પરિણામ ભાવનગરમાં થયું હોવાનું કહી શકાય અને સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૭ની જોગવાઈઓના આધારે ભાવનગરની અદાલત ચોક્કસપણે આ કેસની સુનાવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવશે.

૯ પ્રતિવાદી નંબર ૨ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો હતો:

(૧) રાજેન્દ્ર રામચંદ્ર કાવલેકર વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, [૨૦૦૯ (૧૧) SCC ૨૮૬]

(૨) અસિત ભટ્ટાચાર્જી વિરુદ્ધ હનુમાન પ્રસાદ ઓઝા, [૨૦૦૭ (૫) SCC ૭૮૬]

૧૦ આ તબક્કે, હું નિર્દેશ કરી શકું છું કે અરજદારે અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ સોગંદનામું દાખલ કર્યું છે:

“હું, જફર અબ્બાસ રસૂલ મોહમ્મદ મર્યન્ટ, મુસ્લિમ, પુખ્ત વયના, ફવ્વારા ચોક, બાયરન બજાર, રાયપુર, છત્તીસગઢમાં રહું છું, આથી નિષ્ઠાપૂર્વક પુષ્ટિ કરું છું અને શપથ પર જણાવું છું કે;

૧. મેં અરજીના મેમોમાં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ માટે વર્તમાન અરજીને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે.કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, મને એક વધારાની હકીકત મળી છે જે વર્તમાન કાર્યવાહીમાં સામેલ મુદ્દાઓ પર સીધી અસર કરે છે.તેથી, હું આ હકીકતને રેકૉર્ડ પર લાવવા માટે વર્તમાન સોગંદનામું દાખલ કરી રહ્યો છું.

૨. હું જણાવું છું કે પ્રતિવાદી સાજેદબાનુ મર્યન્ટે ૧૭ ડિસેમ્બર ૨૦૦૮ના રોજ મુંબઈના શ્રી સરિફ પુરુષોત્તમ ખાન સાથે લગ્નનો કરાર કર્યો છે.એટલું જ નહીં, ૨૧ મે ૨૦૦૯ના રોજ તેણીએ આ લગ્નથી છૂટાછેડા લીધા હતા.ઉપરોક્ત છૂટાછેડાના પરિણામે, શ્રી સરિફ પુરુષોત્તમ ખાને પ્રતિવાદી સજેદબાનૂને જાળવણી માટે રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ ની રકમ અને મેહર અને ઇદ્દતના સમયગાળા માટે જાળવણી માટે રૂ. ૩૮,૭૮૬/ની રકમ ચૂકવી હતી.લગ્નના પ્રમાણપત્રની નકલો, છૂટાછેડાના ખત અને પ્રતિવાદી સજેદબાનુ દ્વારા સોગંદનામા પર શપથ લીધેલ ઘોષણા અને પ્રતિવાદીના પિતા અને ભાઈ દ્વારા આપવામાં આવેલ લેખિત અનુક્રમે અહીં રજૂ કરવામાં આવે છે અને સામૂહિક રીતે પરિશિષ્ટ એએ ૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવે છે.

૩. હું આદરપૂર્વક જણાવું છું કે જોકે પ્રતિવાદીની ફરજ હતી કે તે આ માનનીય અદાલત સમક્ષ જાહેર કરે કે તેણીએ પુનર્લગ્ન કર્યા હતા અને તેના બીજા પતિ પાસેથી કાયમી ખોરાકીની રકમ પ્રાપ્ત કર્યા પછી છૂટાછેડા લીધા હતા, તેમણે આ માનનીય અદાલતમાંથી આ ભૌતિક તથ્યોને દબાવવાનું પસંદ કર્યું છે.જેમ જેમ આ હકીકતો મારી જાણમાં આવી છે, હું તેને આ માનનીય અદાલતના ધ્યાનમાં લાવ્યો છું.આ હકીકતો મારા ભાઈ

ઝફર અબ્બાસે નવી મુંબઈમાં શ્રી સરિફ ખાનની મુલાકાત લઈને એકત્રિત કરી છે.શ્રી સરિફ ખાને વ્યક્તિગત રીતે આ કાગળો મારા ભાઈને આપ્યા છે, જેમણે તેની પુષ્ટિ કરવા માટે સ્થાનિક જમાતની મુલાકાત પણ લીધી હતી અને આ તથ્યોની પુષ્ટિ થઈ રહી છે, હું આ માનનીય અદાલત સમક્ષ કહેવાની સ્થિતિમાં છું કે પ્રતિવાદી સાજેદાબાનુએ બીજા લગ્ન કર્યા હતા અને તેનાથી છૂટાછેડા પણ લીધા છે.”

૧૧ એફિડેવિટની સામગ્રી પરથી એવું લાગે છે કે પ્રતિવાદી નંબર ૨એ મુંબઈમાં શ્રી સૈફ પુરુષોત્તમ ખાન સાથે ૧૭/૧૨/૨૦૦૮ ના રોજ લગ્ન કર્યા હતા.એવું લાગે છે કે શ્રી ખાન સાથે પ્રતિવાદી નંબર ૨ ના લગ્ન માત્ર થોડા મહિનાઓ સુધી ચાલ્યા હતા.મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ અનુસાર લગ્ન વિખેરાઈ ગયા હતા. પ્રતિવાદી નંબર ૨ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહ દ્વારા આ હકીકતનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો નથી.

૧૨ ન્યાયમિત્ર શ્રી એમ. ટી. એમ. હકીમે રજૂઆત કરી હતી કે "એવા કોઈ પણ કિસ્સામાં લગ્ન કરે છે જેમાં આવા લગ્ન આવા પતિ અથવા પત્નીના જીવન દરમિયાન થવાના કારણે રદબાતલ થાય છે" એટલે કે જે વ્યક્તિ તેના અથવા તેણીના પ્રથમ જીવનસાથીના જીવન દરમિયાન બીજી વાર લગ્ન કરે છે, તેને આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ ત્યારે જ સજા કરવામાં આવશે જ્યારે આવા

બીજા લગ્નને વ્યક્તિગત કાયદા દ્વારા માન્યતા આપવામાં ન આવે જેના દ્વારા તે અથવા તેણી સંચાલિત થાય છે.કલમ માટે જરૂરી નથી કે સંબંધિત વ્યક્તિ સાથેના બીજા લગ્ન કાયદા અનુસાર માન્ય હોવા જોઈએ.શ્રી હકીમે રજૂઆત કરી હતી કે ઉપર ઉલ્લેખિત અભિવ્યક્તિનો હેતુ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ ની જોગવાઈઓમાંથી બાકાત રાખવાનો હતો, જે વ્યક્તિઓ પર તેઓ લગ્નની બાબતમાં જે કાયદા દ્વારા સંચાલિત થાય છે, તે એકવિધતાનો આદેશ આપતો નથી.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો વ્યક્તિગત કાયદા હેઠળ, એક પુરુષને એક જ સમયે એકથી વધુ પત્ની રાખવાની મંજૂરી આપવામાં આવે તો તે આઈપીસીની કલમ ૪૯૪ હેઠળ ગુના માટે દોષિત ગણાશે નહીં. શ્રી હકીમે રજૂઆત કરી હતી કે મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ, એક વ્યક્તિને એક સમયે ચાર પત્નીઓ રાખવાની મંજૂરી છે.

૧૩ શ્રી હકીમે રજૂઆત કરી હતી કે જો કોઈ મુસ્લિમ, એક મહિલા સાથે લગ્ન કર્યા પછી, પ્રથમના જીવનકાળ દરમિયાન વધુ ત્રણ લગ્ન કરે છે, તો તે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ દોષિત ગણાશે નહીં, પરંતુ ખ્રિસ્તીઓ, પારસીઓ, હિંદુઓ, શીખો જેવા વ્યક્તિઓ કે જેમના પર તેમના અંગત કાયદા દ્વારા એકવિધતાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે, તેઓ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ હેઠળ ગુનો કર્યા વિના પ્રથમ પત્ની અથવા પતિના જીવનકાળ દરમિયાન બીજા લગ્ન કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે નહીં.

૧૪ શ્રી હકીમે રજૂઆત કરી હતી કે મુસ્લિમ કાયદા (નિકાહ) હેઠળ લગ્ન એ એક નાગરિક કરાર છે જે પરસ્પર આનંદ અને બાળકોને કાયદેસર બનાવવાના દષ્ટિકોણથી વિરુદ્ધ જાતિના બે વ્યક્તિઓ વચ્ચે કરવામાં આવે છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે લગ્નની ઇસ્લામિક વિભાવના અનિવાર્યપણે હિન્દુ વિભાવનાથી અલગ છે, જેના હેઠળ લગ્ન માત્ર નાગરિક કરાર નથી પરંતુ એક સંસ્કાર (સંસ્કાર) છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે મુસ્લિમ લગ્નને ત્રણ વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે:(૧) સાહિલ એટલે કે માન્ય લગ્ન, (૨) બતિલ એટલે કે રદબાતલ લગ્ન, અને (૩) ફાસિદ એટલે કે અનિયમિત લગ્ન.

૧૫ શ્રી હકીમે સમજાવ્યું કે મુસ્લિમ દ્વારા બીજા લગ્ન અથવા ત્રીજા લગ્ન અથવા ચોથા લગ્ન "બતિલ" એટલે કે રદબાતલ લગ્નની શ્રેણીમાં નહીં આવે.તેમણે વધુમાં સમજાવ્યું કે એક મુસ્લિમને મહત્તમ ચાર પત્નીઓ હોઈ શકે છે, પરંતુ જો તે પાંચમી વખત લગ્ન કરે છે, તો આવા લગ્ન "ફાસિદ" એટલે કે અનિયમિત લગ્નના દાયરામાં આવશે.

૧૬ શ્રી હકીમના જણાવ્યા અનુસાર, વર્તમાન કેસમાં પણ, પ્રતિવાદી નંબર ૨ સાથે પ્રથમ લગ્નના નિર્વાહ દરમિયાન 'નરગીશ બાનુ' સાથે અરજદારના બીજા લગ્ન 'બતિલ' એટલે કે રદબાતલ લગ્નના દાયરામાં નહીં આવે.આવા સંજોગોમાં,

શ્રી હકીમના જણાવ્યા અનુસાર, આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ સજાપાત્ર બહુપત્નીત્વનો ગુનો હોવાનું ન કહી શકાય.શ્રી હકીમે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪માં સમાવિષ્ટ "રદબાતલ" શબ્દ પર ઘણો ભાર મૂક્યો હતો અને "રદબાતલ" શબ્દને "બતિલ" સાથે વાંચવો જોઈએ, જે મુસ્લિમ લગ્નોની શ્રેણીઓમાંની એક છે.

૧૭ જો કે, વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર શ્રી હકીમે મારા વિચારણા માટે એક ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ મુદ્દો ઉઠાવ્યો હતો.આ મુદ્દો મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ અંતર્ગત ફિલસૂફી સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે, જે મુસ્લિમને અલગ ચાર પત્નીઓ રાખવાની મંજૂરી આપે છે.શ્રી હકીમે વિવિધ વિદ્વાન લેખકો દ્વારા મુસ્લિમ કાયદા પર સંખ્યાબંધ પુસ્તકોનો ઉલ્લેખ કરતા રજૂઆત કરી હતી કે 'કુરાન' માં જ એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે એક મુસ્લિમને ચાર પત્નીઓ હોઈ શકે છે, જો કે તેને ખાતરી આપવામાં આવે કે તે ચારેય પત્નીઓ સાથે સમાન ન્યાય કરી શકશે.'કુરાન' માં જોગવાઈ છે કે જો કોઈ મુસ્લિમ ચારેય પત્નીઓ સાથે પ્રેમ અને સ્નેહથી સમાન વ્યવહાર કરી શકતો નથી, તો તેણે બીજી કે ત્રીજી કે ચોથી વાર લગ્ન ન કરવા જોઈએ.શ્રી હકીમના જણાવ્યા અનુસાર, પવિત્ર પયગંબર મોહમ્મદનો સંદેશ આવો હતો, જે 'કુરાન' તરીકે ઓળખાતા પવિત્ર પુસ્તકમાં લખવામાં આવે છે.શ્રી હકીમના જણાવ્યા અનુસાર, હાથ પરનો કેસ તદ્દન અલગ છે.શ્રી હકીમે રજૂઆત કરી હતી કે વ્યક્તિગત કાયદો મુસ્લિમને એક પત્ની સાથે ફૂર વર્તન કરવાની,

તેને વૈવાહિક ઘરમાંથી બહાર કાઢવાની અને પછી બીજી વખત લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપતો નથી.જો કે, શ્રી હકીમના જણાવ્યા અનુસાર, આ દેશમાં કોઈ કાયદો નથી, જે આ પરિસ્થિતિનું ધ્યાન રાખે.આ દેશમાં કોઈ સમાન નાગરિક સંહિતા નથી.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પારસીઓ પારસી મેરેજ એન્ડ ડિવોર્સ એક્ટ ૧૯૩૬ દ્વારા સંચાલિત છે; હિંદુઓ હિંદુ મેરેજ એક્ટ, ૧૯૫૫ દ્વારા સંચાલિત છે; ખ્રિસ્તીઓ ક્રિશ્ચિયન મેરેજ એક્ટ ૧૮૭૨ દ્વારા સંચાલિત છે, અને પછી સ્પેશિયલ મેરેજ એક્ટ, ૧૯૫૪ અને ફોરેન મેરેજ એક્ટ ૧૯૬૯ છે.શ્રી હકીમે રજૂઆત કરી હતી કે ભારતીય દંડ સંહિતાની બહુપત્નીત્વ વિરોધી જોગવાઈઓ તે બધાને લાગુ પડે છે જેમના લગ્ન ઉપર ઉદ્દેખિત કાયદાકીય કાયદાઓ દ્વારા સંચાલિત થાય છે, જે તમામ પુરુષ કે સ્ત્રી દ્વારા બીજા બહુપત્નીત્વ લગ્નને રદબાતલ માને છે.

૧૮ શ્રી હકીમે પવિત્ર પુસ્તક 'કુરાન' નો ચોક્કસ અંગ્રેજી અનુવાદ ઉપલબ્ધ કરાવ્યો હતો.

૧૯ શ્રી હકીમે 'તાફ્સીર આઈ. બી. એન. કથિર' (સંક્ષિપ્ત) ખંડ-૨ પુસ્તકના કેટલાક અંશો અને ઝફર ઇશાક અન્સારી દ્વારા અનુવાદિત અને સંપાદિત 'કુરાન' વાંચ્યા હતા.

• વિશ્લેષણ:

૨૦ પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી, વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર અને વિદ્વાન એપીપી રાજ્ય વતી હાજર રહ્યા હતા અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીમાંથી પસાર થયા હતા, જેમાં વ્યક્તિગત કાયદો પણ સામેલ છે.

મુસ્લિમો, એકમાત્ર પ્રશ્ન જે મારા ધ્યાનમાં આવે છે તે એ છે કે શું આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ બહુપત્નીત્વનો ગુનો બનાવવામાં આવે છે.

૨૧ મુસ્લિમો સિવાયના અન્ય લગ્ન કાયદાઓ, જે હવે દેશમાં અમલમાં છે, બહુપત્નીત્વ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે અને બહુપત્નીત્વ લગ્નને રદબાતલ માને છે. આ કારણોસર, જે લગ્ન આ તમામ કાયદાઓ (ઉપર દર્શાવેલ) માં લાગુ થાય છે તે ભારતીય દંડ સંહિતાની દ્વિવિવાહ વિરોધી જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરે છે જે દ્વિવિવાહિત લગ્નને લાગુ પડે છે જો તે દ્વિવિવાહિત હોવાના કારણે શાસક કાયદા હેઠળ રદબાતલ હોય. ભૂતકાળમાં લાંબા સમયથી, જે પરિણીત પુરુષો કે જેમનો અંગત કાયદો દ્વિવિવાહને મંજૂરી આપતો નથી, તેમણે બીજા દ્વિવિવાહના કરાર માટે ઇસ્લામમાં રૂપાંતર કરવાની બિનઆરોગ્યપ્રદ અને અનૈતિક પ્રથાનો આશરો લેવાનું શરૂ કર્યું હતું, એવી માન્યતા હેઠળ કે આવા ધર્માતરણથી તેઓ તેમના પ્રથમ લગ્નને ભંગ કર્યા વિના ફરીથી લગ્ન કરી શકે છે.

૨૨ સુપ્રીમ કોર્ટે સરલા મુડગલ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, [AIR ૧૯૯૫ SC ૧૫૩૧] ના કેસમાં તેના નિર્ણય દ્વારા આવી પ્રથાને ગેરકાયદેસર ઠેરવી હતી. પાંચ વર્ષ પછી લિલી થોમસ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [૨૦૦૦ (૬) એસ. સી. સી. ૨૨૪] માં ચુકાદાની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી. જો કે, આ કેસો હિંદુ મેરેજ એક્ટ, ૧૯૫૫ દ્વારા સંચાલિત લગ્નો સાથે સંબંધિત છે, તેમ છતાં તેમનો ગુણોત્તર સ્પષ્ટપણે એવા તમામ લગ્નોને લાગુ પડશે કે જેમના વહીવટી કાયદા દ્વિવિવાહની મંજૂરી આપતા નથી.

૨૩ સામાન્ય રીતે દ્વિપતિત્વ/દ્વિપત્નીત્વ:

૨૩.૧ ૧૮૬૦ની ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ લગ્નને લગતા ગુનાઓ પરના પ્રકરણમાં બહુપત્નીત્વને લગતી બે જોગવાઈઓ છે—આમાંથી પ્રથમ તે પરિણીત વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે જે બીજા જીવનસાથીથી પ્રથમ લગ્નની હકીકત છુપાવ્યા વિના ફરીથી લગ્ન કરે છે, અને બીજું તે લોકોને લાગુ પડે છે જેઓ પ્રથમ લગ્ન વિશે બીજા જીવનસાથીને અંધારામાં રાખીને આવું કરે છે. સંહિતાની કલમ ૪૯૪ આ રીતે વંચાય છે:

“જે કોઈ જીવિત પતિ કે પત્ની ધરાવે છે, તે એવા કોઈ પણ કિસ્સામાં લગ્ન કરે છે કે જેમાં આવા લગ્ન આવા પતિ કે પત્નીના જીવન દરમિયાન

થવાના કારણે રદબાતલ થાય છે, તેને સાત વર્ષ સુધીની મુદત માટે બંનેમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની કેદની સજા કરવામાં આવશે અને તે દંડને પણ પાત્ર રહેશે.

અપવાદ.આ કલમ એવી કોઈ પણ વ્યક્તિને લાગુ પડતી નથી કે જેના આવા પતિ કે પત્ની સાથેના લગ્નને સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત દ્વારા રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય, અથવા ભૂતપૂર્વ પતિ કે પત્નીના જીવન દરમિયાન લગ્ન કરનાર કોઈ પણ વ્યક્તિને લાગુ પડતી નથી, જો આવા પતિ કે પત્ની, અનુગામી લગ્ન સમયે, આવી વ્યક્તિથી સતત સાત વર્ષ સુધી ગેરહાજર રહ્યા હોય, અને તે સમયની અંદર જીવંત હોવાનું આવી વ્યક્તિ દ્વારા સાંભળવામાં આવ્યું ન હોય, જો કે આવા અનુગામી લગ્નનો કરાર કરનાર વ્યક્તિ, આવા લગ્ન થાય તે પહેલાં, જેની સાથે આવા લગ્નનો કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તે વ્યક્તિને હકીકતોની વાસ્તવિક સ્થિતિ વિશે જાણ કરશે, જ્યાં સુધી તે અંદર છે. તેનું જ્ઞાન.”

દ્વિવિવાહના કિસ્સાઓ પર આવીએ તો જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ બીજા જીવનસાથીને છેતરીને તેમાં સામેલ થાય છે, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૫ કહે છે:

“જે કોઈ પણ વ્યક્તિ અગાઉની કલમમાં વ્યાખ્યાયિત કરેલો ગુનો કરે છે, જેની સાથે અનુગામી લગ્નનો કરાર કરવામાં આવ્યો છે તે વ્યક્તિથી છુપાવીને, અગાઉના લગ્નની હકીકત, તેને દસ વર્ષ સુધીની મુદત માટે કોઈપણ વર્ણનની કેદની સજા કરવામાં આવશે, અને તે દંડને પણ પાત્ર રહેશે.

એવું જોવામાં આવશે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની આ જોગવાઈઓનો અમલ ત્યારે જ આકર્ષિત થશે જ્યારે બીજા લગ્ન, દ્વિવિવાહિત હોવાના કારણે, કાયદા હેઠળ અન્યથા કોઈ ચોક્કસ કેસમાં પક્ષકારોને લાગુ પડે; પરંતુ અન્યથા નહીં.

જેમ કે ભારતીય દંડ સંહિતાની બહુપતિત્વ/બહુપત્નીત્વ વિરોધી જોગવાઈઓ તે બધાને લાગુ પડે છે જેમના લગ્ન નીચેના કોઈપણ કાયદાકીય કાયદા દ્વારા સંચાલિત થાય છે, જે તમામ પુરુષ કે સ્ત્રી દ્વારા બીજા બહુપત્નીત્વ લગ્નને રદબાતલ માને છે:

- ((i) વિશેષ લગ્ન કાયદો, ૧૯૫૪
- ((૨) વિદેશી લગ્ન કાયદો, ૧૯૬૯
- (૩) ખ્રિસ્તી લગ્ન કાયદો ૧૮૭૨
- ((iv) પારસી લગ્ન અને છૂટાછેડા અધિનિયમ, ૧૯૩૬
- ((v) હિંદુ લગ્ન કાયદો, ૧૯૫૫

મુસ્લિમોના સંદર્ભમાં, બહુપત્નીત્વને લગતી આઈ. પી. સી. ની જોગવાઈઓ સ્ત્રીઓને લાગુ પડે છે-કારણ કે મુસ્લિમ કાયદો પરિણીત સ્ત્રી દ્વારા બીજા બહુપત્નીત્વ લગ્નને રદબાતલ માને છે-પરંતુ પુરુષો માટે નહીં કારણ કે પરંપરાગત મુસ્લિમ કાયદાના સામાન્ય વાંચન હેઠળ પુરુષો બહુવચન લગ્ન કરવા માટે સ્વતંત્ર હોવાનું માનવામાં આવે છે.આ માન્યતાની સત્યતા, અલબત્ત, સાવચેતીપૂર્વક તપાસની જરૂર છે.

જો તેમનો રૂઢિગત કાયદો અને પ્રથા તેમના બહુવિવાહને રદબાતલ ગણતી નથી, તો ભારતીય દંડ સંહિતાની બહુપત્નીત્વ વિરોધી જોગવાઈઓ આદિવાસી પુરુષો અને સ્ત્રીઓને પણ લાગુ પડશે નહીં.ન્યાયિક રીતે પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યોને ત્યાં સુધી લાગુ પડશે નહીં જ્યાં સુધી કોઈ કેસમાં લાગુ આદિવાસી કાયદો દ્વિવિવાહને રદબાતલ ગણતો નથી.દાખલા તરીકે, સૂરજમણિ સ્ટેલા કુજુર (ડૉ.) વિરુદ્ધ દુર્ગા ચરણ હંસદાહ એર ૨૦૦૧ એસસી ૯૩૮ જુઓ.

૨૪ અપરાધની પ્રકૃતિ:

૨૪.૧ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ હેઠળનો ગુનો અદાલતની પરવાનગી સાથે પીડિત જીવનસાથી દ્વારા બિન-સંજોય, જામીનપાત્ર અને સમાધાનપાત્ર છે.નરોત્તમ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૧૫૪૨ માં પક્ષકારોની પરસ્પર સંમતિ દ્વારા આ ગુનાની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી.

જોકે, આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્યમાં ૧૯૯૨ના સ્થાનિક સુધારા દ્વારા કલમ ૪૯૪ હેઠળના ગુનાને સંજોય, બિનજામીનપાત્ર અને બિન-સમાધાનક્ષમ બનાવવામાં આવ્યો હતો.

દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૫ હેઠળનો ગુનો બિન-ઓળખી શકાય તેવો, જામીનપાત્ર છે અને તેનાથી વિપરીત કલમ ૪૯૪ હેઠળ બિન-સમાધાનપાત્ર છે.નોંધપાત્ર રીતે, આંધ્રપ્રદેશમાં પણ આ ગુનાને સંજોય અને બિનજામીનપાત્ર બનાવવામાં આવ્યો છે.

૨૫ કાર્યવાહીમાં આઈ. પી. સી. ની જોગવાઈઓ:

સમાજમાં મહિલાઓ દ્વારા બહુપત્નીત્વ ખૂબ જ અપવાદરૂપ છે, પરંતુ પુરુષો દ્વારા બહુપત્નીત્વ ખરેખર પ્રબળ છે.જો કે, ભારતીય દંડ સંહિતાની બહુપત્નીત્વ વિરોધી જોગવાઈઓ (આંધ્રપ્રદેશ સિવાય) બિન-ઓળખી શકાય

તેવી હોવાથી બહુપત્નીત્વના ગુનાના મોટાભાગના કેસોને સજા આપવામાં આવતી નથી.તમામ સમુદાયોની પીડિત પ્રથમ પત્નીઓ બહુપત્નીત્વની પ્રથાને કારણે થતા દુઃખને શાંતિથી સહન કરે છે.

આઈ. પી. સી. ની જોગવાઈઓના અમલીકરણથી બચવા માટે 'કાયદેસર' ગણાતા ઉપકરણોનો ઉપયોગ કરવાનો પણ સમાજમાં એક ટ્રેન્ડ છે.આમાં અપૂર્ણ અને ખામીયુક્ત લગ્ન સમારંભો, બિન-વૈવાહિક સહવાસ અને નકલી ધર્મ પરિવર્તનનો સમાવેશ થાય છે.

૨૬ સિવિલ મેરેજસ કાયદાને આધિન મોટા લગ્ન:

૨૬.૧ વિશેષ લગ્ન કાયદો ૧૯૫૪:એકવિધતા એ વિશેષ લગ્ન અધિનિયમ ૧૯૫૪ હેઠળનો નિયમ છે.કાયદામાં વર્ણવેલ નાગરિક લગ્નની વિધિ માટેની શરતોમાં સૌથી મહત્વની બાબત એ છે કે "કોઈ પણ પક્ષનો જીવનસાથી જીવતો નથી"—કલમ ૪ (એ).

બહુપત્નીત્વના સંદર્ભમાં આ અધિનિયમ હેઠળ બે અલગ-અલગ દંડની જોગવાઈઓ છે. જો પહેલેથી જ પરિણીત વ્યક્તિ, ગમે તે કાયદા હેઠળ, છેતરપિંડીથી નાગરિક લગ્નનો કરાર કરે છે, તો નીચે પુનઃઉત્પાદિત કાયદાની કલમ ૪૩ ની જોગવાઈ લાગુ થશે:

“પ્રકરણ ૩ માં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે સિવાય, દરેક વ્યક્તિ કે જે તે સમયે પરિણીત હોવાથી, આ અધિનિયમ હેઠળ પોતાના લગ્નને સંપન્ન કરવા માટે મેળવે છે, તેણે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ અથવા કલમ ૪૯૫ હેઠળ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે, અને આ રીતે સંપન્ન થયેલા લગ્ન રદબાતલ ગણાશે.”

કલમ ૪૪ માં સમાવિષ્ટ અન્ય જોગવાઈ, જે નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે, તે વિશેષ લગ્ન અધિનિયમ હેઠળ પરણેલી વ્યક્તિ માટે છે જે અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ બીજા લગ્ન કરે છે:

“દરેક વ્યક્તિ કે જેમના લગ્ન આ અધિનિયમ હેઠળ સંપન્ન થાય છે અને જે તેની અથવા તેણીની પત્ની અથવા પતિના જીવનકાળ દરમિયાન અન્ય કોઈ લગ્ન કરે છે, તે પતિ અથવા પત્નીના જીવનકાળ દરમિયાન ફરીથી લગ્ન કરવાના ગુના માટે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ અને કલમ ૪૯૫માં આપવામાં આવેલી સજાને આધિન રહેશે અને આ રીતે કરાર કરાયેલ લગ્ન રદબાતલ ગણાશે.”

ઉપર પુનઃઉત્પાદિત કલમ ૪૩માં ઉલ્લેખિત કાયદાનું પ્રકરણ III, ધાર્મિક અથવા રૂઢિગત વિધિઓ અનુસાર કરવામાં આવેલા અગાઉથી અસ્તિત્વમાં રહેલા

લગ્નને આ અધિનિયમ હેઠળ નોંધણી કરાવીને નાગરિક લગ્નમાં ફેરવવાની સુવિધા પૂરી પાડે છે. આ સુવિધા એ શરતને આધિન પણ ઉપલબ્ધ છે કે "નોંધણી સમયે કોઈ પણ પક્ષ પાસે એકથી વધુ જીવનસાથી નથી"—કલમ ૧૫ (બી).જો એક કરતાં વધુ જીવનસાથી ધરાવતી વ્યક્તિ આ કાયદા હેઠળ છેતરપિંડીથી તેના કોઈપણ લગ્નની નોંધણી કરે છે, તો તે કાયદાની કલમ ૪૫ હેઠળ જાણીજોઈને ખોટું નિવેદન આપવાના ગુના માટે દોષિત ગણાશે.

વિશેષ લગ્ન અધિનિયમની બહુપત્નીત્વ વિરોધી જોગવાઈઓ પક્ષકારોના ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વિના તેની જોગવાઈઓ હેઠળ થયેલા દરેક લગ્નને લાગુ પડે છે.એક અદાલતે ખાસ ચુકાદો આપ્યો છે કે જો કોઈ મુસ્લિમ તેના અંગત કાયદાને બદલે વિશેષ લગ્ન અધિનિયમ હેઠળ નાગરિક લગ્ન કરે છે, તો અધિનિયમની એન્ટિબીગેમી જોગવાઈઓ તેને લાગુ થશે.એસ રાધિકા સમીના વિરુદ્ધ એસ. એચ. ઓ., હબીબ નગર પોલીસ સ્ટેશન, હૈદરાબાદ ૧૯૯૭ ક્રિએલજે ૧૬૫૫ (એપી) જુઓ.

જો કે, જે વ્યક્તિએ કલમ ૧૫ની શરતોમાં સ્પેશિયલ મેરેજ એક્ટ હેઠળ તેના પહેલાથી અસ્તિત્વમાં રહેલા લગ્નની નોંધણી કરાવી હોય, તો બીજા બહુપત્નીત્વ લગ્નનો કરાર કરે છે, તો તે કાયદાની ભાષા પરથી સ્પષ્ટ નથી કે ઉપર પુનઃઉત્પાદિત કલમ ૪૪ની જોગવાઈ કેસને લાગુ થશે કે નહીં.કલમ ૪૩

માં "પ્રકરણ III માં અન્યથા પ્રદાન કરેલું સાચવો" શબ્દોનો અર્થ સ્પષ્ટ નથી.વસ્તુઓની યોગ્યતામાં, ધાર્મિક અથવા રૂઢિગત લગ્નની પૂર્વ પોસ્ટ ફેક્ટો નોંધણી તેને તમામ હેતુઓ માટે નાગરિક લગ્નમાં ફેરવે છે, તેથી અધિનિયમની એન્ટિબીગેમી જોગવાઈઓ પણ આવા કેસમાં લાગુ થવી જોઈએ.

૨૬.૨ **વિદેશી લગ્ન કાયદો ૧૯૬૯:**આ કાયદો બે ભારતીયો અથવા એક ભારતીય અને એક વિદેશી વચ્ચે વિદેશમાં નાગરિક લગ્ન કરવાની સુવિધા આપે છે.એકવિધતા એ આ અધિનિયમ હેઠળ પણ નિયમ છે, તેની જોગવાઈઓ હેઠળ લગ્નની વિધિ માટેની પ્રથમ શરત એ છે કે "કોઈ પણ પક્ષનો જીવનસાથી જીવંત નથી"—કલમ ૪ (એ).

જો એક વિવાહેતર સંબંધની શરત અને કાયદાની કલમ ૪માં ઉલ્લેખિત અન્ય શરતો પૂરી થાય છે, તો બે ભારતીયો અથવા એક ભારતીય અને સ્થાનિક કાયદા હેઠળ વિદેશમાં સંપન્ન થયેલા વિદેશી વચ્ચેના અગાઉથી ચાલતા લગ્નને વિદેશી લગ્ન અધિનિયમ હેઠળ નોંધણી કરાવી શકાય છે, જેના પર તે ઉપરોક્ત અધિનિયમ—કલમ ૧૭ હેઠળ સંપન્ન થયા હોવાનું માનવામાં આવશે.

વિદેશી લગ્ન અધિનિયમની કલમ ૧૮ની એન્ટિબીગેમી દંડાત્મક જોગવાઈ, જે નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે, તે બંને લગ્નોને લાગુ પડે છે

જે મૂળરૂપે તેની જોગવાઈઓ હેઠળ કરવામાં આવ્યા હતા અને જે વિદેશી કાયદા મુજબ કરવામાં આવ્યા હતા પરંતુ બાદમાં વિદેશી લગ્ન અધિનિયમ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યા હતા:

“(૧) કોઈપણ વ્યક્તિ કે જેમના લગ્ન આ અધિનિયમ હેઠળ સંપન્ન થયા છે અથવા સંપન્ન થયા હોવાનું માનવામાં આવે છે અને જે, તેના લગ્નના નિર્વાહ દરમિયાન, ભારતમાં અન્ય કોઈ લગ્ન કરે છે, તે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ અને ૪૯૫ માં પૂરા પાડવામાં આવેલ દંડને આધિન રહેશે, અને આ રીતે કરાર કરાયેલ લગ્ન રદબાતલ રહેશે.

(૨) પેટા કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ ભારતની બહાર અને બહાર ભારતના કોઈપણ નાગરિક દ્વારા કરવામાં આવેલા આવા કોઈપણ ગુનાને પણ લાગુ પડે છે.”

વિશેષ લગ્ન અધિનિયમ ૧૯૫૪ની જેમ વિદેશી લગ્ન અધિનિયમની બહુપત્નીત્વ વિરોધી જોગવાઈઓ, પક્ષકારોના ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વિના, તેના દ્વારા સંચાલિત તમામ કેસોને લાગુ પડે છે.

૨૬.૩ ધર્મ પરિવર્તનની અસર: લગ્ન પછી કોઈ પણ પક્ષ દ્વારા નાગરિક લગ્નમાં ધર્માતરણના કોઈ કાનૂની પરિણામો નથી—ધર્માન્તરિત વ્યક્તિ વિશેષ લગ્ન અધિનિયમ ૧૯૫૪ અથવા વિદેશી લગ્ન અધિનિયમ ૧૯૬૯ની જોગવાઈઓને આધિન રહે છે, અને ન તો ધર્માતરણ કરનાર જીવનસાથી બીજા લગ્ન કરી શકે છે અને ન તો અન્ય જીવનસાથી ધર્મ પરિવર્તનના આધારે છૂટાછેડા લઈ શકે છે.

જો આવી પરિસ્થિતિમાં કોઈ પણ પક્ષ ધર્મ બદલ્યા પછી ફરીથી લગ્ન કરે છે, પરંતુ છૂટાછેડા અથવા રદબાતલ હુકમનામું મેળવ્યા વિના, તેમનું વર્તન હજી પણ ભારતીય દંડ સંહિતાની એન્ટિબીગેમી જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરશે.

૨૭ સમુદાય હેઠળનો મોટો ખેલ—વિશેષ કાયદો:

૨૭.૧ ખ્રિસ્તી લગ્ન કાયદો ૧૮૭૨: જેમ કે જાણીતું છે, ખ્રિસ્તી ધર્મ દ્વિવિવાહને પ્રતિબંધિત કરે છે. ભારતમાં ખ્રિસ્તી લગ્નો બ્રિટિશ સમયગાળાના જૂના કાયદા—ખ્રિસ્તી લગ્ન અધિનિયમ ૧૮૭૨ દ્વારા સંચાલિત થાય છે. તે ભારતના ખ્રિસ્તીઓ વચ્ચેના તમામ પ્રકારના લગ્નોને લાગુ પડે છે અને તેની જોગવાઈઓ હેઠળ માત્ર ત્યારે જ નહીં કે જ્યારે બંને પક્ષો ખ્રિસ્તી હોય, પણ જ્યારે તેમાંથી એક ખ્રિસ્તી હોય અને બીજો બિન-ખ્રિસ્તી હોય (કાયદાની કલમ ૪ જુઓ).

આ કાયદા હેઠળ, લગ્ન ચર્યની 'ધર્મ મંત્રી' દ્વારા અથવા લગ્ન નોંધણી અધિકારી દ્વારા અથવા તેમની હાજરીમાં થઈ શકે છે.

પ્રથમ કિસ્સામાં, બંને પક્ષો દ્વારા લગ્ન માટે આપવામાં આવતી નોટિસની સાથે લગ્ન સમયે પક્ષકારોની વૈવાહિક સ્થિતિની ઘોષણા કરવાની હોય છે, અને આ હેતુ માટે નિર્ધારિત ફોર્મમાં માત્ર બે શક્યતાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે— નોટિસ આપનાર વ્યક્તિ કુંવારા અથવા વિધવા હોઈ શકે છે. નોટિસની જરૂરિયાતના પાલનનું પ્રમાણપત્ર અરજદાર દ્વારા જાહેરનામું દાખલ કરવા પર જારી કરવામાં આવે છે જેમાં પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે કે "તે અથવા તેણી માને છે કે કથિત લગ્નમાં સંબંધી અથવા આત્મીયતા અથવા અન્ય કાયદેસર અવરોધનો કોઈ અવરોધ નથી;" અને આવા પ્રમાણપત્ર જારી થયા પછી જ લગ્ન કરવામાં આવશે (કલમ ૧૨, ૧૮, ૨૫ અને અનુસૂચિ ૧).

લગ્ન નોંધણી અધિકારી દ્વારા અથવા તેમની હાજરીમાં સંપન્ન થયેલા લગ્નના કિસ્સામાં પ્રમાણપત્ર મેળવવા માટે, લેખિત ઘોષણા દાખલ કરવાને બદલે નોટિસ આપનાર વ્યક્તિએ તે માટે શપથ લેવા પડે છે.

અસર—કે "તે અથવા તેણી માને છે કે કથિત લગ્નમાં સંબંધી અથવા સંબંધ અથવા અન્ય કાયદેસર અવરોધનો કોઈ અવરોધ નથી" (કલમ ૪૧૪૨).

મૂળ ખ્રિસ્તીના લગ્નને ઉપર ઉલ્લેખિત પ્રારંભિક સૂચના વિના પ્રમાણિત કરી શકાય છે, જે અન્ય શરતોને આધીન છે કે, "લગ્ન કરવાનો ઇરાદો ધરાવતી વ્યક્તિઓમાંથી કોઈની પણ પત્ની કે પતિ હજુ પણ જીવતા નહીં હોય" (કલમ ૬૦).

આ કાયદો એવી જોગવાઈ કરે છે કે ખોટી શપથ અથવા ઘોષણા કરતી અથવા ખોટી નોટિસ પર હસ્તાક્ષર કરતી વ્યક્તિ, ઇરાદાપૂર્વક અને લગ્ન મેળવવાના હેતુથી, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩-કલમ ૬૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ગણાશે.

આ અધિનિયમમાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪૪૯૫માં સમાવિષ્ટ બહુપત્નીત્વ વિરોધી જોગવાઈઓનો કોઈ ચોક્કસ સંદર્ભ નથી. ખ્રિસ્તી ધાર્મિક કાયદા દ્વારા બહુપત્નીત્વ પર સખત પ્રતિબંધ હોવાથી અને આ કાયદો પણ તેને પરોક્ષ રીતે પ્રતિબંધિત કરે છે, તેથી પરિણીત ખ્રિસ્તીઓ પર ઉપરોક્ત આઈ. પી. સી. ની જોગવાઈઓ લાગુ થવાને પૂર્વનિર્ધારિત નિષ્કર્ષ તરીકે જોવામાં આવી શકે છે. તેમ છતાં, આ મુદ્દા પર કાયદાને વિશિષ્ટ બનાવવાનો કેસ છે.

ખ્રિસ્તી લગ્ન અધિનિયમ ૧૮૭૨ અને તેના છૂટાછેડા પૂરક, ભારતીય છૂટાછેડા અધિનિયમ ૧૮૬૯, બંને એવા કિસ્સાઓમાં પણ લાગુ પડે છે જ્યાં માત્ર એક જ જીવનસાથી ખ્રિસ્તી હોય.

૨૭.૨ પારસી લગ્ન અને છૂટાછેડા અધિનિયમ ૧૯૩૬:ખ્રિસ્તી મેરેજ એક્ટ ૧૮૭૨થી વિપરીત, પારસી મેરેજ એન્ડ ડિવોર્સ એક્ટ ૧૯૩૬ ખાસ કરીને ઢિવિવાહને પ્રતિબંધિત કરે છે અને કહે છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪૪૯૫ તે અધિનિયમ દ્વારા સંચાલિત કોઈપણ લગ્નમાં ઢિવિવાહના દરેક કેસ દ્વારા આકર્ષિત થશે. કાયદાની કલમ ૪ અને ૫ નીચે મુજબ છે:

વિભાગ ૪

“(૧) કોઈ પણ પારસી (આવા પારસીએ પોતાનો ધર્મ અથવા નિવાસસ્થાન બદલ્યું હોય કે ન બદલ્યું હોય) આ અધિનિયમ અથવા તેની પત્ની અથવા પતિના જીવનકાળમાં અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ, પછી ભલે તે પારસી હોય કે ન હોય, આવી પત્ની અથવા પતિ સાથે તેના અથવા તેણીના કાયદેસરના છૂટાછેડા પછી અથવા આવી પત્ની અથવા પતિ સાથેના તેના અથવા તેણીના લગ્નને કાયદેસર રીતે રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય અથવા વિખેરવામાં આવ્યા હોય; અને, જો પારસી લગ્ન અને છૂટાછેડા અધિનિયમ, ૧૮૬૫ હેઠળ અથવા આ અધિનિયમ

હેઠળ આવી પત્ની અથવા પતિ સાથે લગ્નનો કરાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો ઉપર જણાવ્યા મુજબ છૂટાછેડા, ઘોષણા અથવા વિસર્જન પછી સિવાય કોઈ લગ્નનો કરાર કરી શકશે નહીં. ઉપરોક્ત કોઈપણ કાયદા હેઠળ.

(૨) પેટા કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ વિરુદ્ધ થયેલા દરેક લગ્ન રદબાતલ ગણાશે.”

વિભાગ ૫

“દરેક પારસી જે તેની અથવા તેણીની પત્ની અથવા પતિના જીવનકાળ દરમિયાન, પછી ભલે તે પારસી હોય કે ન હોય, આવી પત્ની અથવા પતિથી કાયદેસર રીતે છૂટાછેડા લીધા વિના, અથવા આવી પત્ની અથવા પતિ સાથેના તેના અથવા તેણીના લગ્ન વિના, કાયદેસર રીતે અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય અથવા વિખેરાઈ ગયા હોય, તે પતિ અથવા પત્નીના જીવનકાળ દરમિયાન ફરીથી લગ્ન કરવાના ગુના માટે ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૪૯૪ અને ૪૯૫ માં આપેલા દંડને આધિન રહેશે.

ધર્મ પરિવર્તન પછી બહુપત્નીત્વનો સંદર્ભ અને તેના પ્રતિબંધ પારસી લગ્ન અને છૂટાછેડા અધિનિયમ ૧૯૩૬નું એક અનોખું લક્ષણ છે, જે હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કૌટુંબિક કાયદાના કાયદા હેઠળ કોઈ સમાંતર નથી.

૨૭.૩ હિંદુ લગ્ન કાયદો ૧૯૫૫:પ્રાચીન સમયથી એવું માનવામાં આવતું હતું કે હિંદુ ધાર્મિક કાયદો અનિયંત્રિત બહુપત્નીત્વને મંજૂરી આપે છે અને બહુપત્નીત્વ પતિ પર કોઈ ચોક્કસ શરતો લાદતી નથી.ભારતના મુસ્લિમ શાસકોએ બહુપત્નીત્વ પરના હિંદુ કાયદાને-તે ગમે તે હોય-બાકાત રાખ્યો હતો અને કોઈ પણ બિન-મુસ્લિમ પર મર્યાદિત બહુપત્નીત્વને સહન કરતા ઈસ્લામિક કાયદાના નિયમો લાદ્યા ન હતા.હિંદુ કાયદાના અન્ય ઘણા પાસાઓમાં સુધારા કરનારા બ્રિટિશ શાસકોએ પણ પરંપરાગત હિંદુ કાયદા અને રિવાજ હેઠળ બહુપત્નીત્વ પરના નિયમોને નાબૂદ કર્યા ન હતા.માત્ર બ્રહ્મોસમાજીઓ જ ૧૮૭૨માં અગાઉના બંગાળ પ્રાંતમાં તેમના માટે ઘડવામાં આવેલા વિશેષ કાયદા હેઠળ કાયદેસર રીતે એક વિવાહેતર સંબંધ અપનાવવામાં સફળ રહ્યા હતા.

આઝાદીના આગમન પછી બોમ્બે, મદ્રાસ, સૌરાષ્ટ્ર અને મધ્ય પ્રાંતોમાં પ્રાંતીય વિધાનસભાઓ દ્વારા હિંદુઓ માટે બહુપત્નીત્વ વિરોધી કાયદાઓ

ઘડવામાં આવ્યા હતા.આખરે, ૧૯૫૫માં સંસદે હિંદુઓ માટે બહુપત્નીત્વ પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકતો હિંદુ લગ્ન કાયદો ઘડ્યો.બૌદ્ધો, જૈનો અને શીખો, ભવિષ્યમાં તેમના મોટા લગ્નને રદબાતલ અને દંડનીય જાહેર કરે છે (જુઓ કલમ ૫, ૧૧ & ૧૭).

હિન્દુ મેરેજ એક્ટ હેઠળ માન્ય લગ્ન માટેની એક શરત એ છે કે "લગ્ન સમયે કોઈ પણ પક્ષનો જીવનસાથી રહેતો નથી" [કલમ ૫ (i)].આ શરતનું ઉલ્લંઘન લગ્નને રદબાતલ અને રદબાતલ બનાવશે અને અન્ય પક્ષ (કલમ ૧૧) સામે કોઈપણ પક્ષ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી પર રદબાતલ હુકમનામા દ્વારા જાહેર કરવામાં આવશે.

હિન્દુ મેરેજ એક્ટની કલમ ૧૭ ફરી એકવાર આ કાયદા દ્વારા સંચાલિત વ્યક્તિઓ વચ્ચેના દરેક બહુપત્નીત્વ લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરે છે અને તેને ભારતીય દંડ સંહિતા ૧૮૬૦ ની એન્ટિબીગેમી જોગવાઈઓ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર બનાવે છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“આ અધિનિયમની શરૂઆત પછી બે હિંદુઓ વચ્ચેના કોઈ પણ લગ્ન રદબાતલ છે જો આવા લગ્નની તારીખે કોઈ પણ પક્ષનો પતિ કે પત્ની

હયાત હોય અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ અને ૪૯૫ની જોગવાઈઓ તે મુજબ લાગુ થશે.”

જોકે કલમ ૭ (૨) કહે છે કે જો લગ્ન સપ્તપદી સમારંભ દ્વારા કરવામાં આવે તો લગ્ન સાતમું પગલું ભરવા પર સંપૂર્ણ અને બંધનકર્તા રહેશે, કેટલીક ઉચ્ચ અદાલતોએ અભિપ્રાય લીધો હતો કે બહુપત્નીત્વના કેસમાં જરૂરી પુરાવાનો આ વિશેષ નિયમ નથી.— પદુલાપથ મુત્યાલા વિરુદ્ધ સુબ્બલક્ષ્મી AIR ૧૯૬૨ AP ૩૧૧, ત્રિલોક્ય મોહન વિરુદ્ધ રાજ્ય AIR ૧૯૬૮ એસ ૨૨.

૧૯૮૮માં આંધ્ર પ્રદેશ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયાધીશ, ન્યાયમૂર્તિ રાધા કૃષ્ણ રાવે ચેતવણીની એક મહત્વપૂર્ણ નોંધ બહાર પાડી હતી:

“પ્રથમ લગ્નના નિર્વાહ દરમિયાન બીજા લગ્ન સામાન્ય રીતે ગુપ્તતામાં કરવામાં આવશે. સીધી જુબાનીની અપેક્ષા રાખવી ખૂબ જ નિર્થક છે. કેટલાક કિસ્સાઓમાં લગ્ન કરનાર પુરોહિતને પણ ઉશ્કેરનાર તરીકે ગણવામાં આવશે. અદાલતો એ આધાર પર નિર્દોષ જાહેર કરી રહી છે કે બીજા લગ્ન માટે જરૂરી વિધિઓ વાજબી શંકાની બહાર સાબિત થઈ નથી. બીજા લગ્નના પુરાવાની રીત અંગે યોગ્ય કાયદો બનાવવો પડશે. જો લગ્ન જાહેરમાં અને ખુલ્લેઆમ દરેકની જાણકારીમાં કરવામાં આવ્યા હોય,

તો કોર્ટ સીધા પુરાવાની અપેક્ષા રાખી શકે છે.જ્યારે બીજા લગ્ન ગુપ્ત રીતે કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે સારી રીતે જાણે છે કે તે એક ગુનો છે, જો અદાલતો કડક પુરાવા પર આગ્રહ રાખે છે, તો તે ખોટી જુબાનીને પ્રોત્સાહન આપવા સમાન છે.અદાલતનો ધ્યેય ખોટી જુબાનીને પ્રોત્સાહન આપવાનો નથી, પરંતુ વાસ્તવિક સત્ય શોધવા અને બીજા લગ્ન થાય તો આરોપીને દોષિત ઠેરવવાનો છે.કમનસીબે, જે સામાજિક સંસ્થાઓ 'મહિલાઓના અધિકારોના રક્ષણ વિશે દાવો કરે છે, તેમાંથી કોઈએ બીજા લગ્નના પ્રદર્શન માટે સાબિતીની રીતના સંદર્ભમાં યોગ્ય કાયદો બનાવવા માટે કોઈ પગલાં લીધાં નથી'.— [૧૯૮૮ ક્રિએલજે ૧૮૪૮].

જો કે, કાયદાની એન્ટિબીગેમી જોગવાઈઓને કાયદાની કલમ ૭ (૨) હેઠળ લગ્નની ઔપચારિક વિધિની જરૂરિયાત સાથે જોડતા, સુપ્રીમ કોર્ટે પાછળથી ચુકાદો આપ્યો હતો કે જો કોઈ રૂઢિગત સમારોહ અપૂર્ણ રીતે અથવા ખામીયુક્ત રીતે કરવામાં આવે (ફરીથી લગ્ન કરવા માટે), તો પરિણામી બીજા લગ્ન કાયદાની નજરમાં અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં અને તેથી તે કાયદાની અથવા આઈપીસીની એન્ટિબીગેમી જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરશે નહીં. ભાઉરાવ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય એ. આઈ. આર. ૧૯૬૫ એસ. સી. ૧૫૬૪ જુઓ.

[જુઓ:ભારતના કાયદા પંચનો અહેવાલ નંબર ૨૨૭]

૨૮ મુસ્લિમ કાયદા (નિકાહ) હેઠળ લગ્ન એ એક નાગરિક કરાર છે જે પરસ્પર આનંદ અને બાળકોને કાયદેસર બનાવવાના દષ્ટિકોણથી વિરુદ્ધ જાતિના બે વ્યક્તિઓ વચ્ચે કરવામાં આવે છે.લગ્નની ઇસ્લામિક વિભાવના અનિવાર્યપણે હિન્દુ વિભાવનાથી અલગ છે, જેના હેઠળ લગ્ન માત્ર નાગરિક કરાર નથી પરંતુ એક સંસ્કાર (સંસ્કાર) છે.ઇસ્લામ હેઠળ લગ્નની રચના અને ઉદ્દેશ માત્ર બાળકોનું પ્રજનન જ નહીં પણ પરસ્પર આનંદ પણ છે.સેક્સ એ લગ્નનો પાયો છે જે માત્ર જીવનની સાંત્વના માટે જ નથી, પરંતુ તે માણસની મુખ્ય જરૂરિયાતોમાંની એક છે.ઇસ્લામ એકમાત્ર એવો ધર્મ છે જે તે ધર્મના દરેક સભ્ય માટે લગ્નને ફરજિયાત બનાવે છે.અલ્લાહના પયગંબરએ કહ્યું કે કોઈ પણ વ્યક્તિ જે લગ્નમાં પ્રવેશતી નથી તે તેના પંથની નથી.ઉજવણી અને તપશ્ચર્યાને ઇસ્લામમાં માન્યતા આપવામાં આવી નથી કારણ કે તે અસંખ્ય દુષ્ટ પરિણામો તરફ દોરી જાય છે.

૨૯ મુસ્લિમ લગ્નોને ત્રણ વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે.મુદ્દાના મોહમ્મડન કાયદાના સિદ્ધાંતમાં, પેરા ૨૬૦ થી ૨૬૪ માં આ જ બાબતનો સામનો કરવામાં આવ્યો છે.

(૧) સાહિલ, એટલે કે, મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ લગ્નના તમામ નિયમો, ફરજિયાત અને નિર્દેશિકાને અનુરૂપ એક માન્ય લગ્ન. આવા લગ્ન ઇસ્લામિક કાયદા અનુસાર પક્ષો વચ્ચે પરસ્પર અધિકારો, ફરજો અને જવાબદારીઓનું સર્જન કરે છે.

(૨) બટિલ, એટલે કે, રદબાતલ લગ્ન, જેની સામે પ્રતિબંધ શાશ્વત અને નિરપેક્ષ છે, દા. ત., બે વ્યક્તિઓ વચ્ચેના લગ્ન જે પ્રતિબંધિત પ્રમાણમાં સંબંધમાં સુસંગતતા અથવા આકર્ષણ દ્વારા અથવા અન્ય પુરુષના જીવન સાથે પાલનપોષણ અથવા લગ્ન દ્વારા ઊભા છે.આવા લગ્ન કાયદાની નજરમાં યોગ્ય નથી.તે પક્ષો વચ્ચે કોઈ નાગરિક અધિકારો અથવા જવાબદારીઓનું સર્જન કરતું નથી.રદબાતલ લગ્નનું સંતાન ગેરકાયદેસર છે.

(૩) ક્લાસિદ, એટલે કે અનિયમિત લગ્ન જે ગેરકાયદેસર નથી, પરંતુ તેના લક્ષણોમાં ગેરકાયદેસર છે, દા. ત., સાક્ષીઓ વગરના લગ્ન અથવા જરૂરી સંખ્યામાં સાક્ષીઓ, ઇદ્દતમાંથી પસાર થતી સ્ત્રી સાથે લગ્ન, ગેરકાયદેસર જોડાણથી પ્રભાવિત લગ્ન, અન્ય જ સાથે લગ્નના નિર્વાહ દરમિયાન પાંચમી પત્નીના લગ્ન, બિન-મુસ્લિમ પત્ની સાથે લગ્ન વગેરે. અનિયમિત લગ્ન પતિ અને પત્ની વચ્ચે વારસાના પરસ્પર અધિકારોનું સર્જન કરતું નથી પરંતુ બાળકો કાયદેસર છે.

૩૦ મારે અમિના વિરુદ્ધ હસન કોચે [૧૯૮૫ ક્રિમિનલ લો જર્નલ ૧૯૯૬] ના કેસમાં કેરળ હાઈકોર્ટના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયનો લાભ લેવો પડશે, જેમાં કોર્ટે ઈસ્લામ હેઠળ લગ્ન અને બહુપત્નીત્વને વિગતવાર સમજાવ્યું છે.

“૧૩. "મુસ્લિમોમાં લગ્ન (નિકાહ) એ એક પુરુષ અને સ્ત્રી વચ્ચેનો 'ગંભીર કરાર' (મીઠાકે ગાલિદ) છે, જે એકબીજાની જીવન સાથીની વિનંતી કરે છે, જે કાયદામાં કરાર (અફૂદ) નું સ્વરૂપ લે છે.ડૉ. તાહિર મહમૂદનો ભારતનો મુસ્લિમ કાયદો.આપણને લાગે છે કે આપણે ખોટા નથી જો આપણે કહીએ કે એક પાચાવિહોણી લોકપ્રિય માન્યતા છે કે મુસ્લિમ લગ્ન સાથે કોઈ ધાર્મિક મહત્વ અથવા સામાજિક ગંભીરતા જોડાયેલી નથી અને તે માત્ર એક નાગરિક કરાર છે જે શુદ્ધ અને સરળ છે.અમે એવું એટલા માટે કહીએ છીએ કારણ કે ૧૮૬૬ની શરૂઆતમાં જ ન્યાયમૂર્તિ મહમૂદે અગ્રણી કેસમાં અબ્દુલ કાદિર વિરુદ્ધ સલીમા (૧૮૮૬) આઈએલઆર ૮ ઓલ ૧૪૯ (એફબી) એ કહ્યું હતું:"મુસ્લિમો વચ્ચે લગ્ન એ સંસ્કાર નથી, પરંતુ સંપૂર્ણપણે નાગરિક કરાર છે; અને જો કે તે સામાન્ય રીતે કુરાનની કેટલીક પંક્તિઓના પઠન સાથે કરવામાં આવે છે, તેમ છતાં મુસ્લિમ કાયદો આ પ્રસંગ માટે કોઈ વિશિષ્ટ સેવાનો હકારાત્મક રીતે ઉલ્લેખ કરતો નથી.ચુકાદો (પેથેરમ, સી. જે.) દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો પરંતુ ચુકાદામાં જ નોંધવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે

ચુકાદો આપવાનો હતો, ત્યારે ન્યાયમૂર્તિ મહેમૂદે અદાલત છોડી દીધી હતી અને ન્યાયમૂર્તિ મહેમૂદના લેખિત અભિપ્રાયને કુલ બેન્ચ દ્વારા અપનાવવામાં આવ્યો હતો, જેમાં પાંચ ન્યાયાધીશો પેથેરમ, સીજે, ઓલ્ડફિલ્ડ, સ્ટ્રેટ, બ્રોડહર્સ્ટ અને ટાયરેલ, જે.) સામેલ હતા.અહેવાલમાં એવું દેખાઈ શકે છે કે ન્યાયમૂર્તિ મહેમૂદ પાંચ ન્યાયાધીશોમાંથી એક ન હતા.તે ચુકાદામાંથી આપણે જે ટાંક્યું છે તે ટાગોર લૉ લેક્ચર્સ (૧૮૭૩) માંથી વિદ્વાન ન્યાયાધીશ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલું અવતરણ છે.

૧૪. સર શાહ મુહમ્મદ સુલેમાન સી. જે. એ અનીસ બેગમ વિરુદ્ધ મુહમ્મદ ઈસ્તફા (૧૯૩૩) આઈ. એલ. આર. ૫૫ ઓલ ૭૪૩ માં જે અવલોકન કર્યું હતું તે આપણે તરત જ ટાંકી શકીએ છીએ:(AIR ૧૯૩૩ બધા ૬૩૪).તેમણે કહ્યું-"અહીં ઉલ્લેખ કરવો અયોગ્ય ન હોઈ શકે કે મૌલવી સમીઉલ્લાએ કેટલાક સત્તાવાળાઓ એકત્રિત કર્યા છે જે દર્શાવે છે કે લગ્નને માત્ર નાગરિક કરાર તરીકે નહીં, પરંતુ ધાર્મિક સંસ્કાર તરીકે ગણવામાં આવે છે".ફિઝીએ તેમના પુસ્તક 'આઉટલાઈન્સ ઓફ મોહમ્મડન લો' માં કહ્યું હતું કે "કાયદાકીય રીતે માનવામાં આવે તો, ઈસ્લામમાં લગ્ન એક કરાર છે અને સંસ્કાર નથી".લગ્નના વાસ્તવિક સ્વરૂપને અસ્પષ્ટ બનાવવા અને લગ્નના અન્ય મહત્વપૂર્ણ પાસાઓને

ભૂલી જવા અને અવગણવા માટે આ નિવેદન પર સામાન્ય રીતે વધુ ભાર મૂકવામાં આવે છે.

૧૫. એક વિદ્વાન ટીકાકાર અને મુસ્લિમ કાયદાના પ્રતિપાદક તૈયબજીએ તેમના પુસ્તક 'મુસ્લિમ કાયદો' માં અવલોકન કર્યું છે કે લગ્ન એક પુરુષ અને સ્ત્રી વચ્ચેના જાતીય સંબંધ અને બાળકોના સંવર્ધન માટેના કાયમી કરાર પર આધારિત અને તેમાંથી ઉદ્ભવતા સંબંધને લાવે છે, જેને લગ્નમાં પક્ષકાર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને જે લગ્ન કર્યા પછી પતિ-પત્ની બને છે. નીલ બી. ઈ. બેલીએ 'ડાયજેસ્ટ ઓફ મુહમ્મુદન લો' પુસ્તકમાં આપણને કહ્યું છે કે "લગ્ન એ એક કરાર છે જે તેની રચના અથવા હેતુ માટે આનંદનો અધિકાર અને બાળકોના પ્રજનન ધરાવે છે. પરંતુ તે જીવનની સાંત્વના માટે પણ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હતું, અને તે માણસની મુખ્ય અથવા મૂળ જરૂરિયાતોમાંની એક છે, "મુસ્લિમ કાયદાઓ પરનું હેદય આપણને જાણ કરે છે કે તેના આદિમ અર્થમાં નિકાહનો અર્થ શારીરિક જોડાણ થાય છે. કેટલાક લોકોએ કહ્યું છે કે તે સામાન્ય રીતે જોડાણ સૂચવે છે. કાયદાની ભાષામાં તે પેઢીને કાયદેસર બનાવવાના હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા ચોક્કસ કરારને સૂચવે છે. લગ્નનો કરાર કરવામાં આવે છે, એટલે કે, જાહેરાત અને સંમતિ દ્વારા અસર થાય છે અને કાયદેસર રીતે પુષ્ટિ થાય છે, બંને પૂર્વવર્તીમાં વ્યક્ત થાય છે, કારણ કે પૂર્વવર્તીનો ઉપયોગ

ભૂતકાળને સંબંધિત હોવા છતાં, તે કાયદામાં અપનાવવામાં આવ્યો છે, સર્જનાત્મક અર્થમાં, કેસની જરૂરિયાતનો જવાબ આપવા માટે.સર રોલેન્ડ ન્યવેટ વિલ્સન તેમના પુસ્તક 'એંગ્લો મોહમ્મદન લો' માં કહે છે કે લગ્ન એ જાતીય સંભોગને કાયદેસર બનાવવા અને બાળકોના પ્રજનન માટેના હેતુ માટેનો કરાર છે.તેમાં પરિણીત વ્યક્તિઓ વચ્ચેના અધિકારો અને ફરજો શામેલ છે, અને તેમાંથી દરેક અને લગ્નથી જન્મેલા બાળકો વચ્ચે, પવિત્ર કુરાન શીખવે છે:

"હે પુરુષો, તમારા ભગવાનનો ડર રાખો, જેમણે તમને એક માણસમાંથી પેદા કર્યા છે, અને તેમાંથી પોતાની પત્ની બનાવી છે, અને તેમાંથી બેએ ઘણા પુરુષો અને સ્ત્રીઓને ગુલાકાર કર્યા છે.

"પવિત્ર પયગંબરએ કહ્યું:પુરુષો સ્ત્રીઓ સાથે તેમની ધર્મનિષ્ઠા, તેમની સંપત્તિ અથવા તેમની સુંદરતા માટે લગ્ન કરે છે, પરંતુ તમારે ધર્મનિષ્ઠા માટે લગ્ન કરવા જોઈએ.ત્રિમિઝી, જામી, ૧-૩૩૧.

૧૬. અમે મુસ્લિમ લગ્નની પ્રકૃતિ અંગે સમર્થકો અને ટીકાકારોના ઉપરોક્ત નિવેદનોની સામગ્રી અને પ્રતિષ્ઠિત ન્યાયાધીશોના મંતવ્યોને

સમજવાનો પ્રયાસ કરીશું.અમે લગ્નની વિભાવનાને ત્રણ વ્યાપક શીર્ષકો હેઠળ ધ્યાનમાં લેવાનો પ્રસ્તાવ કરીએ છીએ, એટલે કે, કાનૂની, સામાજિક અને ધાર્મિક.કાનૂની રીતે, તે સંસ્કારના વિરોધમાં કરાર હોઈ શકે છે.પરંતુ તેને કરાર અધિનિયમની જોગવાઈઓ દ્વારા સંપૂર્ણપણે સંચાલિત કરવા માટે શુદ્ધ અને સરળ કરાર તરીકે ગણી શકાય નહીં. મુસ્લિમ લગ્નના અર્થઘટન માટે લાગુ કરવાના નિયમો સંપૂર્ણપણે મર્યાદિત નથી અને સામાન્ય કાયદા કરાર અધિનિયમ અને સંલગ્ન કાયદાઓની ચાર દિવાલોની અંદર જોડાયેલા નથી.તે હંમેશા પક્ષકારોના વ્યક્તિગત કાયદાઓ અને લગ્નની સંસ્થાની નૈતિક સામગ્રી અને નૈતિકતાના પ્રકાશમાં સમજવું અને અર્થઘટન કરવું જોઈએ, જે દેશમાં મુસ્લિમો દ્વારા લોકપ્રિય રીતે સમજવામાં આવે છે.

૧૭. ડૉ. તાહિર મહેમૂદે કહ્યું તેમ, તે એક પુરુષ અને સ્ત્રી વચ્ચેનો ગંભીર કરાર છે, જોકે તે કરારનું સ્વરૂપ લે છે.તે યાદ રાખવું જોઈએ કે પવિત્ર પયગંબરએ નિકાહ (લગ્ન) ને તેમની સુન્નત તરીકે વર્ણવ્યું હતું અને દરેક મુસ્લિમ મુસ્લિમ ધર્મ દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત સુન્નતના પવિત્ર સામાજિક ધાર્મિક મહત્વને જાણે છે.અમે ચોક્કસપણે અનુભવીએ છીએ કે પવિત્ર કુરાન લગ્નને સામાન્ય કરાર તરીકે ગણતો નથી, જે પવિત્ર પયગંબરએ આ વિષય પર જે કહ્યું છે તેના આધારે છે.જો આપણે મુસ્લિમ લગ્નને એક

કરાર માનીએ તો પણ સામાન્ય કરારની જેમ તેમાં ચોક્કસપણે પક્ષકારોની મુક્ત સંમતિની જરૂર પડે છે.પક્ષોની સંમતિ એ કરારનું મુખ્ય તત્વ હોવાથી, કાયદાકીય તેમજ મુસ્લિમ કાયદાના ખ્યાલમાં, આપણે આ કેસમાં સંમતિના પ્રશ્ન પર વિગતવાર વિચાર કરવો પડશે.અમે હવે સંમતિ સંબંધિત વિચારણા મુલતવી રાખીએ છીએ અને અમે લગ્નના અન્ય બે પાસાઓ પર વિચાર કરવા માટે આગળ વધીએ છીએ.

સામાજિક પાસું:

૧૮. ઇસ્લામિક કાયદાના લેખકો દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલી લગ્નની સામાજિક સામગ્રીને આ રીતે શ્રેણીબદ્ધ કરી શકાય છે:(૧) ઇસ્લામિક કાયદો લગ્ન પછી સ્ત્રીને ચોક્કસપણે ઉચ્ચ સામાજિક દરજ્જો આપે છે; (૨) પૂર્વ ઇસ્લામિક સમયના બહુપત્નીત્વ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે છે, અને અસાધારણ અને અસાધારણ સંજોગોમાં નિયંત્રિત બહુપત્નીત્વની મંજૂરી આપવામાં આવે છે, (૩) પવિત્ર પયગંબર, ઉદાહરણ અને ઉપદેશ બંને દ્વારા, લગ્નની સ્થિતિને પ્રોત્સાહન આપે છે.

૧૯. પવિત્ર પયગંબરને આભારી એક જાણીતી કહેવત છે-"ઇસ્લામમાં કોઈ સાધુતા નથી".આ કહેવત બ્રહ્મચર્ય પ્રત્યે પવિત્ર પયગંબરનું વલણ ખૂબ જ ટૂંકમાં અને પર્યાપ્ત રીતે દર્શાવે છે.

૨૦. હવે આપણે એક બીજું પાસું કહી શકીએ, જે મુસ્લિમ લગ્ન કાયદા સાથે જોડાયેલી લોકપ્રિય ગેરસમજણની રૂપરેખા બનાવશે. ખોટો ખ્યાલ એ માન્યતા છે કે પવિત્ર પયગંબરએ પોતાનો પ્રભાવ આપ્યો છે અને મુસ્લિમોમાં બહુપત્નીત્વને માન્યતા આપી છે. અમારું માનવું છે કે જે લોકો ચાર પત્નીઓ સુધી મર્યાદિત નિયંત્રિત બહુપત્નીત્વની પ્રથા માટે કાયદેસરતા અને સત્તા શોધવા માટે પવિત્ર કુરાનની છંદોને વાંચે છે અથવા પવિત્ર પયગંબરનો ઉલ્લેખ કરે છે તેઓ ખરેખર ઇસ્લામિક કાયદાના અપરાધી છે. મહાન ન્યાયશાસ્ત્રી અમીર અલીએ કહ્યું:

"તમામ મુસ્લિમ સમુદાયોમાં, બહુપત્નીત્વ ઇસ્લામિક કાયદાઓનો એટલો જ વિરોધ કરે છે જેટલો તે સુસંસ્કૃત સમાજ અને સાચી સંસ્કૃતિની સામાન્ય પ્રગતિ માટે કરે છે. આ પ્રતીતિના પરિણામે ઇસ્લામવાદીઓનો એક મોટો અને વધતો વર્ગ બહુપત્નીત્વની પ્રથાને હકારાત્મક રીતે ગેરકાયદેસર માને છે.

બહુપત્નીત્વના સમર્થકો પવિત્ર કુરાન પ્રકરણ IV, શ્લોક ૩ ટાંકે છે.

" અને જો તમને ડર હોય કે તમે અનાથો સાથે ન્યાય ન કરી શકો, તો તમને સારી લાગે તેવી સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરો, બે કે ત્રણ કે ચાર; પરંતુ જો તમને ડર હોય કે તમે ન્યાય નહીં કરો, તો ફક્ત એક કે જે તમારા જમણા હાથમાં છે તેની સાથે જ લગ્ન કરો.આ વધુ યોગ્ય છે કે તમે ન્યાય ન કરી શકો. " ,

પરંતુ પ્રકરણ IV, શ્લોક ૧૨૯ આ રીતે ચાલે છે:

"તમે ક્યારેય સ્ત્રીઓની જેમ ન્યાયી અને ન્યાયી ન હોઈ શકો, ભલે તે તમારી તીવ્ર ઇચ્છા હોય.

"તે બધા હાથ પર સ્વીકારવામાં આવે છે કે આ પ્રકરણ ઉદુદની લડાઈ (મૌલાના મુહમ્મદ અલી દ્વારા પવિત્ર કુરાન) પછીની પરિસ્થિતિઓમાં મુસ્લિમોને માર્ગદર્શન આપવા માટે પ્રગટ કરવામાં આવ્યું હતું.એક યુસુફ અલીએ પવિત્ર કુરાનના મૂળ ગ્રંથનો અર્થઘટન કરતા કહ્યું છે કે પવિત્ર પયગંબરએ માત્ર તે સમયે પ્રચલિત બહુપત્નીત્વની પ્રથાનું વર્ણન કર્યું છે.અલબત્ત પવિત્ર પયગંબરએ યુદ્ધ પછીના વિચિત્ર (ઉદુદની લડાઈ) સંજોગોમાં અપવાદની મંજૂરી આપી હતી, જ્યાં ઘણી સ્ત્રીઓ અને અનાથો હતા અને પુરુષો ઓછા હતા.પવિત્ર પયગંબર પોતે પણ તે સંજોગોમાં બે

કે તેથી વધુ પત્નીઓ સાથે ન્યાય, કાળજી, પ્રેમ અને સ્નેહથી વર્તવાની અશક્યતાની પીડાદાયક મુશ્કેલીને સમજી ગયા હતા, જેમાં મુસ્લિમને માત્ર એક જ પત્ની હોવી જોઈએ.અમને લાગે છે કે કુરાનનો હુકમ એકવિધતા છે અને વિચલન એક દુર્લભ અપવાદ હોવો જોઈએ.યુસુફ અલી ફરીથી કહે છે કે બહુપત્નીત્વની પ્રથા એ "અજ્ઞાનના સમય" ની પ્રથા છે.ન્યાયમૂર્તિ હિદાયતુલ્લાહે બહુપત્નીત્વની નાબૂદી સહિત મુસ્લિમોના કૌટુંબિક કાયદાના આધુનિકીકરણની તાકીદની જરૂરિયાત અનુભવી હતી, એમ તેમણે મુલ્લાના મુસ્લિમ કાયદાના સિદ્ધાંતની રજૂઆતમાં જણાવ્યું હતું.

૨૧. કુરાનના આદેશોની ભાવનાથી પ્રભાવિત કેટલાક મુસ્લિમ દેશોએ સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ અથવા ગંભીર પ્રતિબંધો લાદીને બહુપત્નીત્વની પ્રથાને અપરોધિત કરતા તેમના વ્યક્તિગત કાયદાને સંહિતાબદ્ધ કર્યો.પાકિસ્તાનમાં, લગ્ન અને કૌટુંબિક કાયદા આયોગની ભલામણો પર, ૧૯૬૧નો વટહુકમ નંબર VIII ૧૫મી જુલાઈ, ૧૯૬૧ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.તે વટહુકમની કલમ ૬ આપણને જણાવે છે કે પાકિસ્તાનમાં આર્બિટ્રેશન કાઉન્સિલની પરવાનગી વિના બહુપત્નીત્વની પ્રથા શક્ય નથી.અમે વિભાગ ૬ ટાંકીએ છીએ.

"ક.બહુપત્નીત્વ.(૧) હાલના લગ્નના નિર્વાહ દરમિયાન કોઈ પણ પુરુષ, આર્બિટ્રેશન કાઉન્સિલની લેખિત પરવાનગી સિવાય બીજા લગ્નનો કરાર કરશે નહીં, ન તો આવી પરવાનગી વિના થયેલા આવા કોઈ લગ્ન આ વટહુકમ હેઠળ નોંધવામાં આવશે.

(૨) પેટા કલમ (૧) હેઠળ પરવાનગી માટેની અરજી નિયત ફી સાથે નિયત રીતે અધ્યક્ષને સુપરત કરવામાં આવશે અને સૂચિત લગ્નના કારણો અને હાલની પત્ની અથવા પત્નીઓની સંમતિ તેના માટે મેળવવામાં આવી છે કે કેમ તે જણાવશે.

(૩) પેટા કલમ (૨) હેઠળ અરજી પ્રાપ્ત થયા પછી, અધ્યક્ષ અરજદાર અને તેની હાલની પત્ની અથવા પત્નીઓને દરેકને એક પ્રતિનિધિની નિમણૂક કરવા માટે કહેશે, અને આમ રચાયેલી મધ્યસ્થી પરિષદ, જો સંતોષ થાય કે પ્રસ્તાવિત લગ્ન જરૂરી અને ન્યાયી છે, તો યોગ્ય માનવામાં આવે તેવી કોઈ શરત હોય તો તેને આધિન મંજૂરી આપી શકે છે.

(૪) અરજી નક્કી કરતી વખતે આર્બિટ્રેશન કાઉન્સિલ નિર્ણય માટેના તેના કારણો રેકૉર્ડ કરશે, અને કોઈપણ પક્ષ નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર, નિર્ધારિત રીતે, અને નિર્ધારિત ફીની ચુકવણી પર, પશ્ચિમ પાકિસ્તાનના કિસ્સામાં, કલેક્ટરને અને પૂર્વ પાકિસ્તાનના કિસ્સામાં, સંબંધિત પેટા વિભાગીય અધિકારીને

પુનરાવર્તન માટે અરજી કરી શકે છે અને તેનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે અને તેનો નિર્ણય કોઈપણ અદાલતમાં પ્રશ્નમાં બોલાવવામાં આવશે નહીં.

(પ) આર્બિટ્રેશન કાઉન્સિલની પરવાનગી વિના બીજા લગ્નનો કરાર કરનાર કોઈપણ પુરુષ

((ક) હાલની પત્ની અથવા પત્નીઓને ચૂકવવાના બાકી નીકળતી રકમની સંપૂર્ણ રકમ તાત્કાલિક ચૂકવો, પછી ભલે તે તાત્કાલિક હોય કે વિલંબિત, જે રકમ, જો આમ ચૂકવવામાં ન આવે તો, જમીનની મહેસૂલની બાકી નીકળતી રકમ તરીકે વસૂલવામાં આવશે; અને

(બી) ફરિયાદ પર દોષિત ઠેરવવામાં આવે તો સરળ કેદની સજા થઈ શકે છે જે એક વર્ષ સુધી વધી શકે છે, અથવા પાંચ હજાર રૂપિયા સુધીનો દંડ થઈ શકે છે, અથવા બંનેની સજા થઈ શકે છે. સીરિયા, ટ્યુનિશિયા, મોરોક્કો, પાકિસ્તાન અને ઈરાન એવા કેટલાક દેશો છે જેમણે આ વિષય પર તેમના કાયદામાં સુધારો કર્યો છે.અમે બંધારણની કલમ ૪૪ માં બંધારણના સ્થાપકો તરફથી આવતા શબ્દોને પુનરાવર્તિત કરીને આ મુદ્દા પર અમારી ચર્ચાને સમાપ્ત કરીએ છીએ."રાજ્ય ભારતના સમગ્ર પ્રદેશમાં નાગરિકો માટે એક સમાન નાગરિક સંહિતા સુરક્ષિત કરવાનો પ્રયાસ કરશે.

૩૧ સરલા મુઢ્ઢલ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે, આ પ્રશ્નની તપાસ કરતી વખતે કે શું હિન્દુ કાયદા હેઠળ લગ્ન કરેલો હિન્દુ પતિ, ઇસ્લામ સ્વીકારીને, બીજા લગ્ન કરી શકે છે અને શું આવા લગ્ન, કાયદા હેઠળ પ્રથમ લગ્ન વિખેરાયા વિના, માન્ય લગ્ન હશે કે કેમ, પ્રથમ પત્ની જે હિન્દુ રહે છે, તેણે પરિચ્છેદ ૩૨,૩૩,૩૪,૩૫,૩૬ અને ૩૭ માં નીચે મુજબ નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા:

“૩૨ કોઈને આશ્ચર્ય થાય છે કે આજના સમયની સરકારને ભારતના બંધારણની કલમ ૪૪ હેઠળ બંધારણના ઘડવૈયાઓના આદેશનો અમલ કરવામાં કેટલો સમય લાગશે.વાસ્તો, ઉત્તરાધિકાર અને લગ્નને સંચાલિત કરતા હિંદુઓના પરંપરાગત હિન્દુ કાયદાના વ્યક્તિગત કાયદાને ૧૯૫૫-૫૬માં સંહિતાબદ્ધ કરીને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.દેશમાં સમાન વ્યક્તિગત કાયદાની રજૂઆતમાં અનિશ્ચિત સમય સુધી વિલંબ કરવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી.

૩૩ કલમ ૪૪ એ ખ્યાલ પર આધારિત છે કે સુસંસ્કૃત સમાજમાં ધર્મ અને વ્યક્તિગત કાયદા વચ્ચે કોઈ જરૂરી જોડાણ નથી.કલમ ૨૫ ધાર્મિક સ્વતંત્રતાની બાંધધરી આપે છે જ્યારે કલમ ૪૪ ધર્મને સામાજિક સંબંધો

અને વ્યક્તિગત કાયદાથી દૂર કરવા માંગે છે.લગ્ન, ઉત્તરાધિકાર અને બિનસાંપ્રદાયિક પાત્ર જેવી બાબતોને કલમ ૨૫,૨૬ અને ૨૭ હેઠળ સ્થાપિત બાંધબંધની અંદર લાવી શકાતી નથી.હિંદુઓના અંગત કાયદા, જેમ કે લગ્ન, ઉત્તરાધિકાર અને તેના જેવા તમામ ધાર્મિક મૂળ ધરાવે છે, તે જ રીતે મુસ્લિમો અથવા ખ્રિસ્તીઓના ક્રિસ્તીયો.શીખો, બૌદ્ધો અને જૈનો સાથે હિંદુઓએ રાષ્ટ્રીય એકતા અને એકીકરણ માટે તેમની લાગણીઓને છોડી દીધી છે, કેટલાક અન્ય સમુદાયો તેમ નહીં કરે, જોકે બંધારણ સમગ્ર ભારત માટે "સામાન્ય નાગરિક સંહિતા" ની સ્થાપનાનો આદેશ આપે છે.

૩૪. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકામાં ન્યાયિક રીતે પ્રશંસા કરવામાં આવી છે કે બહુપત્નીત્વની પ્રથા "જાહેર નૈતિકતા" માટે હાનિકારક છે, તેમ છતાં કેટલાક ધર્મો તેને તેના અનુયાયીઓ માટે ફરજિયાત અથવા ઇચ્છનીય બનાવી શકે છે.રાજ્ય દ્વારા તેનું સ્થાન લઈ શકાય છે, જેમ તે જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં માનવ બલિદાન અથવા "સુઝી" ની પ્રથા પર પ્રતિબંધ મૂકી શકે છે.ખ્રિસ્તીઓમાં બહુપત્નીત્વ લગ્નને અધિનિયમ (૧૮૭૨નો XV), પારસીઓને અધિનિયમ (૧૯૩૬નો III) અને હિંદુઓ, બૌદ્ધો, શીખો અને જૈનોને અધિનિયમ (૧૯૫૫નો XXV) દ્વારા સજાપાત્ર બનાવવામાં આવ્યા છે.

૩૫. ભારતનો રાજકીય ઇતિહાસ દર્શાવે છે કે મુસ્લિમ શાસન દરમિયાન, કાઝીઓ દ્વારા ન્યાય આપવામાં આવતો હતો, જેઓ દેખીતી રીતે મુસ્લિમોને મુસ્લિમ શાસ્ત્રો લાગુ પાડતા હતા, પરંતુ હિંદુઓને લગતા મુકદ્દમાઓની બાબતમાં અત્યાર સુધી આવી કોઈ ખાતરી નહોતી.આ વ્યવસ્થા, લગભગ, ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના સમય દરમિયાન ૧૭૭૨ સુધી ચાલુ રહી, જ્યારે વોરેન હેસ્ટિંગ્સે હિંદુઓ અને મુસ્લિમો વચ્ચે ભેદભાવ વિના મૂળ વસ્તી માટે નાગરિક ન્યાયના વહીવટ માટે નિયમો બનાવ્યા.૧૭૮૧ના નિયમો દ્વારા અનુસરવામાં આવેલા ૧૭૭૨ના નિયમો હેઠળ એવું સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે વારસા, લગ્ન, ધાર્મિક ઉપયોગ અને સંસ્થાઓને લગતી બાબતોમાં કોઈપણ સમુદાય તેના "વ્યક્તિગત" કાયદા દ્વારા સંચાલિત થવો જોઈએ.જ્યાં સુધી ફોજદારી ન્યાયની વાત છે, અંગ્રેજોએ ૧૮૩૨માં ધીમે ધીમે મુસ્લિમ કાયદાનું સ્થાન લીધું અને ફોજદારી ન્યાય અંગ્રેજી સામાન્ય કાયદા દ્વારા સંચાલિત થતો હતો.આખરે ૧૮૬૦માં ભારતીય દંડ સંહિતા લાગુ કરવામાં આવી હતી.આ વ્યાપક નીતિ આઝાદી સુધી સમગ્ર બ્રિટિશ શાસનમાં ચાલુ રહી અને બ્રિટિશ શાસકો દ્વારા ભારતના પ્રદેશને ધર્મના આધારે બે રાજ્યોમાં વહેંચવામાં આવ્યો હતો.જે લોકો ભાગલા પછી ભારતમાં રહેવાનું પસંદ કરતા હતા, તેઓ સંપૂર્ણપણે જાણતા હતા કે ભારતીય નેતાઓ દ્વિભાજન અથવા

ત્રિનેશન સિદ્ધાંતમાં માનતા ન હતા અને ભારતીય પ્રજાસત્તાકમાં એક રાષ્ટ્ર ભારતીય રાષ્ટ્ર હોવું જોઈએ અને કોઈ પણ સમુદાય ધર્મના આધારે એક અલગ અસ્તિત્વ રહેવાનો દાવો કરી શકે નહીં.એ વાત પર ભાર મૂકવો જરૂરી રહેશે કે સંબંધિત વ્યક્તિગત કાયદાઓને અંગ્રેજો દ્વારા વારસન હેરિટેજ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા ૧૭૮૧ના નિયમો હેઠળ જ વારસો, લગ્ન વગેરે સંબંધિત બાબતોને સંચાલિત કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.કાયદો, ધર્મ નહીં, જે સત્તા હેઠળ વ્યક્તિગત કાયદાને ચલાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને તે ચાલુ છે, તેને સમાન નાગરિક સંહિતા રજૂ કરીને રદ કરી શકાય છે/પૂરક બનાવી શકાય છે.આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને કોઈ પણ સમુદાય ભારતના પ્રદેશમાં તમામ નાગરિકો માટે સમાન નાગરિક સંહિતા લાગુ કરવાનો વિરોધ કરી શકે નહીં.

૩૬. આજ સુધી અનુગામી સરકાર ભારતના બંધારણની કલમ ૪૪ હેઠળ બંધારણીય આદેશનો અમલ કરવાની તેમની ફરજથી સંપૂર્ણપણે દૂર રહી છે.

૩૭. તેથી, અમે દેશના પ્રધાનમંત્રી દ્વારા ભારત સરકારને વિનંતી કરીએ છીએ કે તેઓ ભારતના બંધારણની કલમ ૪૪ પર નવેસરથી ધ્યાન આપે

અને "ભારતના સમગ્ર પ્રદેશમાં નાગરિકો માટે સમાન નાગરિક સંહિતા સુરક્ષિત કરવાનો પ્રયાસ કરે".

૩૨ સુપ્રીમ કોર્ટે લિલી થોમસ (ઉપરોક્ત) માં સરલા મુઢલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં લેવામાં આવેલા તેના દ્રષ્ટિકોણની પુષ્ટિ કરતી વખતે ફક્ત ૩૬માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૩૬. મહામેદન કાયદા હેઠળની સ્થિતિ અલગ હશે કારણ કે, પ્રથમ લગ્ન હોવા છતાં, પતિ દ્વારા બીજા લગ્નનો કરાર કરી શકાય છે, જે એવા ધાર્મિક પ્રતિબંધોને આધિન છે જે ન્યાયમૂર્તિ ભાઈ સેઠી દ્વારા તેમના અલગ ચુકાદામાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે, જેની સાથે હું આ મુદ્દા પર પણ સહમત છું. આ મહોમ્મદન કાયદો અને અન્ય વ્યક્તિગત કાયદાઓ વચ્ચેનો મહત્વપૂર્ણ તફાવત છે. મહામેદન કાયદા હેઠળ બીજા લગ્નના સંદર્ભમાં કલમ ૪૮૪ હેઠળ કાર્યવાહી ત્યારે જ ટાળી શકાય છે જ્યારે પ્રથમ લગ્ન પણ મહામેદન કાયદા હેઠળ હોય અને જો પ્રથમ લગ્ન અન્ય કોઈ વ્યક્તિગત કાયદા હેઠળ હોય જ્યાં જીવનસાથીના જીવનકાળમાં બીજા લગ્ન કરવા પર પ્રતિબંધ હોય.”

૩૩ પવિત્ર પયગંબર મોહંમદનો સંદેશ શું છે, જેને પવિત્ર 'કુરાન' ના સ્વરૂપમાં લખવામાં ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે?

૩૩.૧ વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર શ્રી હકીમે ઇસ્લામના સિદ્ધાંતો અને તેના ઉપદેશોને ખૂબ જ નિપુણતાથી અને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યા હતા."ઇસ્લામ" શબ્દનો અર્થ "શાંતિ અને સમર્પણ" થાય છે.તેના ધાર્મિક અર્થમાં તેને "ભગવાનની ઇચ્છાને આધીનતા" તરીકે સમજવામાં આવે છે.ફિઝી (મોહમ્મડન કાયદાની રૂપરેખા, બીજી આવૃત્તિ) અનુસાર તેના બિનસાંપ્રદાયિક અર્થમાં શાંતિની સ્થાપના.અરબી ભાષામાં 'મુસ્લિમ' શબ્દ ઇસ્લામાનો સક્રિય સિદ્ધાંત છે, જેનો અર્થ વિશ્વાસની સ્વીકૃતિ થાય છે, જેનું સંજ્ઞા ઇસ્લામ છે.મુસ્લિમ કાયદો ઘણી તર્કસંગત અને ક્રાંતિકારી વિભાવનાઓ પૂરી પાડતી ન્યાયશાસ્ત્રની સારી રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત પ્રણાલી પર આધારિત હોવાનું સ્વીકારવામાં આવે છે, જેની કલ્પના તેની શરૂઆતના સમયે અમલમાં રહેલી કાયદાની અન્ય પ્રણાલીઓ દ્વારા કરી શકાતી ન હતી.સર અમીર અલીએ તેમના પુસ્તક મોહમ્મડન લૉ, ટાગોર લૉ લેક્ચર્સ IV એડિશન, વોલ્યુમ ૧ માં અવલોકન કર્યું છે કે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિકોણથી ઇસ્લામિક વ્યવસ્થા વિકાસની સૌથી રસપ્રદ ઘટના હતી.જે નાનકડી શરૂઆતથી તે ઉછર્યું અને તુલનાત્મક રીતે ટૂંકા ગાળામાં જેણે તેનો અદભૂત વિકાસ કર્યો તે સુસંસ્કૃત વિશ્વની સૌથી મહત્વપૂર્ણ ન્યાયિક પ્રણાલીઓમાંની એક તરીકે તેની સ્થિતિને ચિહ્નિત કરે છે.મુસ્લિમ કાયદાની વિભાવના શરિયતના માળખા પર

આધારિત છે, ભારતમાં પરંપરાગત રીતે અર્થઘટન અને લાગુ કરાયેલ મુસ્લિમ કાયદો એક અને બીજાના નિર્વાહ દરમિયાન એકથી વધુ લગ્નને મંજૂરી આપે છે, જોકે કાયદાની પત્નીઓ વચ્ચે ન્યાય કરવાની ક્ષમતા એ એક પૂર્વવર્તી શરત છે.મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ પણ લગ્નની બહુમતી પતિને બિનશરતી આપવામાં આવતી નથી.

૩૪ સુરાહ નિસા:

તફ્સીર ઇ કથિર:

૩. અને જો તમને ડર છે કે તમે અનાથ છોકરીઓ સાથે ન્યાયી વ્યવહાર કરી શકશો નહીં, તો તમારી પસંદગીની બે કે ત્રણ કે ચાર સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરો; પરંતુ જો તમને ડર છે કે તમે (તેમની સાથે) ન્યાયી વ્યવહાર કરી શકશો નહીં, તો ફક્ત એક અથવા (કેદીઓ અને નોકરો) જે તમારા જમણા હાથમાં છે.તે તમને તૌલુથી રોકવા માટે વધુ નજીક છે.

૧૨૯. જો તમારી તીવ્ર ઈચ્છા હોય તો પણ તમે પત્નીઓ વચ્ચે ક્યારેય સંપૂર્ણ ન્યાય કરી શકશો નહીં, તેથી તેમાંથી એક તરફ વધારે ઝુકશો નહીં જેથી બીજાને

લટકાવી શકાય.અને જો તમે ન્યાય કરો છો, અને જે યોગ્ય છે તે કરો છો અને તકવા રાખો છો, તો અલ્લાહ ખૂબ ક્ષમાશીલ, દયાળુ છે.

અલ્લાહનું નિવેદન, તમે પત્નીઓ વચ્ચે ક્યારેય સંપૂર્ણ ન્યાય કરી શકશો નહીં, ભલે તે તમારી તીવ્ર ઇચ્છા હોય, એટલે કે, હે લોકો!તમે દરેક બાબતમાં પત્નીઓ વચ્ચે સંપૂર્ણ રીતે ન્યાયી ન રહી શકશો.જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પત્નીઓ વચ્ચે રાતને ન્યાયી રીતે વહેંચે છે, ત્યારે પણ પ્રેમ, ઇચ્છા અને જાતીય આત્મીયતાને લગતા વિવિધ સ્તરો હશે, જેમ કે ઈબ્ન અબ્બાસ, 'ઉબેદાહ અસ સલમાની, મુજાહિદ, અલ હસન અલ બસરી અને અદદહાક બિન મુઝાહિમે જણાવ્યું હતું.ઈમામ અહમદ અને સુનાનના સંગ્રાહકોએ નોંધ્યું છે કે "આયશાએ કહ્યું", અલ્લાહના સંદેશવાહક તેમની પત્નીઓ સાથે સમાન વ્યવહાર કરતા હતા અને ઘોષણા કરતા હતા, અલ્લાહ!મારી માલિકીમાં આ મારો વિભાગ છે, તેથી તમારી માલિકી માટે મને દોષ ન આપો અને હું તેના હૃદયનો ઉલ્લેખ કરતો નથી.આ તે શબ્દો હતા જે અબુ દાઉદે એકત્રિત કર્યા હતા, અને તેના વર્ણનકારોની સાંકળ સહીદ છે.

અલ્લાહનું નિવેદન, તેથી તેમાંથી એક તરફ વધુ ઝુકાવ ન કરો એટલે કે, જ્યારે તમે તમારી પત્નીઓમાંથી એકને અન્ય કરતાં વધુ પસંદ કરો છો, ત્યારે તેની સાથે આ રીતે વર્તવામાં અતિશયોક્તિ ન કરો, જેથી બીજીને લટકાવી દો, અન્ય

પત્નીઓનો ઉલ્લેખ કરો.ઈબ્ન અબ્બાસ, મુજાહિદ, સઈદ બિન જુબૈર, અલ હસન, અદ દહાક, અરરાબી બિન અનસ, અસસુદ્દી અને મુકાતિલ બિન હયાને કહ્યું કે મુઅલ્લાહને ફાંસી આપવાનો અર્થ છે, "તેણી ન તો છૂટાછેડા લે છે અને ન તો પરિણીત છે".અબુ દાઉદ અત તયાલિસીએ નોંધ્યું છે કે અબુ હુરૈરાહે કહ્યું હતું કે અલ્લાહના રસૂલ (સલ્લાલ્લુ અલૈહિ વસલ્લમ) એ કહ્યું હતું કે, જે વ્યક્તિને બે પત્નીઓ છે અને તેમાંથી એકની તરફ ખૂબ જ ઝૂકશે, તે પુનરુત્થાનના દિવસે તેની એક બાજુ ખેંચીને આવશે.

અલ્લાહનું નિવેદન, અને જો તમે ન્યાય કરો છો, અને જે યોગ્ય છે તે કરો છો અને તકવા રાખો છો, તો અલ્લાહ ખૂબ ક્ષમાશીલ, દયાળુ છે.આયાહ જણાવે છે:જો તમે ન્યાય કરશો અને દરેક પરિસ્થિતિમાં અલ્લાહનો ડર રાખીને તમારી પાસે જે સત્તા છે તેમાં સમાન રીતે ભાગલા પાડશો, તો અલ્લાહ તમને તમારી કેટલીક પત્નીઓ પ્રત્યે જે પક્ષપાત બતાવ્યો હતો તે માફ કરી દેશે."

તફસીર અલમીઝાન

{૩} અને જો તમને ડર હોય કે તમે અનાથો સાથે ન્યાયી વર્તન કરી શકતા નથી, તો પછી તમને સારી લાગે તેવી (અન્ય) સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરો, બે અને ત્રણ અને ચાર; પરંતુ જો તમને ડર છે કે તમે (તેમની વચ્ચે) ન્યાય નહીં કરો, તો

પછી (લગ્ન કરો) માત્ર એક અથવા જે તમારા જમણા હાથમાં છે; આ વધુ નજીક છે કે તમે યોગ્ય માર્ગથી વિચલિત ન થશો.

કુરાન: બે અને ત્રણ અને ચાર:દાખલાઓ, માફાલ અને કુઆલ, જ્યારે સંખ્યાઓ પર લાગુ થાય છે, ત્યારે મૂળ શબ્દનું પુનરાવર્તન સૂચવે છે; આમ કલમ, મથના વા થુલથા વા રુબા, નો અર્થ થાય છે, બે બે અને ત્રણ ત્રણ અને ચાર ચાર (અથવા બે, ત્રણ અને ચાર). આ શ્લોક તમામ વ્યક્તિઓને સંબોધવામાં આવ્યો છે, અને સંખ્યાઓને "અને" દ્વારા અલગ કરવામાં આવી છે જે પસંદગી સૂચવે છે; આ પરિબળો એકસાથે દર્શાવે છે કે દરેક આસ્તિકને બે પત્નીઓ, અથવા ત્રણ, અથવા ચાર સાથે લગ્ન કરવાનો અધિકાર છે. જ્યારે તેમને એકસાથે જોવામાં આવે છે, ત્યારે તેમને બે, ત્રણ અને ચાર તરીકે જૂથબદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત સમજૂતી, આગામી કલમ સાથે જોડાયેલી છે, પરંતુ જો તમને ડર છે કે તમે (તેમની વચ્ચે) ન્યાય નહીં કરો તો (લગ્ન કરો) ફક્ત એક અથવા તમારા જમણા હાથ પાસે જે છે તેની સાથે, નીચે આપેલા શ્લોક સાથે, અને બધી પરિણીત સ્ત્રીઓ. (૪-૨૪૭), એ વિચારને નકારી કાઢે છે કે શ્લોક લગ્નના એક કરારમાં બે, ત્રણ કે ચાર પત્નીઓ સાથે લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે; અથવા તે બે સાથે લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે, પછી બે સાથે અને તેથી વધુ, અને તેવી જ રીતે ત્રણ કે ચાર સાથે, પછી અન્ય ત્રણ કે ચાર સાથે મળીને; અથવા તે એક

સ્ત્રી સાથે ઘણા પુરુષોના બહુપતિત્વ લગ્નને મંજૂરી આપે છે.આ એવા વિચારો છે, જેને શ્લોક બિલકુલ સહન કરતું નથી.

તે ઉપરાંત, તે એક સ્વયંસિદ્ધ સત્ય છે કે ઈસ્લામ પુરુષને એક સમયે ચારથી વધુ પત્નીઓ રાખવાની મંજૂરી આપતું નથી, અથવા સ્ત્રીને એક સમયે એકથી વધુ પતિ રાખવાની મંજૂરી આપતું નથી.

તેવી જ રીતે, એવી પૂર્વધારણા માટે કોઈ અવકાશ નથી કે સંખ્યાઓ વચ્ચે "અને" શબ્દ સંયોજન માટે છે, અને તે મુજબ શ્લોક નવ (એટલે કે, ૨ + ૩ +) સાથે લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે.૪) એક સમયે પત્નીઓ.મજમા 'અલબાયન નીચે પ્રમાણે કહે છે:આ રીતે કુલનો ઉપયોગ કરવો એ કોઈ શક્યતા નથી.જો કોઈ કહે કે, "લોકો બે, ત્રણ અને ચારમાં નગરમાં પ્રવેશ્યા", તો તેનો અર્થ એ નથી કે બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો આ સંખ્યાઓનો સરવાળો, તેનો અર્થ એ નથી કે તેઓ નવના જૂથમાં પ્રવેશ્યા હતા.વધુમાં, તે સંખ્યાને દર્શાવવા માટે એક યોગ્ય શબ્દ છે, "નવ"; તેથી સાચો શબ્દ છોડીને તેને 'બે અને ત્રણ અને ચાર' માં બદલીને, યોગ્ય અભિવ્યક્તિની અસમર્થતા દર્શાવે છે.

કુરાન: પરંતુ જો તમને ડર છે કે તમે (તેમની વચ્ચે) ન્યાય નહીં કરો તો (લગ્ન કરો) માત્ર એક જ વ્યક્તિ સાથે:એટલે કે, માત્ર એક જ લગ્ન કરો, વધુ નહીં.અદાહે આ આદેશને ભય પર શરતી બનાવ્યો છે, જ્ઞાન પર નહીં, કારણ કે

આવી બાબતોમાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું સામાન્ય રીતે મુશ્કેલ હોય છે, ખાસ કરીને જ્યારે વિચાર લાલચથી ઘેરાયેલો હોય; જો નિયમને જ્ઞાન પર આધારિત કરવામાં આવે તો અંતર્ગત લાભ ખોવાઈ જશે.

{૧૨૯} અને તમારી પાસે પત્નીઓ વચ્ચે ન્યાય કરવાની તમારી શક્તિ નથી, ભલે તમે ઈચ્છો (તે), પરંતુ સંપૂર્ણ અનિચ્છા સાથે (એકથી) અનિચ્છા ન રાખો; જેથી તમે તેને રહસ્યમય સ્થિતિમાં છોડી દોઃઅને જો તમે સમાધાન કરો અને (અનિષ્ટથી) સાવધાન રહો, તો અદ્વાહ ચોક્કસપણે ક્ષમાશીલ છે.દયાળુ.

કુરાન: અને પત્નીઓ વચ્ચે ન્યાય કરવાની તમારી પાસે સત્તા નથી, ભલે તમે ઈચ્છો (તે), પરંતુ સંપૂર્ણ અનિચ્છા સાથે (એકથી) વિમુખ ન બનો.તે પ્રકરણની શરૂઆતમાં આપવામાં આવેલા આદેશની વધુ સમજૂતી આપે છે જ્યાં તે કહેવામાં આવ્યું હતું:પરંતુ જો તમને ડર છે કે તમે (તેમની વચ્ચે) ન્યાય નહીં કરો, તો (લગ્ન કરો) માત્ર એક જ.ન્યાયનો સમાન આદર્શ અગાઉના શ્લોકમાં જોવા મળે છે જ્યાં તે કહે છે:અને જો તમે (બીજાઓ માટે) ભલાઈ કરો છો અને (અનિષ્ટથી) સાવધાન રહો છો, તો તમે જે કરો છો તેનાથી અદ્વાહ વાકેફ છે.દેખીતી રીતે, આ પહેલાના શ્લોકમાં ધમકીનો રંગ છે.આમ, માણસ તેની પત્નીઓ વચ્ચેના વાસ્તવિક ન્યાયને કેવી રીતે અસર કરવી તે અંગે મૂંઝવણમાં છે.ન્યાય એ બે ચરમસીમાઓ વચ્ચેનું ચોક્કસ મધ્ય છે અને તેને બરાબર નિર્દેશ

કરવો અત્યંત મુશ્કેલ છે; ખાસ કરીને, કારણ કે પતિ-પત્ની વચ્ચેનો સંબંધ પ્રેમનો હોય છે અને હૃદયની વૃત્તિઓ પર કોઈનું વધારે નિયંત્રણ હોતું નથી.તેથી, અદ્વાઈ અહીં સમજાવે છે કે પત્નીઓ વચ્ચે ન્યાય તેના સાચા અર્થમાં ચરમસીમાઓ વચ્ચે બરાબર ઊભા રહેવું એ માનવ શક્તિની બહાર છે, ભલે તે કોઈ ઈચ્છે.એક પુરુષ જે કરવા માટે બંધાયેલો છે તે એ છે કે તેણે તેમાંથી એક તરફ સંપૂર્ણ વલણ ન રાખવું જોઈએ, બીજાને સસ્પેન્સમાં છોડી દેવું જોઈએ; એટલે કે, તેણીને એવું લાગતું નથી કે તેણીનો પતિ છે કારણ કે તેણી તેના તરફ ધ્યાન આપતી નથી, ન તો તે લગ્નથી મુક્ત છે જેથી તે કોઈ બીજા સાથે લગ્ન કરી શકે અને પોતાની રીતે જઈ શકે.પતિએ તેની પત્નીઓ વચ્ચે ન્યાય કરવો તે વાજિબ (જરૂરી) છે, એટલે કે તેણે તે બધા સાથે સમાન રીતે વર્તવું જોઈએ અને અતિશયતા વિના તેમના અધિકારોનું પાલન કરવું જોઈએ.અને તેમાંથી કોઈને પણ નાપસંદ કર્યા વિના અને તેમાંથી કોઈને પણ દુર્વ્યવહાર કર્યા વિના તે બધાનું ભલું કરવું તેના માટે સુન્નત છે; અદ્વાઈના રસૂલ (સદ્વત્તાહુ અલૈહિ વસદ્દમ) નું તેમની પત્નીઓ સાથે આ વર્તન હતું.

પરંતુક, "પરંતુ સંપૂર્ણ અનિચ્છા સાથે (એકમાંથી) વિમુખ ન બનો, જેથી તમે તેને રહસ્યમય સ્થિતિમાં છોડી દો", તે સાબિત કરે છે કે અગાઉનું વાક્ય:"અને તમારી પાસે પત્નીઓ વચ્ચે ન્યાય કરવાની તમારી શક્તિ નથી, ભલે તમે ઈચ્છો (તે), તેનો અર્થ એ નથી કે પુરુષ તેની પત્નીઓ વચ્ચે ન્યાય કરી શકતો નથી,

જેમ કે કેટલાક લોકોએ વિચાર્યું છે.અને આ ગેરસમજને દૈવી શબ્દો સાથે જોડો:પરંતુ જો તમને ડર છે કે તમે (તેમની વચ્ચે) ન્યાય નહીં કરો, તો (લગ્ન કરો) માત્ર એક જ વ્યક્તિ સાથે, તેઓએ દાવો કર્યો છે કે ઇસ્લામ બહુપત્નીત્વને મંજૂરી આપતું નથી!

પરંતુક સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જેનો અસ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે તે વાસ્તવિક ન્યાય છે જેમાં કોઈ અતિશયતા નથી અને માણસ ચોક્કસ મધ્યમાં ઊભો છે; અને જેને મંજૂરી આપવામાં આવે છે અને કાયદેસર બનાવવામાં આવે છે તે વ્યવહારુ ન્યાય છે જેમાં નાના વલણને સહન કરવામાં આવે છે.તે ઉપરાંત, પવિત્ર પયગંબરની સુન્નત અને પયગંબર (સ. અ. વ.) ની નજર સામે પ્રચલિત બહુપત્નીત્વ, તેમજ તે સમયથી મુસ્લિમોમાં કોઈ વિરામ વિના પ્રચલિત રિવાજ આવી ખોટી છાપને દૂર કરવા માટે પૂરતો છે.તે ઉપરાંત, એવું વિચારવું કે દૈવી શબ્દો:પછી એવી (અન્ય) સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરો જે તમને સારી લાગે છે, બે અને ત્રણ અને ચાર, માત્ર કાલ્પનિક ધારણાઓ છે જેનો કોઈ વ્યવહારુ ઉપયોગ નથી, તે દૈવી શબ્દોને કોયડાના સ્તરે લાવશે.

એ નોંધવું જોઈએ કે શબ્દો:અને જો તમે સમાધાનને અસર કરો છો અને (અનિષ્ટ સામે) રક્ષણ કરો છો, તો ચોક્કસપણે અદ્વાહ ક્ષમાશીલ, દયાળુ છે, માણસોને ભારપૂર્વક પ્રોત્સાહિત કરો કે જ્યારે પણ મતભેદ અને વિવાદના કોઈ ચિહ્નો

દેખાય, ત્યારે તેઓ સમાધાન લાવવાનો પ્રયાસ કરે; પછી તે કહે છે કે તે ધર્મનિષ્ઠાનો એક ભાગ છે અને ધર્મનિષ્ઠા સાથે દૈવી ક્ષમા અને દયા આવે છે.અગાઉના શ્લોકમાં, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે સમાધાન વધુ સારું છે અને તેમને સારું કરવા અને અનિષ્ટથી સાવચેત રહેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવ્યા હતા; પછી આ શ્લોક આવે છે જે ભાર પર ભાર મૂકે છે.

૩૫ મૌલાના મૌદુદી દ્વારા કુરાન તફસીર-તફીમુલ કુરાન:

“[૩] અને જો તમને શંકા હોય કે તમે અનાથોને ન્યાય આપી શકશો નહીં, તો તમે બે કે ત્રણ કે ચાર સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરી શકો છો જેમને તમે પસંદ કરો છો.જ પરંતુ જો તમને શંકા હોય કે તમે તેમને ન્યાય આપી શકશો નહીં, તો ઘણા લોકો માત્ર એક જ પત્ની સાથે લગ્ન કરે છે, અથવા તે સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરે છે જે તમારા કબજામાં આવી છે.અન્યાય ટાળવા માટે આ વધુ સારો માર્ગ હશે. ટીકાકારો આના ત્રણ અર્થો વર્ણવે છે:

(અ) હજરત 'અ' ઇશાહ કહે છે કે આ "અજ્ઞાન" ના દિવસોમાં પ્રચલિત દુષ્ટતાને દૂર કરવા માટે જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.અનાથ છોકરીઓના વાલીઓ તેમની સંપત્તિ અને સુંદરતા માટે તેમની સાથે લગ્ન કરતા હતા, તેમને તેમના અધિકાર હેઠળ રાખવાના ઇરાદાથી કારણ કે તેમની પાસે તેમના હેતુની રક્ષા કરવા માટે

કોઈ નહોતું; પછી તેઓ તેમની સાથે કોઈ ડર વગર અન્યાયી વર્તન કરતા હતા.તેથી જ્યારે તેઓ મુસ્લિમ બન્યા ત્યારે તેમને અનાથ છોકરીઓ સાથે લગ્ન કરવા અંગે શંકા હતી.તદનુસાર, કુરાને તેમને સલાહ આપી હતી કે જો તેઓ ડરતા હોય કે તેઓ તેમની સાથે ન્યાય કરી શકશે નહીં, તો તેઓ તેમના ચાર્જમાં અનાથ છોકરીઓ સિવાય તેમની પસંદગીની સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરે.આ સૂરાની કલમ ૧૨૭ પણ આ ટિપ્પણીને સમર્થન આપે છે.

(બી) આ અંગે ટિપ્પણી કરતી વખતે, હદ્રત ઈબ્ન અબ્બાસ અને તેમના શિષ્ય "ઈફ્કિમા" ભારપૂર્વક જણાવે છે કે આ આજ્ઞા તે સમયે પ્રચલિત અન્યાયને નાબૂદ કરવા માટે આપવામાં આવી હતી.પ્રારંભિક દિવસોમાં, પત્નીઓની સંખ્યાની કોઈ મર્યાદા નહોતી અને કેટલાક લોકો તેમાંથી એક ડઝન સાથે પણ લગ્ન કરતા હતા પરંતુ જ્યારે તેઓ વધતા ખર્ચને પહોંચી વળવા સક્ષમ ન હતા, ત્યારે તેઓ તેમના અનાથ ભત્રીજાઓ અને અન્ય લાચાર સંબંધીઓની સંપત્તિ પર કબજો કરવા માટે મજબૂર થયા હતા.તેથી, અલ્લાહે પત્નીઓની મહત્તમ સંખ્યા ચાર સુધી મર્યાદિત કરી દીધી અને આદેશ આપ્યો કે આ પણ એ શરતને આધીન છે કે વ્યક્તિએ તે બધાને ન્યાય આપવો જોઈએ.

(સી) સા/ઈદ બિન જુબૈર, કતાદાહ અને કેટલાક અન્ય વિવેચકો જાહેર કરે છે કે આ આદેશ પત્નીઓના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે આપવામાં આવ્યો હતો.તેઓ

કહે છે કે ઈસ્લામના આગમન પહેલા પણ, અનાથો સાથેના અન્યાયને અણગમો સાથે જોવામાં આવતો હતો, પરંતુ પત્નીઓના સંદર્ભમાં, તે અલગ હતું; તેઓ જેટલા ઈચ્છે તેટલા લગ્ન કરતા અને સમાજ અથવા અંતઃકરણની પીડાથી ડર્યા વિના તેમની સાથે ફૂર અને અન્યાયી વર્તન કરતા.તેથી અદાહે તેમને ચેતવણી આપી કે તેઓએ તેમની પત્નીઓ સાથે અન્યાય કરવાનું ટાળવું જોઈએ જેમ તેઓએ અનાથોના કિસ્સામાં કર્યું હતું.તેથી તેઓએ ચારથી વધુ પત્નીઓ સાથે લગ્ન ન કરવા જોઈએ અને તે પણ, જો તેઓ તેમની સાથે ન્યાય કરશે તો જ.

શ્લોકના શબ્દો ત્રણેય અર્થો ધરાવે છે અને કદાચ ત્રણેય અર્થો છે.અન્ય અર્થ પણ હોઈ શકે છે:"જો તમે અનાથો સાથે સામાન્ય રીતે જે રીતે વર્તવું જોઈએ તે રીતે ન્યાયી વર્તન ન કરી શકો, તો તમે અનાથ બાળકો ધરાવતી સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરી શકો છો.

પ મુસ્લિમ કાયદાના તમામ વિદ્વાનોના અભિપ્રાયની સર્વસંમતિ એ છે કે આ શ્લોક પત્નીઓની સંખ્યાને મર્યાદિત કરે છે અને એક જ સમયે ચારથી વધુ રાખવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.પરંપરાઓ પણ આને ટેકો આપે છે.તે સંબંધિત છે કે તે સમયે જ્યારે તાઈફના વડા ઘૈલાન મુસ્લિમ બન્યા હતા, ત્યારે તેમની નવ પત્નીઓ હતી.પવિત્ર પયગંબરએ તેમને તેમાંથી માત્ર ચાર રાખવા અને અન્ય બધાને છૂટાછેડા આપવા કહ્યું.નૌફલ બિન મુઆવિયાનું બીજું એક ઉદાહરણ છે,

જેને પવિત્ર પયગંબર દ્વારા તેની પાંચ પત્નીઓમાંથી એકને છૂટાછેડા આપવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો.

એ પણ નોંધવું જોઈએ કે આ શ્લોક તમામ પત્નીઓને ન્યાયની જોગવાઈ સાથે બહુપત્નીત્વને પ્રતિબંધિત કરે છે; તેથી જે કોઈ ન્યાયની શરત પૂરી કર્યા વિના આ પરવાનગીનો દુરુપયોગ કરે છે અને અદ્યાહને છેતરવાનો પ્રયાસ કરતાં વધુ પત્નીઓ સાથે લગ્ન કરે છે.તેથી, ઇસ્લામિક રાજ્યની અદાલતોને પત્ની અથવા પત્નીઓ સાથે થયેલા અન્યાયને સુધારવા માટે ન્યાય લાગુ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.તે જ સમયે આ આજ્ઞા સાથે જોડાયેલ ન્યાયની જોગવાઈમાંથી નિષ્કર્ષ કાઢવો સંપૂર્ણપણે ખોટો છે કે આ શ્લોક ખરેખર બહુપત્નીત્વને નાબૂદ કરવા માટે હતો.આ કુરાનનો મત નથી, પરંતુ પશ્ચિમના ખ્રિસ્તીઓ દ્વારા ગભરાયેલા મુસ્લિમોનો મત છે.તેઓ કહે છે કે કુરાન પણ બહુપત્નીત્વની વિરુદ્ધ છે પરંતુ તેણે તેને સીધો નાબૂદ કર્યો નથી કારણ કે તે સમયે તેને અનુકૂળ માનતો ન હતો કારણ કે તે રિવાજ ખૂબ જ સામાન્ય બની ગયો હતો.તેના બદલે, તે બહુપત્નીત્વને મંજૂરી આપે છે જો તમામ પત્નીઓને ન્યાય મળે.આ શરત પૂરી કરવી સૌથી મુશ્કેલ હોવાથી, ભલામણ એકવિધતા તરફ છે.દેખીતી રીતે, વિચારવાની આ રીત માનસિક ગુલામીનું પરિણામ છે, કારણ કે બહુપત્નીત્વ પોતે જ દુષ્ટ નથી કારણ કે કેટલાક કિસ્સાઓમાં તે એક વાસ્તવિક સાંસ્કૃતિક અને નૈતિક જરૂરિયાત બની જાય છે.એવા જન્મજાત લોકો

છે, જેઓ ઈચ્છે તો પણ એક પત્ની સાથે સંતુષ્ટ રહી શકતા નથી.બહુપત્નીત્વ તેમના બચાવમાં આવે છે અને તેમને અને સામાન્ય રીતે સમાજને લાઈસન્સ વિનાના જાતીય ભોગવવાના નુકસાનથી બચાવે છે.એટલા માટે કુરાન આવા લોકોને તમામ પત્નીઓને ન્યાય આપવાની સ્પષ્ટ શરત સાથે બહુપત્નીત્વની મંજૂરી આપે છે.

જે લોકો બહુપત્નીત્વને દુષ્ટ માને છે, તેઓ કુરાનનો વિરોધ કરવા અને બહુપત્નીત્વની નિંદા કરવા માટે સ્વતંત્ર છે, પરંતુ તેમને કુરાન સાથે તેમના પોતાના વિકૃત મંતવ્યોને જોડવાનો કોઈ અધિકાર નથી, કારણ કે તે કુરાનનો અર્થ તેને નાબૂદ કરવાનો છે તે દર્શાવવા માટે કોઈપણ રીતે વિસ્તૃત થઈ શકે તેવા કોઈપણ શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યા વિના તેને ખૂબ જ સ્પષ્ટ ભાષામાં કાયદેસર બનાવે છે.

[૧૨૮-૧૨૯] જ્યારે સ્ત્રીને તેના પતિ તરફથી દુર્વ્યવહાર અથવા અણગમોનો ડર હોય છે, ત્યારે જો બંને એકબીજા સાથે (સમાધાન દ્વારા) સમાધાન કરે તો તેમાં કોઈ નુકસાન નથી; આખરે શાંતિ જ શ્રેષ્ઠ બાબત છે.માનવ આત્માઓ સંકુચિત મનોવૃત્તિથી ગ્રસ્ત હોય છે, પરંતુ જો તમે ઉદારતા બતાવો છો અને તમારા વ્યવહારમાં અદ્યાહનો ડર રાખો છો, તો તમે ખાતરીપૂર્વક રહી શકો છો કે અદ્યાહ તમે જે કરો છો તેનાથી સંપૂર્ણપણે વાકેફ હશે, તમારી બધી પત્નીઓ

સાથે તમારી વર્તણૂકમાં સંપૂર્ણ ન્યાયી બનવું તમારી શક્તિમાં નથી, ભલે તમે તેમ કરવા માંગતા હોવ; તેથી, (દૈવી કાયદાના આદેશોને સંતોષવા માટે) એક પત્ની તરફ સંપૂર્ણ રીતે આધાર રાખશો નહીં જેથી બીજાને રહસ્યમય સ્થિતિમાં છોડી શકાય.જો તમે સારો વ્યવહાર કરશો અને અદ્યાહનો ડર રાખશો, તો તમે અદ્યાહને ક્ષમાશીલ અને દયાળુ મેળવશો.

અદ્યાહે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે પતિ શાબ્દિક રીતે બે કે તેથી વધુ પત્નીઓ વચ્ચે સમાનતા રાખી શકતો નથી કારણ કે તેઓ પોતે તમામ બાબતોમાં સમાન ન હોઈ શકે.પતિ પાસે સુંદર પત્ની અને કદરૂપું પત્ની, યુવાન પત્ની અને વૃદ્ધ પત્ની, તંદુરસ્ત પત્ની અને અયોગ્ય પત્ની અને સારા સ્વભાવની પત્ની અને દુર્ભાવનાપૂર્ણ પત્ની સાથે સમાન વ્યવહાર કરવાની માંગ કરવી ખૂબ વધારે છે.આ અને આવી વસ્તુઓ સ્વાભાવિક રીતે પતિને બીજી કરતાં એક પત્ની તરફ વધુ વલણ ધરાવે છે.આવા ક્રિસ્તિયોમાં, ઇસ્લામિક કાયદો તેમની વચ્ચે સ્નેહ અને પ્રેમમાં સમાન વ્યવહારની માંગ કરતો નથી.તે જે માંગ કરે છે તે એ છે કે પત્નીની એટલી અવગણના થવી જોઈએ નહીં કે તે વ્યવહારીક રીતે સ્ત્રીના પદ સુધી મર્યાદિત થઈ જાય કે જેને કોઈ પતિ નથી.જો પતિ કોઈ પણ કારણોસર અથવા તેણીની પોતાની વિનંતી પર તેણીને છૂટાછેડા ન આપે, તો તેણીને ઓછામાં ઓછી પત્ની તરીકે ગણવી જોઈએ.તે સાચું છે કે આવા સંજોગોમાં પતિ સ્વાભાવિક રીતે પ્રિય પત્ની તરફ વધુ વલણ ધરાવે છે, પરંતુ તેણે, એમ કહેવા

માટે, બીજાને એવી રહસ્યમય સ્થિતિમાં ન રાખવી જોઈએ કે જાણે તે તેની પત્ની ન હોય.

આ શ્લોક પરથી કેટલાક લોકો ખોટો નિષ્કર્ષ કાઢે છે કે જોકે કુરાન એકથી વધુ પત્નીઓને મંજૂરી આપે છે, પરંતુ તે વ્યવહારીક રીતે આ પરવાનગીને આ કહીને રદ કરે છે, "તમારી બધી પત્નીઓ સાથે તમારા વ્યવહારમાં સંપૂર્ણ ન્યાયી બનવું તમારા માટે શક્ય નથી". તેઓ ભૂલી જાય છે કે આ સમગ્ર સૂચનાનો માત્ર એક ભાગ છે અને કુરાન અહીં અટકતું નથી પણ ઉમેરે છે, "એક પત્ની તરફ વળગી ન રહે". આ આજ્ઞા કુરાન દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવેલી એકથી વધુ પત્નીઓના અસ્તિત્વને ધ્યાનમાં લે છે, તે ખ્રિસ્તી યુરોપના અનુયાયીઓ માટે ઇસ્લામની હકીકતથી બચવાની કોઈ ખામી છોડતી નથી. અમુક શરતો હેઠળ બહુપત્નીત્વને મંજૂરી આપે છે.

૩૬ આમ, ઉપરોક્તમાંથી, તે પુષ્કળ સ્પષ્ટ છે કે મુસ્લિમોમાં લગ્નના કાયદા દ્વારા કોઈ સંહિતાકરણ ન હોવા છતાં, બહુપત્નીત્વને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવતું નથી અને તે એક અપવાદ છે અને નિયમ નથી.

૩૭ તે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત ફકરાઓના સંદર્ભમાં છે કે જે ઇસ્લામિક કાયદા પરના ન્યાયશાસ્ત્રી; આસફ એ એ ફૈઝીએ ટિપ્પણી કરી: "ઇસ્લામમાં

બહુપત્નીત્વને જ મંજૂરી છે.ચાર પત્નીઓ રાખવાનો મુસ્લિમનો મૂળભૂત અધિકાર નથી; તેથી, એવું ન કહી શકાય કે એક વિવાહેતર સંબંધની તરફેણમાં કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈમાં બંધારણની કલમ ૨૫નું ઉલ્લંઘન સામેલ છે. (આસફ એ એ ફીઝી: મોહમ્મડન લોની રૂપરેખા પાનું ૨૧૨).લગ્નના સંદર્ભમાં, 'ફૂરતા' વિષય હેઠળ, ફિઝી નિરીક્ષણ કરે છે:"મુસ્લિમ કાયદો બહુપત્નીત્વને મંજૂરી આપે છે પરંતુ તેને પ્રોત્સાહન આપતો નથી, અને કુરાનનો હુકમ (કુરાન IV, ૩) દર્શાવે છે કે વ્યવહારમાં પતિ તરફથી સારવારની સંપૂર્ણ સમાનતા, તમામ વ્યવહારુ હેતુઓ માટે, સિદ્ધિ અશક્ય છે.તેથી, ભારતમાં લાગુ કરવામાં આવેલા મુસ્લિમ કાયદાએ બહુપત્નીત્વને સહન કરવાની સંસ્થા તરીકે માન્યું છે પરંતુ તેને પ્રોત્સાહન આપ્યું નથી.(એ જ જગ્યાએ) રેખાંકિત ભાગ ફાયઝીએ ઇટવારી વિરુદ્ધ આશારી, ૧૯૬૦ એ. આઈ. આર. (બધા) ૬૮૪ માં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના નિર્ણયની ટિપ્પણીમાંથી નોંધ્યું હતું.

૩૮ કુરાન બે, અથવા ત્રણ કે ચાર પત્નીઓ લેતા પહેલા પતિ પરની જવાબદારી તરીકે અંતઃકરણની વાત કરે છે.તે પત્નીઓ વચ્ચે પ્રેમની સમાનતા અને સમાનતાની વાત કરે છે, જે સ્ત્રીની એકમાત્ર ધારણામાં છે, પુરુષની નહીં.તે ઇસ્લામિક ધર્મની સખત શિસ્ત છે જેમાં સંપૂર્ણતાની જરૂર પડે છે કારણ કે બહુપત્નીત્વ લગ્નમાં કોઈપણ પત્ની અસમાન વ્યવહારના કિસ્સામાં યોગ્ય રીતે બોલી શકે છે, અને પતિ માટે બાબતોને મુશ્કેલ બનાવી શકે છે, આમ,

ઈસ્લામ હેઠળ બહુપત્નીત્વ લગ્ન, પત્નીઓ વચ્ચે સમાનતાના ગાણિતિક ન્યાયની અપેક્ષા રાખે છે.પતિ તેને માત્ર એક પ્રયાસ સાથે મુક્ત કરે છે જે ન્યાયની સીમા પર હોય છે.તરાજૂ બધી પત્નીઓ સાથે હોય છે.જો કોઈ અસમાનતાની ફરિયાદ કરે તો કોઈ તેના પર સવાલ ન કરી શકે.આ જ કુરાનની શિસ્ત છે.

૩૯ કુરાન મુસ્લિમ પતિને ચેતવણી આપે છે કે તેણે ભગવાનનો ડર રાખવો જોઈએ, જો તે બધી પત્નીઓમાં સમાન રીતે પોતાનો પ્રેમ અને સ્નેહ વહેંચવા માટે અંતરાત્મા દ્વારા પોતાને ન લાવી શકે, તો પુસ્તકના આદેશમાં કોઈ વાંધો વિના જાહેર કરવામાં આવ્યું છે કે એક પત્ની રાખો.(જુઓ-ચંદ્ર પાલ વિરુદ્ધ કેશવ દેવ, ૧૯૮૯ (૧) **AWC** ૫૨૭).

૪૦ ઈસ્લામ હેઠળ લગ્ન અને બહુપત્નીત્વની વિભાવના સ્પષ્ટ છે અને કુરાનમાં તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આ ધર્મની બહારના સામાન્ય લોકો દ્વારા તેને ખોટી રીતે રજૂ કરવામાં આવે છે અને તેનો ખોટો નિર્ણય લેવામાં આવે છે.આ જ પાસા પર, સૈયદ અમીર અલીએ મુસ્લિમોના વ્યક્તિગત કાયદા પર ટિપ્પણી કરી:

"તેમણે (મોહંમદ) સમકાલીન લગ્નોની મહત્તમ સંખ્યાને મર્યાદિત કરીને અને બધા પ્રત્યે સંપૂર્ણ સમાનતા બનાવીને બહુપત્નીત્વને અટકાવ્યું, જે પુરુષ પર ફરજિયાત હતું.એ નોંધવું યોગ્ય છે કે કુરાનની કલમ જેમાં ચાર સમકાલીન લગ્ન કરવાની પરવાનગી છે, તે તરત જ એક વાક્ય દ્વારા અનુસરવામાં આવે છે જે અગાઉના માર્ગના મહત્વને તેના સામાન્ય અને કાયદેસર પરિમાણોમાં ઘટાડે છે.પહેલાનો શ્લોક કહે છે:"તમે બે, ત્રણ કે ચાર પત્નીઓ સાથે લગ્ન કરી શકો છો, પણ વધુ નહીં.પછીની પંક્તિઓ જાહેર કરે છે, "પરંતુ જો તમે બધા સાથે સમાન રીતે અને ન્યાયી રીતે વ્યવહાર ન કરી શકો, તો તમે માત્ર એક જ વ્યક્તિ સાથે લગ્ન કરશો".આ જોગવાઈનું આત્યંતિક મહત્વ, ખાસ કરીને કુરાનના ઉપદેશોમાં "સમાનતા" (આદલ) શબ્દ સાથે જોડાયેલા અર્થને ધ્યાનમાં રાખીને, મુસ્લિમ વિશ્વના મહાન વિચારકો દ્વારા જોવામાં આવ્યું નથી.હેગિરાના યુગની ત્રીજી સદીની શરૂઆતમાં પણ, અલ મામુમના શાસન દરમિયાન, પ્રથમ મુતાઝાલાઈટ ડોક્ટરોએ શીખવ્યું હતું કે વિકસિત કુરાનિક કાયદાઓ એકવિધતાને પ્રોત્સાહન આપે છે.અને પાગલ ધર્માધ, મુતાવક્કિલના ફૂર સતામણીઓએ તેમના ઉપદેશોનો સામાન્ય પ્રસાર રજૂ કર્યો હોવા છતાં, તમામ અધતન મુસ્લિમ સમુદાયોમાં આ માન્યતા ધીમે ધીમે પોતાને બધી બાજુઓ પર દબાણ કરી રહી છે કે બહુપત્નીત્વ ઈસ્લામિક કાયદાઓનો એટલો જ વિરોધ કરે છે જેટલો તે સુસંસ્કૃત સમાજ

અને સાચી સંસ્કૃતિની સામાન્ય પ્રગતિ માટે છે.આ પ્રતીતિના પરિણામે ઈસ્લામવાદીઓનો એક મોટો અને વધતો વર્ગ બહુપત્નીત્વની પ્રથાને હકારાત્મક રીતે ગેરકાયદેસર માને છે; અને ખાસ કરીને મુતાઝાલામાં આ સ્થિતિ છે.આ સંપ્રદાયના ન હોય તેવા મુસ્લિમોમાં પણ, ખાસ કરીને ભારતમાં, આ વિચાર એક મજબૂત નૈતિક બની રહ્યો છે, જે ધાર્મિક પરિબળ ન હોય તો પણ, અને આ વધતી લાગણી સાથે ઘણા બાહ્ય સંજોગો બહુપત્નીત્વના અસ્તિત્વને મૂળમાંથી ઉખાડી ફેંકવાનું વલણ ધરાવે છે.એક રિવાજ ઊભો થયો છે જે મોટા ભાગે સમુદાયના તમામ વર્ગો દ્વારા અનુસરવામાં આવે છે, જેમાં લગ્નના ખત તૈયાર કરવામાં આવે છે જેમાં ભાવિ પતિ તરફથી કોઈ પણ અધિકાર અથવા અધિકારની ઝલકનો ઔપચારિક ત્યાગ હોય છે જે તેની પાસે હોઈ શકે છે અથવા પ્રથમના અસ્તિત્વ દરમિયાન બીજા લગ્નનો કરાર કરવાનો દાવો કરી શકે છે.આ રિવાજ બહુપત્નીત્વની સંસ્થાના વિકાસ અને તેને ટકાવી રાખવા પર સૌથી અસરકારક નિયંત્રણ તરીકે કામ કરે છે.ભારતમાં પંચાનવે ટકાથી વધુ મુસ્લિમો હાલની ક્ષણે, વિશ્વાસ અથવા જરૂરિયાત દ્વારા, મોનોગેમિસ્ટ છે.તેમના પૂર્વજોના ઇતિહાસમાં પારંગત અને અન્ય રાષ્ટ્રોના રેકૉર્ડ સાથે તેની સરખામણી કરવામાં સક્ષમ ઘણા શિક્ષિત વર્ગોમાં, બહુપત્નીત્વની પ્રથાને લગભગ અણગમો ગણાવવામાં આવે છે.પર્શિયામાં, કર્નલ મેકગ્રેગરના નિવેદનો અનુસાર, માત્ર બે ટકા વસ્તી

પત્નીઓની બહુમતીના શંકાસ્પદ વૈભવનો આનંદ માણે છે.એવી નિષ્ઠાપૂર્વક આશા રાખવામાં આવે છે કે ટૂંક સમયમાં મુસ્લિમોના તમામ વર્ગો સ્વીકારશે કે બહુપત્નીત્વ, ગુલામીની જેમ, ઇસ્લામના કાયદાઓ માટે ઘૃણાસ્પદ છે."મુસ્લિમોનો વ્યક્તિગત કાયદો.મોહમ્મડન કાયદો, મૂળ આર્બિકમાં સત્તાવાળાઓ પાસેથી સંકલિત, ખંડ II અમીર અલી, (સૈયદ), એમ. એ., સી. આઈ. ઈ. ત્રીજી આવૃત્તિ, થાકર પ્રિંક એન્ડ કંપની કલકત્તા, ૧૯૦૮, પૃષ્ઠ ૨૩,૨૪ અને ૨૫.(કુરાન, પ્રકરણ, IV, v, ૩).

૪૧ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને અને કોઈ સમાન નાગરિક સંહિતાની ગેરહાજરીમાં, મને વિદ્વાન ન્યાયમિત્રની રજૂઆતોમાં યોગ્યતા જોવા મળે છે કે "એવા કોઈ પણ કિસ્સામાં લગ્ન કરે છે જેમાં આવા લગ્ન આવા પતિ અથવા પત્નીના જીવન દરમિયાન થવાના કારણે રદબાતલ છે" તેનો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિ તેના અથવા તેણીના પ્રથમ જીવનસાથીના જીવન દરમિયાન બીજી વાર લગ્ન કરે છે તેને આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ સજા કરવામાં આવશે, જો આવા બીજા લગ્નને વ્યક્તિગત કાયદા દ્વારા માન્યતા આપવામાં ન આવે, જેના દ્વારા તે અથવા તેણી સંચાલિત થાય છે.આ કલમ માટે જરૂરી નથી કે સંબંધિત વ્યક્તિ સાથેના બીજા લગ્ન કાયદા અનુસાર માન્ય હોવા જોઈએ (જુઓ- એ . આઈ. આર. ૧૯૬૧ પંજાબ ૧૬૭)

૪૨ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ નો અર્થઘટન કરતી વખતે, વ્યક્તિએ કાયદાનો હેતુ અને અટકાવવા માટેની શરારત પર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ.ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૪ લાગુ કરવાનો હેતુ, મારા મતે, સ્પષ્ટપણે એવી વ્યક્તિઓને સજા કરવાનો હતો, જેઓ લગ્ન અને છૂટાછેડા વગેરેની બાબતોમાં તેમને લાગુ પડતા કાયદાની અવગણના કરીને, પ્રથમના અસ્તિત્વ દરમિયાન બીજી પત્ની લે છે, પરંતુ ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, મુસ્લિમના વ્યક્તિગત કાયદા માટે, અરજદાર બહુપત્નીત્વના ગુના માટે દોષિત ગણાશે, જો આખરે સુનાવણી દરમિયાન નોંધાયેલા પુરાવાના આધારે સાબિત થાય.તે પવિત્ર 'કુરાન' માં પ્રતિબિંબિત થયેલા પવિત્ર પયગંબર મોહંમદના સંદેશનો ખોટો અર્થઘટન કરીને અને તેના લાભ માટે દુરુપયોગ કરીને તેમાંથી બહાર નીકળી શકે છે.'કુરાન' એવું નથી કહેતો કે એક મુસ્લિમ તેની પત્ની સાથે ફૂર વર્તન કરી શકે છે, તેને બહાર કાઢી શકે છે અને કાયદા અનુસાર પ્રથમ લગ્ન વિરુદ્ધે કર્યા વિના, તે બીજી વખત અને ચાર વખત લગ્ન કરી શકે છે.પવિત્ર પયગંબરનો સંદેશ જોરદાર અને સ્પષ્ટ છે.દરેક વ્યક્તિ તેના વિશે જાણે છે, પરંતુ હજુ પણ તેને અનુસરવા માંગતા નથી.

૪૩ જ્યારે કુરાને બહુપત્નીત્વની મંજૂરી આપી હતી, ત્યારે તે વાજબી કારણોસર હતું.જ્યારે પુરુષો આજે તે જોગવાઈનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે તેઓ તે

સ્વાર્થી કારણોસર કરે છે.બહુપત્નીત્વનો ઉદ્દેખ કુરાનમાં માત્ર એક જ વાર જોવા મળે છે, અને તે શરતી બહુપત્નીત્વ વિશે છે.કુરાન બહુપત્નીત્વને મંજૂરી આપે છે તેનું એક ઐતિહાસિક કારણ છે.ઇતિહાસમાં એક સમય એવો હતો જ્યારે મોટી સંખ્યામાં મહિલાઓ વિધવા હતી અને આરબમાં આદિમ આદિવાસી સંઘર્ષોમાં બાળકો અનાથ હતા.મદીનામાં નવજાત ઇસ્લામિક સમુદાયની રક્ષા કરવામાં મુસ્લિમોને ભારે જાનહાનિ સહન કરવી પડી હતી.આવા સંજોગોમાં જ કુરાને અનાથો અને તેમની માતાઓને શોષણકારી સમાજથી બચાવવા માટે શરતી બહુપત્નીત્વની મંજૂરી આપી હતી.

૪૩.૧ આ ઐતિહાસિક સંદર્ભમાં પણ, કુરાન પુરુષોને પહેલા અનાથોની સંભાળ લેવાનું વિચારવા કહે છે, અને જ્યારે તેઓ વિચારે છે કે તેઓ અલગતામાં રહીને અનાથોના હિતોને ન્યાય આપી શકશે નહીં, ત્યારે જ તેઓ તેમની વિધવા માતાઓ સાથે લગ્ન કરવાનું વિચારશે.શ્લોક આ પ્રમાણે છે:

અને જો તમને ડર છે કે તમે અનાથો સાથે સમાન વર્તન કરી શકતા નથી, તો પછી એવી સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરો જે તમને સારી લાગે, બે અને ત્રણ અને ચાર (અનાથોમાં, દેખીતી રીતે); પરંતુ જો તમને ડર છે કે તમે (તેમની વચ્ચે) ન્યાય નહીં કરો, તો પછી (લગ્ન) માત્ર એક અથવા જે

તમારા જમણા હાથમાં છે તે જ; આ વધુ યોગ્ય છે, જેથી તમે યોગ્ય માર્ગથી ભટકી ન શકો.

૪૩.૨ ભારતીય બંધારણના ભાગ IV (રાજ્ય નીતિના નિર્દેશક સિદ્ધાંતો) ની કલમ ૪૪ "રાજ્યને સમગ્ર પ્રદેશમાં નાગરિકો માટે સમાન નાગરિક સંહિતા સુરક્ષિત કરવાનો પ્રયાસ કરવા" નિર્દેશ આપે છે.ઉપર ઉલ્લેખિત ઐતિહાસિક સમયમાં ચાર પત્નીઓ સુધીના પુરુષની ઇસ્લામિક મંજૂરીને વાજબી ઠેરવવામાં આવી હતી.આજે કોઈ આદિજાતિઓ એકબીજાને મારી રહી નથી અને સ્ત્રીઓને વિધવા અને બાળકોને અનાથ બનાવી રહી નથી.આધુનિક, પ્રગતિશીલ વિચારસરણીના આધારે, ભારતે આ પ્રથાને છોડી દેવી જોઈએ અને સમાન નાગરિક સંહિતા સ્થાપિત કરવી જોઈએ.

૪૩.૩ બહુપત્નીત્વ અને પત્નીની સંમતિ વિના એકતરફી તલાક કલમ ૧૪ ("બધા માટે કાયદા સમક્ષ સમાનતા") અને કલમ ૧૫ (જાતિ, ધર્મ, લિંગ વગેરેના આધારે રાજ્ય દ્વારા બિન-ભેદભાવ) નું ઉલ્લંઘન કરે છે.).જો રાજ્ય આ કાયદાને સહન કરે છે, તો તે સ્ત્રીના ભેદભાવમાં ભાગીદાર બને છે, જે તેના પોતાના કાયદા હેઠળ ગેરકાયદેસર છે.

૪૪ જેમ જેમ આ રાષ્ટ્રમાં અને સમગ્ર વિશ્વમાં સામાજિક પરિસ્થિતિઓ બદલાતી રહે છે, તેમ તેમ જીવનની વાસ્તવિકતા એ છે કે, જ્યાં સુધી લગ્નની વાત છે ત્યાં સુધી મુસ્લિમોના વ્યક્તિગત કાયદા પર કોઈ સંહિતા વિના પણ બહુપત્નીત્વ વિસ્મૃત થઈ રહ્યું છે. શિક્ષણ, પારિવારિક માળખાની બદલાતી પેટર્ન, વિશ્વની વાસ્તવિકતાના સંદર્ભમાં કુટુંબનું માળખું અને આર્થિક જરૂરિયાતો પોતે જ એવી પરિસ્થિતિ ઊભી કરી રહી છે કે જ્યાં બહુપત્નીત્વમાં સાહસ કરવા માટે અંતઃકરણની મંજૂરી સાથે ધર્મ મુસ્લિમને મંજૂરી આપે છે, તેમ છતાં એકવિધતા વાસ્તવિકતા બની રહી છે. પરંતુ, ઇસ્લામમાં બહુપત્નીત્વ જે સંહિતા પર આધારિત છે તે કડક અને જાળવવી મુશ્કેલ છે.

૪૫ વધુમાં, કુરાન બહુપત્નીત્વને પ્રતિબંધિત કરે છે જો એકથી વધુ વાર લગ્ન કરવાનો હેતુ સ્વ-હિત અથવા જાતીય ઇચ્છા હોય. તે મૌલવીઓ અને મુસ્લિમ પુરુષોએ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તેઓ સ્વાર્થમાં બહુપત્નીત્વના ઉગ્ર પિતૃસત્તાક કૃત્યને ન્યાયી ઠેરવવા માટે કુરાનનો દુરુપયોગ ન કરે.

૪૬ હું બોમ્બે રાજ્ય વિરુદ્ધ નારાયણ [એ. આઈ. આર. ૧૯૫૨ બોમ્બે પાનું ૮૪] ના કેસમાં સ્વર્ગીય ન્યાયમૂર્તિ ચાગલાના અવલોકનોને ઉપયોગી રીતે નીચે ટાંકું છું:

“પ. હવે ધાર્મિક આસ્થા અને માન્યતા અને ધાર્મિક પ્રથાઓ વચ્ચે તીવ્ર તફાવત હોવો જોઈએ.રાજ્ય જે રક્ષણ કરે છે તે ધાર્મિક શ્રદ્ધા અને માન્યતા છે.જો ધાર્મિક પ્રથાઓ જાહેર વ્યવસ્થા, નૈતિકતા અથવા આરોગ્ય અથવા સામાજિક કલ્યાણની નીતિ કે જેના પર રાજ્યએ શરૂઆત કરી છે તેની વિરુદ્ધ ચાલે છે, તો ધાર્મિક પ્રથાઓ સમગ્ર રાજ્યના લોકોના સારા માટે આગળ વધવી જોઈએ.એક ખૂબ જ રસપ્રદ અને ઉપદેશક કેસ અમેરિકન રિપોર્ટ્સમાં જોવા મળે છે, જે છે, ડેવિસ વિરુદ્ધ બીસન, (૧૮૮૯) ૧૩૩ યુએસ ૬૩૭.તે કિસ્સામાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે બહુપત્નીત્વ એ મોર્મોન ચર્ચના મતનો એક ભાગ છે અને કોઈપણ કાયદો કે જે બહુપત્નીત્વને તે હદ સુધી સજા કરે છે કે તે મોર્મોન્સને અસર કરે છે તે બંધારણના પ્રથમ સુધારાની વિરુદ્ધ છે, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે કોંગ્રેસ ધર્મની સ્થાપનાને માન આપતો કોઈ કાયદો બનાવશે નહીં અથવા તેના મુક્ત ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ મૂકશે નહીં.આ દલીલને નકારી કાઢવામાં આવી હતી અને કોર્ટનો અભિપ્રાય આપતા શ્રી જસ્ટિસ ક્લિંડે ધ્યાન દોર્યું હતું કે (પાનું ૬૪૦):

“‘ધર્મ’ શબ્દ તેના નિર્માતા સાથેના તેના સંબંધો વિશેના વ્યક્તિના મંતવ્યો અને તેના અસ્તિત્વ અને ચારિત્ર્ય પ્રત્યે આદર અને તેની ઈચ્છાની આજ્ઞાપાલનની જવાબદારીઓનો સંદર્ભ આપે છે.તે

ઘણીવાર કોઈ ચોક્કસ સંપ્રદાયના સંપ્રદાય અથવા પૂજાના સ્વરૂપ સાથે ગૂંચવાય છે, પરંતુ તે પછીનાથી અલગ પડે છે.તેમણે વધુમાં ધ્યાન દોર્યું હતું કે પ્રથમ સુધારાને સમાજની શાંતિ, સારી વ્યવસ્થા અને નૈતિકતા માટે પ્રતિકૂળ કૃત્યોની સજા માટેના કાયદા સામે રક્ષણ તરીકે લાગુ કરી શકાતો નથી.તેમણે વધુમાં ધ્યાન દોર્યું કે (પાનું ૬૪૦):

"લગ્ન, જ્યારે તેના સ્વભાવથી એક પવિત્ર ફરજ છે, તેમ છતાં, મોટાભાગના સુસંસ્કૃત દેશોમાં નાગરિક કરાર છે, અને સામાન્ય રીતે કાયદા દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.તેના પર સમાજનું નિર્માણ થયું હોવાનું કહી શકાય, અને તેના ફળમાંથી સામાજિક સંબંધો અને સામાજિક જવાબદારીઓ અને ફરજો ઉદ્ભવે છે, જેની સાથે સરકારે વ્યવહાર કરવો જરૂરી છે.

આગળ તે જણાવે છે (પાનું ૬૪૦):

"કાયદાઓ સરકારની ક્રિયાઓ માટે બનાવવામાં આવે છે, અને જ્યારે તેઓ માત્ર ધાર્મિક માન્યતાઓ અને મંતવ્યોમાં દખલ કરી શકતા નથી, ત્યારે તેઓ પ્રથાઓ સાથે દખલ કરી શકે છે.હું ખૂબ જ ખચકાટ સાથે હિંદુ ધર્મ વિશે વાત કરવા માંગુ છું, પરંતુ

બહુપત્નીત્વ એ હિંદુ ધર્મનો અભિન્ન ભાગ છે તે પ્રસ્તાવને સ્વીકારવો મુશ્કેલ છે.તે સંપૂર્ણપણે સાચું છે કે હિંદુ ધર્મ ધાર્મિક અસરકારકતા અને આધ્યાત્મિક મુક્તિ માટે પુત્રની જરૂરિયાતને માન્યતા આપે છે.તે જ ધર્મ દત્તક લેવાની સંસ્થાને પણ માન્યતા આપે છે.તેથી, હિંદુ ધર્મ એકવિધતાના માળખામાં હિન્દુ પુરુષની વંશાવલિ ચાલુ રાખવાની જોગવાઈ કરે છે.

“૯. તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે મુસ્લિમોને આ કાયદાના અમલમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.કલમ ૪૯૪, દંડ સંહિતા, જે બહુપત્નીત્વને ગુનો બનાવે છે તે પારસીઓ, ખ્રિસ્તીઓ અને અન્ય લોકોને લાગુ પડે છે, પરંતુ મુસ્લિમોને નહીં કારણ કે જ્યારે મુસ્લિમ પુરુષ એકથી વધુ પત્નીઓ સાથે લગ્ન કરે છે ત્યારે બહુપત્નીત્વને માન્ય સંસ્થા તરીકે માન્યતા આપવામાં આવે છે.આપણે જે પ્રશ્ન ધ્યાનમાં લેવાનો છે તે એ છે કે શું મુસ્લિમોને એક અલગ વર્ગ તરીકે બનાવવા માટે કોઈ વાજબી આધાર છે કે જેના પર બહુપત્નીત્વ પર પ્રતિબંધ મૂકતા કાયદા લાગુ ન થવા જોઈએ.હવે, તે એક ઐતિહાસિક હકીકત છે કે આ દેશમાં મુસ્લિમો અને હિંદુઓ બંનેના પોતાના વ્યક્તિગત કાયદાઓ છે જે તેમના સંબંધિત ધાર્મિક ગ્રંથો પર આધારિત છે અને જે તેમની પોતાની વિશિષ્ટ ઉત્ક્રાંતિને મૂર્તિમંત કરે છે અને જે તેમની પોતાની વિશિષ્ટ પૃષ્ઠભૂમિ દ્વારા રંગીન છે.કલમ ૪૪ પોતે અલગ અને વિશિષ્ટ વ્યક્તિગત કાયદાઓને માન્યતા આપે છે

કારણ કે તે હાંસલ કરવાના નિર્દેશ તરીકે નીચે મૂકે છે કે ભારતને જાતિ અથવા ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વિના તેના તમામ નાગરિકોને લાગુ પડતા સામાન્ય સમાન નાગરિક સંહિતાના વિશેષાધિકારનો આનંદ માણવો જોઈએ.તેથી, હિંદુ બહુપત્નીત્વ લગ્ન અધિનિયમ દ્વારા વિધાનસભાએ જે કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે તે ચોક્કસ સમુદાયના સંબંધમાં સામાજિક સુધારા રજૂ કરવાનો છે, જેનો પોતાનો વ્યક્તિગત કાયદો છે.લગ્નની સંસ્થાને હિંદુઓ અને મુસ્લિમો અલગ રીતે જુએ છે.જ્યારે પહેલા માટે તે એક સંસ્કાર છે, બીજા માટે તે કરારની બાબત છે.આ જ કારણ છે કે બંને ધર્મો દ્વારા લગ્ન વિરોધના પ્રશ્નનો અલગ રીતે સામનો કરવામાં આવે છે.જ્યારે મુસ્લિમ કાયદો સરળ છૂટાછેડાને સ્વીકારે છે, ત્યારે હિંદુ લગ્નને અદ્રાવ્ય માનવામાં આવે છે અને તાજેતરમાં જ રાજ્યએ હિંદુઓમાં છૂટાછેડાને મંજૂરી આપતો કાયદો પસાર કર્યો છે.રાજ્યને બંને સમુદાયોના શૈક્ષણિક વિકાસ પર વિચાર કરવાનો પણ અધિકાર હતો.એક સમુદાય સામાજિક સુધારાને સ્વીકારવા અને કામ કરવા માટે તૈયાર હોઈ શકે છે; બીજો હજુ સુધી તેના માટે તૈયાર ન હોઈ શકે; અને કલમ ૧૪ એ નિર્ધારિત કરતું નથી કે કોઈ પણ કાયદો કે જે રાજ્ય શરૂ કરી શકે છે તે આવશ્યકપણે સર્વગ્રાહી પાત્રનો હોવો જોઈએ.રાજ્ય તબક્કાવાર સામાજિક સુધારા લાવવાનું યોગ્ય રીતે નક્કી કરી શકે છે અને તબક્કાઓ પ્રાદેશિક હોઈ શકે છે અથવા તેઓ સમુદાય મુજબ હોઈ શકે છે.આ વિચારણાઓ પરથી એ જાણવા મળે છે કે જો હિંદુઓ વિરુદ્ધ હિંદુ વિવાહ અધિનિયમ લાગુ કરવામાં ભેદભાવ હોય, તો તે ભેદભાવ માત્ર ધર્મના આધારે

નથી થતો.તેવી જ રીતે, જો બહુપત્નીત્વના સંબંધમાં કાયદો એકસમાન ન હોય, તો તફાવત અને ભેદ મનસ્વી અથવા તરંગી નથી, પરંતુ વાજબી આધારો પર આધારિત છે.”

૪૭ ઉપરોક્ત નોંધાયેલો નિર્ણય ખૂબ જ સારી રીતે સમજાવે છે કે શા માટે વિધાનસભાએ મુસ્લિમોને એક અલગ વર્ગ તરીકે ગણવા માટે યોગ્ય માન્યું જેના પર બહુપત્નીત્વ પર પ્રતિબંધ મૂકતા કાયદા લાગુ ન થવા જોઈએ, પરંતુ આ સિદ્ધાંતના દુરુપયોગને રોકવા માટે આજની તારીખ સુધી કાળજી લીધી નથી.

૪૮ ભારતીય બંધારણ તેની કોઈપણ જોગવાઈમાં "ધર્મનિરપેક્ષતા" શબ્દનો ઉપયોગ કરતું નથી; પરંતુ ભૌતિક જોગવાઈઓ ધર્મનિરપેક્ષતાના ખ્યાલથી પ્રેરિત છે.જ્યારે તેણે ભારતના તમામ નાગરિકોને વચન આપ્યું હતું કે બંધારણનો ઉદ્દેશ સામાજિક-આર્થિક ન્યાય સ્થાપિત કરવાનો છે, ત્યારે તેણે સમગ્ર દેશ સમક્ષ કલ્યાણકારી રાજ્યનો આદર્શ રજૂ કર્યો હતો; અને કલ્યાણનો ખ્યાલ સંપૂર્ણ રીતે ધર્મનિરપેક્ષ છે અને ધર્મના કોઈપણ વિચાર પર આધારિત નથી.ભારતીય બંધારણનો આવશ્યક આધાર એ છે કે તમામ નાગરિકો સમાન છે, અને આ તર્કની સમાનતા જે કલમ ૧૪ દ્વારા ખાતરી આપવામાં આવી છે તે સ્પષ્ટપણે જાહેર કરે છે કે નાગરિકનો ધર્મ તેના મૂળભૂત અધિકારોની બાબતમાં સંપૂર્ણપણે અપ્રસ્તુત છે.રાજ્ય કોઈ ચોક્કસ ધર્મ પ્રત્યે વફાદારી ધરાવતું નથી; તે અધાર્મિક

અથવા ધર્મવિરોધી નથી; તે તમામ ધર્મોને સમાન સ્વતંત્રતા આપે છે અને માને છે કે નાગરિકના ધર્મને સામાજિક-આર્થિક સમસ્યાઓની બાબતમાં કોઈ લેવાદેવા નથી.તે ધર્મનિરપેક્ષતાની આવશ્યક લાક્ષણિકતા છે જે ભારતીય બંધારણની તમામ જોગવાઈઓમાં વ્યાપકપણે લખાયેલી છે.

૪૯ જોકે બંધારણ તમામ ધર્મોને સ્વતંત્રતાની બાંધધરી આપે છે, તે સ્વીકારે છે કે અમુક પાસાઓમાં અને અમુક શરતો હેઠળ, ધાર્મિક પ્રથાઓ સામાજિક-આર્થિક સમસ્યાઓ પર અસર કરી શકે છે અને બંધારણ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે જે પણ સામાજિક-આર્થિક સમસ્યાઓ અથવા સંબંધો સામેલ છે, રાજ્યને જાહેર હિતના હિતમાં દખલ કરવાનો અધિકાર હશે.હું બંધારણની બે જોગવાઈઓ લઈને મારો મુદ્દો સ્પષ્ટ કરું છું.કલમ ૧૫ હેઠળ, બંધારણ ધર્મ, જાતિ, જાતિ, લિંગ અથવા જન્મ સ્થળના આધારે ભેદભાવ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે; પરંતુ બંધારણ જાગૃત હવું કે સામાજિકતા અને આર્થિક રીતે પછાત સમુદાયોની સમસ્યા પર વિશેષ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.કલમ ૧૭ અસ્પૃશ્યતાને સ્પષ્ટપણે નાબૂદ કરે છે અને પૂરી પાડે છે કે અસ્પૃશ્યતાને કારણે થતી કોઈપણ અપંગતાનો અમલ કરવો એ ગુનો ગણાશે.હવે, રૂઢિચુસ્ત, પરંપરાગત દ્રષ્ટિકોણથી અસ્પૃશ્યતા એ હિંદુઓમાં પ્રચલિત ધાર્મિક પ્રથાનો એક ભાગ હતો; પરંતુ બંધારણને સમજાયું કે અસ્પૃશ્યતાનું પાલન તમામ નાગરિકોના બિનસાંપ્રદાયિક, સામાજિક અધિકારો

પર અસર કરે છે અને સામાજિક સમાનતાના મૂળભૂત ખ્યાલનું ઉલ્લંઘન કરે છે; અને તેથી, કલમ ૧૭ એ તે માટે ચોક્કસ જોગવાઈ કરી.

૫૦ તેવી જ રીતે, જ્યારે ભારતીય વિધાનસભાઓ દ્વારા વિશેષ સુરક્ષા વર્ગો પૂરા પાડવાના પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે જાણવા મળ્યું હતું કે આ જોગવાઈઓ કલમ ૧૫ (૧) દ્વારા નિર્ધારિત પ્રતિબંધ સાથે વિરોધાભાસી છે.ત્યારબાદ બંધારણમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને કલમ (૪) ને કલમ ૧૫ માં ઉમેરવામાં આવી હતી, જે રાજ્યોને ઉપરોક્ત જાતિઓ અને જનજાતિઓની પ્રગતિ માટે યોગ્ય જોગવાઈઓ કરવા માટે સ્પષ્ટ રીતે અધિકૃત કરે છે.હવે, આ જોગવાઈ ફરીથી એ હકીકત પર ભાર મૂકે છે કે ભારતમાં પ્રચલિત તમામ ધર્મોના પાલનને બંધારણ સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા આપે છે, તેમ છતાં તે ધર્મના કહેવાતા પાલનને તેના નાગરિકોના સામાજિક અને બિનસાંપ્રદાયિક અધિકારોને અસર કરવાની મંજૂરી આપશે નહીં.

૫૧ આ મુદ્દા પર વધુ એક પ્રાસંગિક ઉદાહરણ છે.બંધારણની કલમ ૨૫ અને ૨૬ ધાર્મિક સ્વતંત્રતાના અધિકારની જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૨૫ અંતઃકરણ અને મુક્ત વ્યવસાય, આચરણ અને ધર્મના પ્રચારની સ્વતંત્રતા આપે છે, જ્યારે કલમ ૨૬ ધાર્મિક બાબતોનું સંચાલન કરવાની સ્વતંત્રતાની બાંધધરી આપે છે.હવે, તે સારી રીતે સ્થિર છે કે ધાર્મિક બાબતોનું સંચાલન કરવાની સ્વતંત્રતામાં ધાર્મિક

સંસ્થાઓની સંપત્તિઓનું સંચાલન કરવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાનો સમાવેશ થતો નથી.ધર્મ અથવા તેની પ્રથા સાથે સીધો સંબંધ ન હોય તેવી મિલકતોના વ્યવસ્થાપનને લગતા પ્રશ્નો રાજ્યની નિયમનકારી સત્તામાં આવે છે.આમ જોવામાં આવશે કે ભારતીય બંધારણ બિનસાંપ્રદાયિક છે અને ધાર્મિક સ્વતંત્રતામાં દખલ કરતું નથી, તેમ છતાં તે ધર્મને નાગરિકોના બિનસાંપ્રદાયિક અધિકારો અથવા સામાજિક-આર્થિક સંબંધોનું નિયમન કરવાની રાજ્યની શક્તિ પર પ્રતિકૂળ અસર કરવાની મંજૂરી આપતું નથી.

પર ભારતીય બિનસાંપ્રદાયિકતાનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ એ છે કે તે સામાજિક-આર્થિક સમસ્યાઓની ચર્ચા અને સમાધાનમાં તર્કસંગત અને વૈજ્ઞાનિક અભિગમ અપનાવવાનો નિર્ધાર ધરાવે છે.કોઈપણ પવિત્ર ગ્રંથનું આંધળું પાલન અથવા તેના પર નિર્ભરતા એ ભારતીય ધર્મનિરપેક્ષતા માટે સંપૂર્ણપણે વિદેશી છે, પછી ભલે તે હિંદુઓ, મુસ્લિમો, પારસીઓ, શીખો, બૌદ્ધો, ખ્રિસ્તીઓનો હોય, તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી.કોઈ દરખાસ્તના સમર્થનમાં અથવા વિરુદ્ધમાં લખાણની સત્તા પર આધાર રાખવાની માનવ મનની વૃત્તિ એટલી શક્તિશાળી છે કે તેને સત્તાના ભાર અથવા મુદ્દિત શબ્દ દ્વારા અવરોધરહિત સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે સ્વતંત્ર અને મૂળભૂત વિચારસરણીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે બૌદ્ધિકો તરફથી સતત અને ઈરાદાપૂર્વકના પ્રયાસની જરૂર છે.વકીલો જાણે છે કે કાયદાની અદાલતોમાં,

નક્કી થયેલા કેસોના સ્વરૂપમાં ઉદાહરણો કેટલીકવાર ન્યાયિક અભિગમ પર એટલો જબરજસ્ત પ્રભાવ ધરાવે છે કે ન્યાયાધીશો કોઈપણ વિવાદમાં સામેલ મૂળભૂત મુદ્દાઓનું વિશ્લેષણ કરવા અને તેના પર વિચાર કરવા માટે અનિરુદ્ધ દર્શાવે છે.પૂર્વવર્તીઓના મૂલ્યને નકારી શકાય નહીં; પરંતુ પૂર્વવર્તીઓ કેટલીકવાર ન્યાયિક મનને બંધનમાં રાખવાનું વલણ ધરાવે છે અને તે એક અભિગમ દર્શાવે છે જે સખત રીતે તર્કસંગત નથી અને જેમ કે, ધર્મનિરપેક્ષતાની ફિલસૂફી સાથે અસંગત છે.

૫૩ જ્યારે સંસદમાં હિંદુ કોડ બિલ પર ચર્ચા થઈ રહી હતી, ત્યારે રૂઢિચુસ્ત હિંદુઓએ વાજબી દલીલ કરી હતી કે જો સિવિલ કોડ વિકસાવવાનો ઈરાદો છે, તો તેને ભારતના તમામ સમુદાયોને લાગુ કરવો જોઈએ.આ અરજી ઉઠાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ મુસ્લિમ સમુદાયને સંહિતા લાગુ પાડવાનો એટલો બધો નહોતો કે તે મંદ પડી જાય અને જો શક્ય હોય તો હિંદુ સંહિતાને જ હરાવી શકાય.હિંદુ સંહિતાના હિમાયતીઓ યોગ્ય દિશામાં પ્રથમ પગલું ભરવા માંગતા હતા.તેમને સમજાયું કે મુસ્લિમ સમુદાયને નાગરિક સંહિતાના દાયરામાં લાવવું તે સમયે અવ્યવહાર હતું કારણ કે મુસ્લિમ સમુદાયમાં જાહેર અભિપ્રાયને તે માટે પૂરતા પ્રમાણમાં શિક્ષિત કરવામાં આવ્યો ન હતો.હિંદુ સમુદાય સુધી સંહિતાને મર્યાદિત રાખવાના પ્રથમ પગલા તરીકે સુધારકો દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ અભિગમ ધર્મનિરપેક્ષતાનું બીજું એક લક્ષણ બહાર લાવે છે, અને તે એ છે કે દેશના

સામાજિક જીવનમાં પોતાની ફિલસૂફી સ્થાપિત કરવામાં ધર્મનિરપેક્ષતા વ્યવહારિક અભિગમ અપનાવે છે.

૫૪ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, જ્યાં સુધી આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર અપરાધની વાત છે, ત્યાં સુધી મારી પાસે શ્રી જોશીની રજૂઆત સ્વીકારવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ બચ્યો નથી કે તેમના ક્લાયન્ટ પર આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી. આ હદ સુધી અરજીને મંજૂરી આપવી પડશે અને તે મુજબ મંજૂરી આપવામાં આવશે.

• ૨૦૧૦ની વિશેષ ફોજદારી અરજી સંખ્યા ૧૦૬:

૫૫ ઉપરોક્ત બાબત મને બીજી અરજી, એટલે કે ભાવનગર અદાલતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દાના સંદર્ભમાં, જ્યાં સુધી અન્ય ગુનાઓનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી કેસ ચલાવવા માટે ધ્યાનમાં લે છે. મેં પહેલેથી જ બંને પક્ષોની દલીલોની નોંધ લીધી છે. મારા ધ્યાનમાં એકમાત્ર એવો પ્રશ્ન આવે છે કે શું ભાવનગર ખાતે પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી ફોજદારી કાર્યવાહી યોગ્ય છે કે પછી તેણે છત્તીસગઢના રાયપુર જઈને સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરિયાદ અથવા એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવી જોઈએ. અલબત્ત, સમગ્ર

કાર્યવાહીને છત્તીસગઢના રાયપુર ખાતેની યોગ્ય અદાલતમાં સ્થાનાંતરિત કરવા માટે કાયદામાં એક વિકલ્પ ઉપલબ્ધ છે.જ્યાં ફૂરતાના કથિત કૃત્યો કરવામાં આવ્યા હોવાનું કહી શકાય તે સ્થળ વિશે કોઈ શંકા નથી.છત્તીસગઢના રાયપુરમાં પત્ની સાથે આરોપ મુજબ ફૂર વર્તન કરવામાં આવી રહ્યું હતું અને એક દિવસ તેણીને તેના વૈવાહિક ઘરમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવી હતી.તેઓ ૨૦૦૧માં તેમના ભાઈ સાથે ભાવનગર પરત ફર્યા હતા.ત્યારબાદ બે મહિનાની અંદર, તેણીએ એક બાળકને જન્મ આપ્યો અને તેના પતિ આવે અને તેને છત્તીસગઢના રાયપુર પાછા લઈ જાય તેની આતુરતાથી રાહ જોઈ.જોકે, તે દિવસ ક્યારેય આવ્યો નહીં.૨૦૦૪ માં, એટલે કે, લગભગ ત્રણ વર્ષના સમયગાળા પછી, તેણીએ એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવાનું યોગ્ય માન્યું અને આ રીતે ફોજદારી કેસની પરાકાષ્ઠા થઈ.એફ. આઈ. આર. નોંધાય ત્યાં સુધીમાં, પતિએ મુંબઈમાં એક મહિલા, એટલે કે નરગીશ બાનુ સાથે બીજી વાર લગ્ન કરી લીધા હતા અને પતિના બીજા લગ્નમાં એક બાળકનો જન્મ થયો હતો.તે જ સમયે, હું એ હકીકતની પણ નોંધ લઉં છું કે પ્રતિવાદી નંબર ૨ એ અન્ય વ્યક્તિ સાથે લગ્ન કર્યા હતા, પરંતુ લગ્ન લાંબા સમય સુધી ટકી શક્યા ન હતા અને તે બે મહિનાની અંદર પર્સનલ લો અનુસાર વિસર્જન કરવામાં આવ્યું હતું.આ મામલાની સુનાવણી દરમિયાન એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સાક્ષીઓની હાજરીમાં "તલાક, તલાક, તલાક" કહેવાની પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા પ્રથમ લગ્નનું વિસર્જન

કરવામાં આવ્યું હતું.જો કે, આ બધું હકીકતોના પ્રશ્નના ક્ષેત્રમાં હશે.હું મારી જાતને માત્ર પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પર સંબોધિત કરીશ.

૫૬ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૮એ હેઠળ માનવામાં આવતી કૂરતા શારીરિક અથવા માનસિક હોઈ શકે છે.સ્ત્રીને વિવિધ સ્વરૂપોમાં માનસિક ત્રાસ આપીને કૂરતાના કૃત્યો કરવામાં આવી શકે છે.આ કેસમાં, સાજિદા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, દર્શાવે છે કે તેણીને માત્ર શારીરિક કૂરતા જ નહીં, પરંતુ દહેજની માંગને કારણે માનસિક કૂરતા દ્વારા પણ એટલી હદે આધિન કરવામાં આવી હતી કે તેણીને પોતાનું વૈવાહિક ઘર છોડવા અને ભાવનગરમાં તેના પિતા સાથે રહેવા માટે મજબૂર કરવામાં આવી હતી.હકીકતમાં, સાજેદાના ભાઈને ભાવનગરથી બોલાવવામાં આવ્યો હતો અને તેને સાજેદાને ભાવનગર પાછા લઈ જવાની ફરજ પડી હતી.જ્યારે સાજિદા સાત મહિનાની ગર્ભવતી હતી ત્યારે આ બન્યું હતું.છત્તીસગઢમાંથી તેણીને તેના વૈવાહિક ઘરમાંથી હાંકી કાઢ્યા બાદ, તેણીએ જૂન ૨૦૦૧માં એક બાળકને જન્મ આપ્યો હતો.અરજદાર દ્વારા સાજેદાને તેના વૈવાહિક ઘરે પાછા લઈ જવા માટે કોઈ પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા ન હતા.જો નવપરિણીત સ્ત્રીને આવી કૂરતા કરવામાં આવે છે, જેમ કે ફરિયાદમાં વર્ણવવામાં આવ્યું છે અને તેને સાત મહિનાની ગર્ભાવસ્થા સાથે તેના વૈવાહિક ઘરમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવે છે, તો તેમાં કોઈ શંકા નથી કે તેના માતાપિતાના ઘરે રહેવા માટે દબાણ કર્યા પછી, અરજદાર દ્વારા સાજિદા પર લાદવામાં આવેલી

માનસિક ક્ષૂરતા ચાલુ રહી હોવાનું કહી શકાય કારણ કે અરજદાર દ્વારા તેને તેના વૈવાહિક ઘરે પાછા લઈ જવા માટે કોઈ પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા નથી.

૫૭ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૭૮ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૧૭૮.તપાસ અથવા સુનાવણીનું સ્થળ.((ક) જ્યારે તે અનિશ્ચિત હોય કે કેટલાંક સ્થાનિક વિસ્તારોમાંથી કયા વિસ્તારમાં ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો; અથવા

((ખ) જ્યાં ગુનો અંશતઃ એક સ્થાનિક વિસ્તારમાં અને અંશતઃ બીજામાં આચરવામાં આવે છે; અથવા

(સી) જ્યાં કોઈ ગુનો ચાલુ છે, અને એક કરતાં વધુ સ્થાનિક વિસ્તારોમાં આચરવામાં આવી રહ્યો છે, અથવા

(ડી) જ્યાં તેમાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કરવામાં આવેલા અનેક કાર્યોનો સમાવેશ થાય છે, ત્યાં આવી કોઈપણ સ્થાનિક ક્ષેત્રો પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા તેની તપાસ કરી શકાય છે અથવા તેનો પ્રયાસ કરી શકાય છે."

પટ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૭ ૯ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૧૭૯.જ્યાં કાર્ય કરવામાં આવે અથવા પરિણામ આવે ત્યાં ગુનાની સુનાવણી થઈ શકે છે.જ્યારે કોઈ કાર્ય જે કંઈપણ કરવામાં આવ્યું હોય અને તેના પરિણામે જે પરિણામ આવ્યું હોય તેના કારણે ગુનો હોય, ત્યારે ગુનાની તપાસ અથવા જેની સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રમાં આવી વસ્તુ કરવામાં આવી હોય અથવા આવું પરિણામ આવ્યું હોય તેવી અદાલત દ્વારા સુનાવણી થઈ શકે છે.

પટ કલમ ૧૭૮, પેટા કલમ (સી) અને સી. આર. પી. સી., નું સાદું વાંચન એ સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યાં કોઈ ગુનો સતત ચાલુ રહેલો ગુનો હોય અથવા જ્યાં કોઈ કાર્યનું પરિણામ પણ ગુના પર હોય, ત્યાં જે અદાલતોમાં આવું પરિણામ આવ્યું હોય તેમને પણ ગુનાની સુનાવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.

૬૦ (૧૯૭૨) ૨ એસ. સી. સી. ૮૯૦-(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૩ એસ. સી. ૯૦૮) માં નોંધાયેલા બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ દેવકરણ નેન્શી અને અન્યના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે સતત અપરાધ એ છે જે ચાલુ રહેવાનું સંવેદનશીલ છે અને તે એકવાર અને કાયમ માટે કરવામાં આવેલા ગુનાથી અલગ

છે.તે એવા ગુનાઓમાંથી એક છે જે કોઈ નિયમ અથવા તેની જરૂરિયાતનું પાલન કરવામાં અથવા તેનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતાથી ઉદ્ભવે છે અને જેમાં દંડનો સમાવેશ થાય છે, જેની જવાબદારી જ્યાં સુધી નિયમ અથવા તેની જરૂરિયાતનું પાલન ન થાય અથવા તેનું પાલન ન થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે.દરેક પ્રસંગે જ્યારે આવી અવજ્ઞા અથવા પાલન ન થાય અને પુનરાવર્તન થાય, ત્યારે ગુનો આચરવામાં આવે છે.બે પ્રકારના ગુનાઓ વચ્ચેનો તફાવત એક કાર્ય અથવા ચૂક વચ્ચે છે જે એકવાર અને બધા માટે ગુનો બનાવે છે અને એક કાર્ય અથવા ચૂક જે ચાલુ રહે છે, અને તેથી, દર વખતે અથવા પ્રસંગ કે જેના પર તે ચાલુ રહે છે તે નવા ગુનાની રચના કરે છે.સતત ગુનાના કિસ્સામાં, આમ ગુનાને ચાલુ રાખવાનો ઘટક હોય છે, જે ગુનાના કિસ્સામાં ગેરહાજર હોય છે, જે ત્યારે થાય છે જ્યારે કોઈ કાર્ય અથવા ચૂક એકવાર અને કાયમ માટે કરવામાં આવે છે.

૬૧ "કાર્યવાહીનું કારણ" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે દીવાની કેસોમાં થાય છે.સંહિતાની કલમ ૧૭૭ માં, સંદર્ભ સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રનો છે જ્યાં ગુનો કરવામાં આવ્યો છે.જો કે, અભિવ્યક્તિમાં ફેરફારો ખરેખર કેસ ચલાવવા માટે કોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને લગતા કોઈ તફાવત નથી કરતા.

૬૨ "કાર્યવાહીના કારણમાં તથ્યોના સમૂહનો સમાવેશ થાય છે, જે કાયદાની અદાલતમાં નિવારણ માટે કાનૂની તપાસને લાગુ કરવા માટે જશે.બીજા શબ્દોમાં

કહીએ તો, અભિવ્યક્તિનો અર્થ એ છે કે દરેક હકીકત, જે ફરિયાદી માટે અદાલતના ચુકાદા સામે તેના અધિકાર અથવા ફરિયાદને ટેકો આપવા માટે, જો પાર કરવામાં આવે તો, સાબિત કરવી જરૂરી રહેશે.દરેક હકીકત, જે સાબિત કરવા માટે જરૂરી છે, તે ક્રિયાના કારણમાં સમાવિષ્ટ છે.

૬૩ વાય અબ્રાહમ અજિત અને અન્યો વિરુદ્ધ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, ચેન્નાઈ અને અન્ય [(૨૦૦૪) ૮ એસસીસી ૧૦૦] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર શ્રી જોશી દ્વારા રિલાયન્સ મૂકવામાં આવ્યું છે:

“૭. સંહિતાની કલમ ૧૭૭ તપાસ અને સુનાવણીના સામાન્ય સ્થળ સાથે સંબંધિત છે, અને નીચે મુજબ વાંચે છે:

૧૭૭. તપાસ અને સુનાવણીનું સામાન્ય સ્થળ.દરેક ગુનાની સામાન્ય રીતે જેની સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રમાં તે આચરવામાં આવ્યો હોય તેવી અદાલત દ્વારા તપાસ કરવામાં આવશે અને તેની સુનાવણી કરવામાં આવશે.

૮. કલમ ૧૭૭ થી ૧૮૬ સુનાવણીના સ્થળ અને સ્થળ સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૭૭ ઇંગ્લેન્ડના હેલ્સબરીઝ લોઝ (ખંડ ૯, ફકરો ૮૩) માં

ઉદ્દેખિત સુસ્થાપિત સામાન્ય કાયદાના નિયમનો પુનરોચ્યાર કરે છે કે ગુનાની સુનાવણી માટેનું યોગ્ય અને સામાન્ય સ્થળ એ અધિકારક્ષેત્રનું ક્ષેત્ર છે જેમાં પુરાવા પર, તથ્યો થાય છે અને જે ગુનાની રચના કરવા માટે કથિત છે.આ સામાન્ય નિયમમાં ઘણા અપવાદો છે અને તેમાંથી કેટલાક, જ્યાં સુધી વર્તમાન કેસની વાત છે, તે સંહિતાની કલમ ૧૭૮માં દર્શાવવામાં આવ્યા છે જે નીચે મુજબ છે:

૧૭૮. તપાસ અથવા સુનાવણીનું સ્થળ.((ક) જ્યારે તે અનિશ્ચિત હોય કે કેટલાંક સ્થાનિક વિસ્તારોમાંથી કયા વિસ્તારમાં ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો; અથવા

((ખ) જ્યાં ગુનો અંશતઃ એક સ્થાનિક વિસ્તારમાં અને અંશતઃ બીજામાં આચરવામાં આવે છે; અથવા

(સી) જ્યાં કોઈ ગુનો ચાલુ છે, અને એક કરતાં વધુ સ્થાનિક વિસ્તારોમાં આચરવામાં આવી રહ્યો છે, અથવા

(ડી) જ્યાં તેમાં વિવિધ સ્થાનિક વિસ્તારોમાં કરવામાં આવેલા અનેક કૃત્યોનો સમાવેશ થાય છે, ત્યાં આવી કોઈપણ સ્થાનિક વિસ્તારો પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા તેની તપાસ કરી શકાય છે અથવા તેના પર સુનાવણી કરી શકાય છે.

૯. તમામ ગુનાઓ સ્થાનિક છે, બ્લેકસ્ટોનના નિરીક્ષણ મુજબ, ગુના પરનો અધિકારક્ષેત્ર તે દેશનો છે જ્યાં ગુનો આચરવામાં આવે છે.સંહિતાની કલમ ૧૭૭માં વપરાતો નોંધપાત્ર શબ્દ સામાન્ય રીતે વપરાય છે.શબ્દનો ઉપયોગ સૂચવે છે કે જોગવાઈ સામાન્ય છે અને સંહિતામાં સમાવિષ્ટ વિશેષ જોગવાઈઓને આધિન તેને વાંચવી આવશ્યક છે.પુરુષોત્તમદાસ ડાલમિયા વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, એલ. એન. મુખર્જી વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય, બનવારીલાલ ઝુનઝુનવાલા વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને મોહન બૈથા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય આ શબ્દ દ્વારા સૂચિત અપવાદ સામાન્ય રીતે કાયદા દ્વારા વિશેષ જોગવાઈઓ સુધી મર્યાદિત રહેવાની જરૂર નથી અને અપવાદો વિચારણા પર કાયદા દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવી શકે છે અથવા તે જ અદાલત દ્વારા ગુનાઓની સંયુક્ત સુનાવણીની મંજૂરી આપતી કાયદાની જોગવાઈઓમાંથી ગર્ભિત થઈ શકે છે.આવા કોઈ અપવાદ હાથમાં રહેલા કેસને લાગુ પડતો નથી.

૧૦. બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ દેવકરણ નેન્શીમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે તેમ, ચાલુ રહેલો ગુનો એ છે જે ચાલુ રહેવાનું જોખમ રહેલું છે અને જે એકવાર અને કાયમ માટે કરવામાં આવે છે તેનાથી અલગ પડે છે, કે તે એવા ગુનાઓમાંથી એક છે જે કોઈ નિયમનું પાલન કરવામાં અથવા તેનું પાલન કરવામાં અથવા તેની જરૂરિયાતનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતાથી

ઉદભવે છે અને જેમાં દંડનો સમાવેશ થાય છે, જ્યાં સુધી તેનું પાલન ન થાય ત્યાં સુધી જવાબદારી ચાલુ રહે છે, કે દરેક પ્રસંગે આવી આજ્ઞાભંગ અથવા પાલન ન થાય અથવા પુનરાવર્તન થાય, ત્યાં ગુનો આચરવામાં આવે છે.

૧૧. સુજાતા મુખર્જી વિરુદ્ધ પ્રશાંત કુમાર મુખર્જી કેસમાં આ અદાલત દ્વારા ગુનાને ચાલુ રાખવા સંબંધિત સમાન અરજીની તપાસ કરવામાં આવી હતી.ત્યાં આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૮એ, ૫૦૬ અને ૩૨૩ હેઠળ સજાપાત્ર કથિત ગુનાઓ કરવાના આરોપો છે. વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિ પર, એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે દહેજની માંગણીઓ અગાઉ કરવામાં આવી હોવા છતાં, ફરિયાદીનો પતિ તે સ્થળે ગયો હતો જ્યાં ફરિયાદી રહેતી હતી અને તેના પર હુમલો કર્યો હતો.આ અદાલતે તે હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિમાં એવું માન્યું હતું કે કલમ ૧૭૮ની કલમ (સી) આકર્ષાય છે.પરંતુ વર્તમાન કેસમાં વાસ્તવિક સ્થિતિ અલગ છે અને ફરિયાદી પોતે પતિ અને તેના સંબંધીઓ દ્વારા કથિત દહેજની માંગને કારણે ૧૫૪૧૯૯૭ના રોજ પતિનું ઘર છોડી ગઈ હતી.ત્યારબાદ ચેન્નઈમાં દહેજની કોઈ માંગ અથવા કોઈ પણ ગુનાની રચના કરતા કોઈ કૃત્ય વિશે આક્ષેપોની એક પણ અવાજ સંભળાતી નથી.આમ હોવાથી, ગુનાઓ

ચાલુ રાખવા સંબંધિત સંહિતાની કલમ ૧૭૮ (સી) નો તર્ક લાગુ કરી શકાતો નથી.

૧૨. નિર્ણાયક પ્રશ્ન એ છે કે શું કાર્યવાહીના કારણનો કોઈ ભાગ સંબંધિત અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં ઊભો થયો છે.સંહિતાની કલમ ૧૭૭ની દ્રષ્ટિએ, તે સ્થળ છે જ્યાં ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો.સારમાં તે આરોપી સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટેનું કારણ છે.

૧૩. જ્યારે દીવાની કેસોમાં, સામાન્ય રીતે કાર્યવાહીનું કારણ વ્યક્ત કરવામાં આવે છે, ત્યારે સંહિતાની કલમ ૧૭૭માં જણાવ્યા મુજબ ફોજદારી કેસોમાં, સંદર્ભ સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રનો હોય છે જ્યાં ગુનો કરવામાં આવે છે.વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રની અભિવ્યક્તિમાં આ ભિન્નતાઓ ખરેખર સ્થિતિને અલગ નથી બનાવતી.તેથી, કાર્યવાહીનું અભિવ્યક્ત કારણ ફોજદારી કેસો માટે અજાણી વ્યક્તિ નથી.

૧૪. તે સ્થાયી કાયદો છે કે કાર્યવાહીના કારણમાં તથ્યોના સમૂહનો સમાવેશ થાય છે, જે કાયદાની અદાલતમાં નિવારણ માટે કાનૂની તપાસને અમલમાં મૂકવાનું કારણ આપે છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તે તથ્યોના સમૂહ છે, જે તેમને લાગુ પડતા કાયદા સાથે લેવામાં આવે છે, જે

કથિત રીતે અસરગ્રસ્ત પક્ષને વિરોધી સામે રાહતનો દાવો કરવાનો અધિકાર આપે છે.તેમાં પછીના દ્વારા કરવામાં આવેલા કેટલાક કાર્યોનો સમાવેશ થવો આવશ્યક છે કારણ કે આવા કાર્યની ગેરહાજરીમાં કાર્યવાહીનું કોઈ કારણ સંભવતઃ પ્રાપ્ત થશે નહીં અથવા ઊભી થશે નહીં.

૧૫. ક્રિયાના કારણની અભિવ્યક્તિએ ન્યાયિક રીતે સ્થાયી અર્થ પ્રાપ્ત કર્યો છે.પ્રતિબંધિત અર્થમાં કાર્યવાહીના કારણનો અર્થ એ છે કે કાર્યવાહી માટેના અધિકાર અથવા તાત્કાલિક પ્રસંગનું ઉદ્ધંધન કરતી પરિસ્થિતિઓ.વ્યાપક અર્થમાં, તેનો અર્થ કાર્યવાહીની જાળવણી માટે જરૂરી શરતો છે જેમાં માત્ર કથિત ઉદ્ધંધન જ નહીં, પરંતુ અધિકાર સાથે જોડાયેલ ઉદ્ધંધન પણ સામેલ છે.સારાંશમાં, અભિવ્યક્તિનો અર્થ દરેક હકીકત છે, જે ફરિયાદી માટે, જો પાર કરવામાં આવે તો, અદાલતના ચુકાદા પ્રત્યેના તેના અધિકાર અથવા ફરિયાદને ટેકો આપવા માટે, સાબિત કરવું જરૂરી રહેશે.દરેક હકીકત, જે સાબિત કરવા માટે જરૂરી છે, જે પુરાવાના દરેક ભાગથી અલગ છે, જે આવી હકીકતને સાબિત કરવા માટે જરૂરી છે, તેમાં કાર્યવાહીનું કારણ સામેલ છે.

૧૬. કાર્યવાહીના કારણની અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કેટલીકવાર હકીકતો અથવા સંજોગોના પ્રતિબંધિત વિચારને વ્યક્ત કરવા માટે કરવામાં આવે

છે જે કાં તો ઉદ્ધાન અથવા અધિકારનો આધાર બનાવે છે અને વધુ નહીં.વ્યાપક અને વધુ વ્યાપક અર્થમાં, તેનો ઉપયોગ ભૌતિક હકીકતોના સંપૂર્ણ સમૂહને દર્શાવવા માટે કરવામાં આવ્યો છે.

૧૭. કાર્યવાહીના અભિવ્યક્તિ કારણને સામાન્ય રીતે એવી પરિસ્થિતિ અથવા તથ્યોની સ્થિતિ તરીકે સમજવામાં આવે છે જે પક્ષને અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલમાં કાર્યવાહી જાળવવા માટે હકદાર બનાવે છે; કાર્યકારી તથ્યોના જૂથ જે બેઠક માટે એક અથવા વધુ આધારોને જન્મ આપે છે; એક વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ જે એક વ્યક્તિને અન્ય વ્યક્તિ પાસેથી અદાલતમાં ઉપાય મેળવવા માટે હકદાર બનાવે છે.બ્લેક્સ લો ડિક્શનરીમાં કાર્યવાહીનું કારણ એ તથ્યોના સંપૂર્ણ સમૂહ તરીકે જણાવવામાં આવ્યું છે જે લાગુ કરી શકાય તેવા દાવાને જન્મ આપે છે; આ શબ્દસમૂહમાં દરેક હકીકતનો સમાવેશ થાય છે, જે, જો પાર કરવામાં આવે તો, વાદીએ ચુકાદો મેળવવા માટે સાબિત કરવું આવશ્યક છે.શબ્દો અને વાક્યો (ચોથી આવૃત્તિ) માં, સામાન્ય કાનૂની બોલચાલમાં કાર્યવાહીના કારણ શબ્દસમૂહને આભારી અર્થ એ છે કે તે હકીકતો અસ્તિત્વ ધરાવે છે, જે પક્ષને તેના વતી ન્યાયિક હસ્તક્ષેપનો અધિકાર આપે છે.

૧૮. હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ (ચોથી આવૃત્તિ) માં તે નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

કાર્યવાહીના કારણને ફક્ત એક વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે, જેનું અસ્તિત્વ એક વ્યક્તિને અદાલતમાંથી અન્ય વ્યક્તિ સામે ઉપાય મેળવવાનો અધિકાર આપે છે. આ શબ્દસમૂહ પ્રારંભિક સમયથી દરેક હકીકતનો સમાવેશ કરવા માટે રાખવામાં આવ્યો છે જે વાદીને સફળ થવા માટે હકદાર સાબિત કરવા માટે સામગ્રી છે, અને દરેક હકીકત કે જેને પ્રતિવાદીને પાર કરવાનો અધિકાર હશે. કાર્યવાહીનું કારણ એ પણ અર્થમાં લેવામાં આવ્યું છે કે પ્રતિવાદી તરફથી કોઈ ચોક્કસ કાર્ય જે વાદીને તેની ફરિયાદનું કારણ આપે છે, અથવા ફરિયાદનો વિષય કાર્યવાહીની સ્થાપના કરે છે, માત્ર કાર્યવાહીનું તકનીકી કારણ નથી.

૧૯. જ્યારે ઉપરોક્ત કાયદાકીય સિદ્ધાંતો લાગુ કરવામાં આવે છે, ત્યારે ફરિયાદકર્તા દ્વારા ફરિયાદ અરજીમાં જાહેર કરવામાં આવેલા વાસ્તવિક દૃશ્ય પર, અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ છે કે ચેન્નાઈમાં કાર્યવાહીના કારણનો કોઈ ભાગ ઊભો થયો નથી અને તેથી, સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટને આ બાબત સાથે

વ્યવહાર કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવે છે.ફરિયાદ પ્રતિવાદી ૨ ને પરત કરવામાં આવે, જે, જો તેણી ઇચ્છે તો, કાયદા અનુસાર કાર્યવાહી કરવા માટે યોગ્ય અદાલતમાં તે દાખલ કરી શકે છે.તે મુજબ અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવે છે.”

૬૪ (૧૯૯૭) ૫ એસ. સી. સી. ૩૦-(એ. આઈ. આર. ૧૯૯૭ એસ. સી. ૨૪૬૫) માં નોંધાયેલા સુજાતા મુખર્જી વિરુદ્ધ પ્રશાંત કુમાર મુખર્જીના કેસમાં મુખ્ય હકીકતો એ હતી કે પત્ની સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલકર્તા હતી અને પ્રતિવાદીઓ અપીલકર્તાના પતિ, સાસુ-સસરા અને બે સાળા હતા.અપીલકર્તા સુજાતા મુખર્જીના આરોપોની ગંભીરતા એ હતી કે દહેજની માંગને કારણે, રાયગઢ ખાતેના તેના સાસરિયાઓના ઘરે જ તેણી સાથે દુર્વ્યવહાર અને અપમાન કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ આવી ઘટનાઓના પરિણામે, અપીલકર્તાનો પતિ પણ રાયપુર ખાતે તેના માતાપિતાના ઘરે આવ્યો હતો અને તેના પર હુમલો કર્યો હતો.અપીલકર્તા દ્વારા રાયપુરના વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમણે સમન્સ જારી કર્યું હતું.

૬૫ જાણીતા ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટે સમન્સ પરત ખેંચવા અથવા કેસને રાયગઢની અદાલતમાં ટ્રાન્સફર કરવાના ઇનકાર સામે બે ફોજદારી પુનરાવર્તન અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી.અધિકારક્ષેત્રની ઉચ્ચ અદાલતે એવો મત

વ્યક્ત કર્યો હતો કે અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલી ફરિયાદ પતિ સિવાય અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓના સંબંધમાં રાયપુરમાં જાળવવા યોગ્ય નથી અને આવી ફરિયાદ માત્ર પતિ સામે રાયપુરમાં જ જાળવવા યોગ્ય છે.

૬૬ સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે રાયપુર સહિત વધુ સ્થાનિક વિસ્તારોમાં સતત આચરાતો ગુનો હોવાથી, રાયપુરના વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટને તેમની અદાલતમાં ફોજદારી કેસ સાથે આગળ વધવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે અપીલકર્તા સામે આવા સતત ગુનામાં, કેટલાક પ્રસંગોએ તમામ પ્રતિવાદીઓએ ભાગ લીધો હતો અને અન્ય પ્રસંગે, પ્રતિવાદીઓમાંથી એકએ ભાગ લીધો હતો અને તેથી, કલમ ૧૭૮ (સી) આકર્ષાય છે.

૬૭ ભુરા રામ (એ. આઈ. આર. ૨૦૦૮ એસ. સી. ૨૬૬૬) (ઉપરોક્ત)માં, ફરિયાદીનો કેસ એ હતો કે તેણી જ્યાં તેના પતિ અને સાસુ-સસરા સાથે રહેતી હતી તે સ્થળ છોડીને રાજસ્થાન રાજ્યના શ્રી ગંગાનગર આવી હતી. ફરિયાદ મુજબ તમામ કથિત કૃત્યો પંજાબ રાજ્યમાં થયા હતા અને તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે રાજસ્થાનની અદાલતને આ મામલે કાર્યવાહી કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી અને પરિણામે, એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, શ્રી ગંગા નગરની અદાલત સમક્ષ પડતર કાર્યવાહીને રદ કરી

હતી.ફરિયાદીને ફરિયાદ પરત કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો અને એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે તે કાયદા અનુસાર કાર્યવાહી કરવા માટે યોગ્ય અદાલતમાં તે દાખલ કરી શકે છે.

૬૮ સુનીતા કુમારી કશ્યપ (એ. આઈ. આર. ૨૦૧૧ એસ. સી. ૧૬૭૪) (ઉપરોક્ત) માં, સંક્ષિપ્ત હકીકતો એવી હતી કે અપીલકર્તા સુનીતા કુમારી કશ્યપે ગયા ખાતે હિંદુ વિધિઓ અને સમારંભો અનુસાર સંજય કુમાર સૈની સાથે લગ્ન કર્યા હતા.તેના લગ્ન સમયે, તેના પિતાએ ઘણી વસ્તુઓ અને રૂ.૩૫૦,૦૦૦ ની રોકડ ભેટ આપી હતી.જો કે, દહેજ ઓછું લાવવા બદલ લગ્ન પછી તરત જ તેણીના સાસરિયાઓ દ્વારા તેણીને હેરાન કરવામાં આવી હતી અને ત્રાસ આપવામાં આવ્યો હતો.રૂ. ૪,૦૦૦,૦૦ ની વધારાની માંગ પણ કરવામાં આવી હતી અને જ્યારે તેણી પારિવારિક રીતે હતી, ત્યારે તેણીને રાંચી ખાતેના તેના વૈવાહિક ઘરમાંથી બળજબરીથી લઈ જવામાં આવી હતી અને ગયા ખાતેના તેના માતાપિતાના ઘરે લાવવામાં આવી હતી જ્યાં તેણીએ એક છોકરીને જન્મ આપ્યો હતો, જેનાથી તેણીની દુર્દશા વધુ વણસી હતી.પતિ એક નવી માંગ સાથે આવ્યો કે જ્યાં સુધી તેના પિતા તેને ગયા ખાતેનું પોતાનું ઘર નહીં આપે, ત્યાં સુધી તેને રાંચીમાં તેના વૈવાહિક ઘરે પરત નહીં લઈ જવામાં આવે.આ વ્યાપક આક્ષેપો સાથે, તેમણે ગયાના પોલીસ સ્ટેશનમાં કલમ ૪૮૮એ/૪૦૬ આઈ. પી. સી. સાથે વાંચીને કલમ ૩૪ આઈ. પી. સી. અને દહેજ પ્રતિબંધ અધિનિયમ,

૧૯૬૧ની કલમ ૩ અને ૪, ટૂંકમાં, ડી. પી. અધિનિયમ હેઠળ એફ. આઈ. આર. દાખલ કરી હતી.

૬૯ ગયાના વિદ્વાન ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૪૯૮એ/૪૦૬ આઈ. પી. સી. સાથે વાંચીને કલમ ૩૪ આઈ. પી. સી. અને ડી. પી. એક્ટની કલમ ૩ અને ૪ હેઠળ સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું. વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે ગયા ખાતેની અદાલતને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હોવાના વાંધાને પણ નકારી કાઢ્યો હતો.ઉપરોક્ત આદેશ સામે, ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ પુનરીક્ષણ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને ઉચ્ચ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે ગયા ખાતેની કાર્યવાહી અધિકારક્ષેત્રના અભાવને કારણે જાળવવા યોગ્ય નથી.

૭૦ સુપ્રીમ કોર્ટે હાઈકોર્ટના આદેશને ઉલટાવી દીધો હતો કે તે અપીલકર્તા દ્વારા રાંચીમાં પતિ અને તેના સંબંધીઓ દ્વારા દુર્વ્યવહાર અને ફૂરતા અંગેનો દાવો હતો અને હકીકત એ છે કે તેમની કાર્યવાહીને કારણે, તેણીને તેના પતિ દ્વારા તેમની દહેજની માંગને પૂર્ણ ન કરવા બદલ ગંભીર પરિણામોની ધમકી સાથે ગયા ખાતેના તેના માતાપિતાના ઘરે લઈ જવામાં આવી હતી, આ ગુનો વધુ સ્થાનિક વિસ્તારોમાં આચરવામાં આવ્યો હોવાથી અને સ્થાનિક વિસ્તારોમાંનો એક વિસ્તાર ગયા હોવાથી, ગયા ખાતેના વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટને તેમાં દાખલ કરવામાં આવેલા કેસની સુનાવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું

કે ગયા ખાતેની ઘટના માત્ર ફરિયાદી સાથે સતામણી અને દુર્વ્યવહારના સતત ગુનાનું પરિણામ હતું અને સંહિતાની કલમ ૧૭૮ (સી) સ્પષ્ટપણે આકર્ષિત થાય છે.

૭૧ વાય અબ્રાહમ અજિત (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્ણય અરજદાર માટે પરિસ્થિતિને બચાવશે નહીં. હકીકતો સ્પષ્ટ રીતે અલગ પાડી શકાય તેવી છે કારણ કે વાય અબ્રાહમ અજિત (ઉપરોક્ત)માં ફૂરતા અથવા સતામણીના કૃત્યોની વાસ્તવિક પ્રકૃતિનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. તે કોઈ પણ રીતે દર્શાવતું નથી કે ચેન્નાઈમાં કોઈ પણ રીતે ફૂરતાની ઘટનાઓ ચાલુ રહી હતી. તે બતાવતું નથી કે ફૂરતા શારીરિક હતી કે માનસિક. તે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૭ ૮ની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં ધ્યાન આપતું નથી એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કાર્યવાહીના કારણનો કોઈ ભાગ ચેન્નાઈ ખાતેના માતૃગૃહમાં ઊભો થયો ન હતો પરંતુ તે સંપૂર્ણપણે વૈવાહિક ગૃહ નાગરકોઈલમાં ઊભો થયો હતો, તેથી ચેન્નાઈ ખાતેના સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટને આ બાબતને સંભાળવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હતો.

૭૨ સુજાતા મુખર્જી (શ્રીમતી) વિરુદ્ધ પ્રશાંત કુમાર મુખર્જી, ૧૯૯૭ (૫) એસ. સી. સી. ૩૦-૧૯૯૭ સી. આર. આઈ. એલ. જે. ૨૯૮૫ નો કેસ વર્તમાન કેસને લાગુ પડે છે. તે કિસ્સામાં પતિ પણ પત્નીના મામાના ઘરે ગયો હતો અને

તેના પર હુમલો કર્યો હતો.તે વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિમાં, સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૭૮ની કલમ (સી) ને આકર્ષિત કરવામાં આવી હતી.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ ગુનો સતત ચાલતો ગુનો હતો અને તે વૈવાહિક ગૃહમાં પણ આચરવામાં આવ્યો હતો, જે ત્યાં આવેલી અદાલતને પણ અધિકારક્ષેત્ર આપે છે.વર્તમાન કેસમાં, અરજદારે જુલાઈ ૨૦૦૧માં જન્મેલી દીકરી વિશે પૂછપરછ કરવાની પણ ઝંખના કરી ન હતી.તેણે આજની તારીખ સુધી તેની દીકરીને જોઈ પણ ન હશે.તેણે સાજેદાની અવગણના કરી અને તેને ક્યારેય છત્તીસગઢ પરત ન લાવી.

૭૩ જો વર્તન, ચૂક અથવા કૃત્ય એવી પ્રકૃતિનું હોય કે જે માનસિક અથવા શારીરિક સતામણીમાં પરિણમે છે, તો તે સ્ત્રી પ્રત્યે કૂરતા સમાન કૃત્ય હશે અને તે સ્ત્રી, સંબંધિત સમયે, તેના વૈવાહિક ઘરમાં રહેતી હતી કે તેના માતાપિતાના ઘરે, તેનાથી કોઈ ફરક પડશે નહીં.આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૮૮એ હેઠળનો ગુનો સતત ચાલતો રહેલો ગુનો છે, અને જો કૂરતાનું કૃત્ય ચાલુ રહે છે, તો મહિલા તેના માતાપિતાના ઘરે રહે છે ત્યારે પણ, આ ગુનાની સુનાવણી બંને અદાલતો દ્વારા થઈ શકે છે, જેમના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રમાં કૂરતાના કૃત્યો કરવામાં આવ્યા છે.સાજેદાને છત્તીસગઢમાં તેના વૈવાહિક ઘરમાં કૂરતા સહન કરવી પડી હતી અને તેને હાંકી કાઢવામાં આવી હતી, અને તેથી, ભાવનગરમાં તેના માતાપિતા અને ભાઈ સાથે રહેવાની ફરજ પડી હતી.સાજિદા પાસે આશ્રય

માટે તેના માતાપિતાના ઘરે પાછા જવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ બચ્યો ન હતો, અને કોઈ પણ સંજોગોમાં, જો તેણીને તેના વૈવાહિક ઘરે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૯૮ એ હેઠળ કેસ ચલાવવા માટે કહેવામાં આવે, તો તે કેસ ચલાવવાના તેના અધિકારથી વંચિત થવા સમાન હશે, કારણ કે, એક નિર્જન મહિલા તરીકે, તે ત્યાં તેના કેસને યોગ્ય રીતે ચલાવી શકશે નહીં.

૭૪ તેથી, એવું કહી શકાય કે આઈપીસીની કલમ ૪૯૮એ હેઠળનો ગુનો, શરૂઆતમાં છત્તીસગઢમાં અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો, તે માત્ર એક સતત ગુનો જ નહોતો, પણ ભાવનગરમાં આવું પરિણામ આવ્યું હતું, જે આઈપીસીની કલમ ૪૯૮એ હેઠળ ગુનો સમાન હશે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૧૭૮ની કલમ (સી) હેઠળ અને સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૭૯ હેઠળ પણ, ભાવનગરની અદાલતને કલમ ૪૯૮ એ અને આઈ. પી. સી. ના અન્ય ગુનાઓ હેઠળ ગુનાની સુનાવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.

૭૫ ઉપરોક્ત કારણોસર, ૨૦૧૦ની વિશેષ ફોજદારી અરજી નંબર ૧૦૬ નિષ્ફળ જાય છે અને આથી તેને નકારી કાઢવામાં આવે છે.ભાવનગર ખાતે કાયદા અનુસાર સુનાવણી ઝડપથી આગળ વધશે.

(ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા)

આગળનો આદેશ

ચુકાદો જાહેર થયા પછી, અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી જોશી પ્રાર્થના કરે છે કે જ્યાં સુધી ૨૦૧૦ની વિશેષ ફોજદારી અરજી નંબર ૧૦૬નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આ અદાલત દ્વારા અગાઉ પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના આદેશને આજથી આઠ અઠવાડિયા સુધી ચાલુ રાખી શકાય. વિનંતી સ્વીકારવામાં આવે છે. આ અદાલત દ્વારા અગાઉ પસાર કરવામાં આવેલો વચગાળાનો આદેશ આજથી આઠ અઠવાડિયા સુધી ચાલુ રહેશે. જો અરજદારને યોગ્ય લાગે તો તે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ડિસ્ચાર્જ અરજી દાખલ કરવા માટે ખુદ્દો રહેશે. જો કોઈ ડિસ્ચાર્જ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, તો તેને આ આદેશમાં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ અવલોકનો દ્વારા કોઈપણ રીતે પ્રભાવિત થયા વિના, કાયદા અનુસાર, તેની પોતાની યોગ્યતા પર ગણવામાં આવશે. હું સ્પષ્ટ કરું છું કે જ્યાં સુધી ૨૦૧૦ની વિશેષ ફોજદારી અરજી નંબર ૧૦૬ની વાત છે, મેં આ મામલાની સુનાવણી કરવા માટે ભાવનગર અદાલતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના દૃષ્ટિકોણથી જ આ મામલાની તપાસ કરી છે.

(ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા)

ચંદ્રેશ

વિષય : મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ હેઠળ આઈ.પી.સી. કલમ ૪૯૪ (દ્વિવિવાહ) ની
લાગુ પડવાની ક્ષમતા, પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્ર અને બહુપત્નીત્વ અંગે ગુજરાત
ઉચ્ચ અદાલતનો મહત્વપૂર્ણ ચુકાદો

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.